

Anmeldelser

Inge Adriansen: Fædrelandet, folkeminderne og modersmålet.

Brug af folkeminder og folkesprog i nationale identitetsprocesser – især belyst ud fra striden mellem dansk og tysk i Sønderjylland. Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt. Sønderborg 1990. Indb., 218 s., ill.

Bogens hovedtitel: Fædrelandet, folkeminderne og modersmålet, er et skjult citat. Det var kærligheden til de tre begreber, venstrepolitikereren og statsministeren Klaus Berntsen gennem hele sit offentlige virke stræbte efter at styrke. Men samtidig er den, som det vil fremgå, en velvalgt og dækkende titel for den engagerede bog, som Inge Adriansen har skrevet.

Inge Adriansen er ansat på Museet på Sønderborg Slot. Bogen er en lettere redigeret udgave af den licentiatafhandling i folkløstik ved Københavns Universitet, for hvilken hun i efteråret 1989 med ære erhvervede Ph.D.-graden – den nye akademiske grad mellem magistergraden og den klassiske doktorgrad. Og hun gør det indledningsvis velgørende klart for sine læsere, hvad hun vil med sin bog. Det hedder s. 12: »Dens hovedsigte er at undersøge folkemindernes og folkesprogets rolle og betydning i den videnskabelige og folkelige debat om Sønderjyllands nationale tilhørsforhold til Danmark og Tyskland.« Hun vil følge, hvorledes kampen gennem tiden har stået mellem et historisk retsstandpunkt, der hentede sine argumenter i sprog, folkeminder og folkekultur, og et sindelagsstandpunkt. Eller som det rammende udtrykkes (s. 97): afstamning over for afstemning.

I de indledende kapitler 1-3 gøres der rede for emnevalg og problemstillinger, for begreberne 'folkeminder' og 'nationalitet', og for nationalitetskampens historiske og litterære baggrund. Og herpå følger, hvad der er bogens forskningsmæssige tyngdepunkt: de store og omhyggeligt dokumenterede kapitler 4-8. Startpunktet er den første artikulerede nationalitetsdebat mellem den unge Rasmus Rask og brødrene Wilhelm og Jacob Grimm omkring 1810, og slutpunktet er 1945. Det vises her overbevisende, hvorledes det gamle samfunds ureflekterede kongetroskab og statspatriotisme afløses af en ny identitet: det liberale borgerskabs fædrelandskærlighed. Et engagement, der ikke blot bygger på tanker og følelser om et fælles sprog og en fælles fortid, men også på den nye tids begreb: et fælles folkepræg. Og det er kampen om den rette tolkning af dette folkepræg – og dermed om retten til Sønderjylland – der er hovedtemaet i disse centrale kapitler.

Videnskaben bliver til faglig videnskab, i takt med, at der både i Danmark og i Tyskland udvikler sig en aggressiv, national offentlig mening. Inge Adrian-

sen viser, hvorledes den danske sprog- og kulturpolitik i Sønderjylland mellem de slesvigske krige har udtalte lighedspunkter med den politik, de tyske myndigheder førte i landsdelen efter 1864. Og indsamlingen og udgivelsen af folkeminder karakteriseres – med en parafrasering af von Clausewitz' berømte udtryk – som en fortsættelse af krigen, blot med andre midler. For Danmarks vedkommende repræsenteres politiseringen af videnskaben i nationalitetskampen mellem 1864 og 1920 af mænd som Svend Grundtvig, Axel Oriik, Gudmund Schütte og senere Hans Ellekilde. Kapitler om tiden fra genforeningen til 1945 er ligeledes tankevækkende læsning. Nationalitetskampen fortsætter, nu i skærpet form; og Inge Adriansen har utvivlsomt ret i at se mellemkrigstidens voldsomme og hastige samfundsforandringer som baggrund for den krasse nationalisme, der vokser frem. På tysk side gav det sig udtryk i en voksende tilslutning til nazismen, dens sprog og idéverden; på dansk side i Det unge Grænseværn og i Claus Eskildsens »Dansk Grænselære«, der gav nazismen igen med dens egen mønt, men som hos nogle vakte bekymring for, om afstanden til nazismen lod sig opretholde. Disse centrale kapitler i bogen er informative og veldokumenterede. Og samtidig giver de et skræmmende billede af, hvor langt folkemindeforskere og historikere, der er engageret i en national sag, kan gå – eller lade sig presse til at gå af en politisk holdning og en rådende stemning.

Inge Adriansen er imidlertid for engageret i sit emne – og for meget pædagog – til at lade sin bog slutte her. Hun vælger – bevidst og efter min mening fuldt forsvarligt – at give sin konkrete undersøgelse et videre perspektiv, som i sagens natur har måttet bygges på et spinklere litteraturgrundlag. I kapitlerne 9 og 10 viser hun, hvorledes indsamling og studier i folkeminder og sprog er blevet brugt – og misbrugt – i kampen for skabelsen af nationale identiteter i andre dele af Europa. Hun vælger her Færøerne, Norge og Finland som nære, men samtidig i deres ligheder og forskelle tankevækkende eksempler. Det gælder navnlig demonstrationen af den politisk utroligt fleksible udnyttelse af det vældige Kalevala epos gennem finsk historie. Også fremstillingen af folkemindavidenskaben som politisk arsenal i Irland, Frankrig, Grækenland og Sovjetunionen sætter det, der skete i Sønderjylland, i et effektivt relief. Sovjetunionen, hvor den folkelige fortid fra styrets side bevidst forbydes, fortrænges eller fremhæves, i takt med de politiske og militære konjunkturer. Og Grækenland, hvor en folkemindavidenskabeligt funderet vision om et Stor-Grækenland, der blev baseret på historiens og ikke sindelagets ret, i årene omkring 1920 førte direkte ud i national katastrofe. Afslutningsvis viser Inge Adriansen, hvordan traditioner og nationale symboler, som umiddelbart opfattes som gamle og ærværdige, i virkeligheden er politiske nyskabelser, og at de danske og tyske symboler samtidig er bemærkelsesværdigt identiske.

Fædrelandet, folkeminderne og modersmålet er således i virkeligheden to bøger. En videnskabelig afhandling om folkemindernes centrale rolle i nationalitetskampen i Sønderjylland, og et bredt sammenlignende udblik over emnet folkeminder og politik. Det kræver faglig sikkerhed at kunne operere på to så forskellige niveauer i den samme bog. Men den professionalisme har forfatteren. Sproget er levende og præcist.¹ Og teksten er gennemarbejdet, med bevidst hensyntagen til den brede læserkreds, forfatteren vil have i tale. Anmeldere, der vil gå på jagt efter »fejl«, skal ikke forvente noget stort udbytte.²

Med til at gøre bogen vellykket er forfatterens modenhed. Inge Adriansen er ikke faldet for fristelsen til at kvase myter for mytekvasningens egen skyld. Hendes holdning er skånsom og forstående, også over for mænd, der efter hendes egen opfattelse har fejlet markant. Hun ønsker sin bog mange læsere. Det fortjener den. Men samtidig har hun villet give sine sønderjyske læsere en god og tankevækkende bog om dem selv og deres forfædre. Det har de fået. Og det er dem vel undt.

Ole Feldbæk

1. Man har dog lov at betvivle, at en pleonasme som »mineret hængedynd« (s. 21) vil få borgerret i det danske sprog.
2. Finsk nationalismeforskningens store gamle dame, Aira Kemiläinen, vil nok studse over at blive kaldt »han« (s. 19). Hertug Frederik Christian af Augustenborg blev ikke senere Christian VIII (s. 34). Og »Fædrelandet« og »Grundtræk af Danskhedsfølelsens Vækst« er ikke to bøger, men én bog af Vilhelm la Cour 1913, henholdsvis dens titel og undertitel (s. 94), jvfr. også litteraturfortegnelsen side 208.

Uwe Danker m.fl. (red.): Demokratische Geschichte.

Jahrbuch zur Arbeiterbewegung und Demokratie in Schleswig-Holstein bd. V. Veröffentlichungen des Beirats für Geschichte der Arbeiterbewegung und Demokratie in Schleswig-Holstein, Kiel 1990, 263 s., ill.

Denne årbogs fjerde bind fik gode ord med på vejen af nærværende anmelder i Sønderjyske Årbøger 1990, og der er al mulig grund til at glæde sig over dette bind også. Stoffet er mere sønderjysk, og det skyldes måske, at man i dette bind optrykker foredragene fra et fællesarrangement afholdt i Mikkelsberg/Hattstedt i september 1989 mellem udgiverkredsen bag Demokratische Geschichte og Historisk Samfund for Sønderjylland, Sydslesvigs amtskreds. I udgaven er det svært at se, hvilke artikler der stammer fra dette møde, men det gør ikke så meget, bogen udgør et velskrevet hele under alle omstændigheder.

Et tyngdepunkt udgør de fem artikler om den politiske og nationale udvikling i arbejderbevægelserne i Tyskland og Danmark – og den politisk-folkelige bevidsthedsdannelse især i sidste halvdel af 1800-tallet. Barbara Vogel (Nationalismus und Arbeiterbewegung in Deutschland im 19. Jahrhundert) og Bernd

Faulenbach (Probleme der demokratischen Entwicklung in Deutschland seit dem Deutsch-Dänischen und dem Deutschen Krieg) opridsrer de politiske traditioner i det tyske rige i de aggressive skabelsesår 1864-70 og fastslår, at den politisk set »liberale epoke« ingen demokratiske traditioner skaber i kejserriget, og at arbejderbevægelsen og ikke det liberale borgerskab bliver konservatismens modspiller fra starten.

Disse artikler bliver sat i relief af tre danske indlæg. Lorenz Rerup (Demokratische Aspekte in den Anfängen der nationalen Bewegung in Dänemark und Schleswig-Holstein) piler den nationale kamps indpakning af den tidlige modstand mod den danske enevælde i helstaten. Han viser, hvorledes modsætningerne i begyndelsen mere var liberal contra konservativ/statstro end tysk contra dansk. Samtidig understreger han de mange kontakter mellem de danske aktører og tysk-kulturelle personligheder i hertugdømmerne. Søren Federspiel (Arbeiterbewegung und Nationalismus im 19. Jahrhundert in Dänemark) resumerer dansk arbejderbevægelses engagement i det internationale samarbejde, men også deltagelse i slesvigske valgaktiviteter. Og Vagn Skovgaard-Petersen (Wandlungen der Nationalgefühle in Dänemark nach der Niederlage von 1864) vender hele bøtten af problemer med tyskerne til en dansk opblomstring omkring en politisk indadvendt bevidsthedsdannelse gennem det vitale andelsarbejde: udviklingen af et liberalt demokrati i Danmark. På den baggrund er det tankevækkende at se Faulenbachs perspektiver frem mod Nazityskland: De socialliberale kræfter udviklede kun svage demokratiske traditioner i Tyskland.

Den modspiller, Junker-Preussen stod overfor, havde to ansigter: et politisk og et fagligt. Vi får spændende eksempler på begge sider: Matthias Schartl (Die Massen auf der Straße – Schleswig-Holsteins Arbeiter im Kampf gegen das preußische Dreiklassenwahlrecht 1906-10) præsenterer gadedemonstrationens anatomi i et undertrykkende system og dens vej til modvillig anerkendelse – og svigtende politisk betydning med tiden. Friedrich Stamp (Der Lägerdorfer Zementarbeiterstreik von 1909) redegør for de mange sider af en konflikt mellem spirende arbejderorganisation og den patriarkalsk-kapitalistiske arbejdsgiver: kampen omfatter på den ene side anvendelse af strejkebrydere, fyring fra job, udsættelse af arbejderboliger, på den anden side arbejdersolidaritet og inddragelse af myndighederne (fra begge parters side), samt arbejdspladskompromisser og faglig uenighed. Begge eksempler viser på en god måde facetter af en magtkamp, der i dag har ændret karakter. Desuden er illustrationerne vigtige i disse to artikler.

Omkring dette sammenknyttede arbejderhistoriske identitetskompleks finder læseren andre emner af beslægtet konfliktpræget karakter: dels den slesvig-holstenske liberale Th. Olshausen og andre 1848'ere i USA (Joachim Repp-

mann), dels den nærmest kronisk frihedskæmpende friser Harro Haring og den flensborgrevolutionære Georg Conrad Meyer i 1790'erne: to biografiske skitser, der også giver smagsprøver på tidens oprørske litteratur (Walter Grab).

Til sidst fortæller Rolf Schulte (Von trotzigen Germanen, grimmigen Ostlandreibern und der Familie Kalikak – Geschlechtsunterricht in Schleswig-Holstein im Nationalsozialismus) om nazitidens historieundervisning med udgangspunkt i to fund af historiske anskuelsestavler fra Egernførde-egnen. Schulte ræsonnerer over det sene produktionstidspunkt: 1937, og fastslår, at det ikke var nødvendigt med en egentlig undervisningsreform straks ved nazisternes magtovertagelse: Lærerkorpset var stærkt konservative og modtagelige for nazismen; det sociale midtfelt manglede demokratiske traditioner. Sådan sluttes ringen i en velkomponeret årbog.

Steen Ove Christensen

Per Ethelberg: Hjemsted 2 – tre gravpladser fra 3. og 4. årh. e.Kr.

Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands amt, 3. Haderslev 1990. 209 s., indb. ill.

Cand. phil. Per Ethelbergs bog om oldtidsbebyggelsen i det nordvestlige hjørne af Sønderjylland er den anden fra hans hånd og et supplement til den første bog »Hjemsted 1 – en gravplads fra 4.-5. årh. e.Kr.«, som blev udgivet af amtsmuseumsrådet i 1986. Den nu udkomne supplerer den første bog. Den redegør for udgravningen af yderligere tre mindre gravpladser og korrigerer det tidligere fremlagte.

Siden 1977 har Haderslev Museum i samarbejde med Skærbæk kommune foretaget arkæologiske undersøgelser på Hjemsted Banke, forud for udstykning til villabyggeri. Undersøgelserne er sket med lovhjælp i Museumslovens § 26, der siger, at ikke varigt fredede fortidsminder skal undersøges, hvis de er truet af ødelæggelse. Derefter tages der stilling til, om anlægget skal fredes eller blot bevares gennem den dokumentation, en arkæologisk udgravning forudsætter. Netop sådanne omhyggeligt dokumenterede udgravninger er foregået gennem mange år vest for den nuværende landsby Hjemsted i det nordvestligste hjørne af Sønderjylland.

Ud fra jordoverfladen kunne ingen for 15 år siden vide, hvilke omfattende rester af oldtidsanlæg, der gemte sig nedenunder. Det overraskende ved oldtidsbebyggelsen ved Hjemsted er, at den har været rig på mange forskellige mindre anlæg især fra jernalderen. Der er undersøgt spor efter huse, brønde, gårdanlæg, bopladser, grave og gravpladser. Alle er de anlæg, som fortrinsvis stammer fra forskellige perioder i jernalderen, spredt over et tidsrum af mange hundrede år. Det er et stort puslespil at lægge og forstå, når alt er udgravet,

tegnet og registreret og konserveret. Men for at nå frem til et helhedsbillede er det nødvendigt først at finde ud af, hvor gamle de enkelte anlæg er, hvilken betydning de har hver for sig, og om nogle af dem har eksisteret på samme tidspunkt og fungeret sammen.

Også denne gang fremlægges materiale på grundlag af jordfæstegrave og deres indhold. Jordfæstegrave er grave, hvori den døde er begravet ubrændt med personlige ejendele, f.eks. smykker, våben og husgeråd. Godt en tredjedel af bogen er et fundkatalog over gravene og deres indhold. På mange måder er dette katalog det mest tilgængelige i bogen, fordi det giver mulighed for at fordybe sig i detaljer og glæde sig over de gode fund. Ellers er bogen ikke nemt tilgængelig. Men den er, hvad den giver sig ud for, en grundig fagbog for arkæologer. Nogle gange skæmmes den desværre af et sprog, som arkæologer ganske vist forstår, men som sikkert er ret uforståeligt for de fleste andre. Bogen ville have vundet meget ved at være skrevet på almindelig dansk. Et enkelt eksempel fra forordet illustrerer dette, men noget lignende kunne hentes i hvert eneste kapitel: »Ved at sammenkæde resultaterne af dendrokronologiske analyser fra institutionen Wormianum med analyseresultater fra Nationalmuseets dendrokronologiske dateringer lykkedes det i foråret 1989 at fiksere Hjemsteddateringerne absolut«. Det betyder på almindelig dansk, at man nu kan angive en præcis alder udtrykt med et årstal i vor gældende tidsregning. Dette resultat er opnået ved at kombinere de nævnte to institutioners målinger af træ fra Hjemsted. Det er faktisk noget af en arkæologisk landvinding. At kunne besvare det helt grundlæggende spørgsmål »hvornår« er nemlig en vigtig forudsætning for at kunne forstå og forklare fortiden.

Den grundige analyse af de omkring 150 grave munder ud i en klar angivelse af næsten hver enkelt gravs alder og plads inden for det sydiskandinaviske og centraleuropæiske kronologiske system. Derefter følger en nøjere bestemmelse af, om gravpladserne knytter sig til andre nærmere liggende fund andre steder i landet. I Jylland har Ethelbergs kollega Jytte Ringtved bl.a. opdelt ensartede fund i en nordjysk og en sydjysk gruppe, hver for sig med fælles træk indenfor en bestemt periode af jernalderen, i fagsproget kaldet yngre romersk jernalder. Til den sydjyske gruppe, som rækker langt op i Jylland, slutter de samtidige grave fra Hjemsted sig smukt. Ethelberg har denne gang gjort sig umage for også at sætte fundene ind i et større kulturhistorisk perspektiv, og det er spændende læsning.

Også her er han inspireret af Jytte Ringtveds analysemetoder, navnlig hvad angår beregningen af det befolkningsunderlag, som fandtes på Hjemstedbopladsen på et givet tidspunkt i jernalderen, da bestemte begravelsessteder blev anvendt. Der er udskilt 53 grave fra yngre romersk jernalder. Når der regnes med en uafbrudt anvendelse af disse gravpladser over 140 år, kan man

regne sig frem til, at der i Hjemsted har været en befolkning på 16 personer, fordelt på to familier. Der regnes med en middellevealder på 37,6 år. I den efterfølgende periode – ældre germansk jernalder – hvor der anvendtes 65 grave i en periode på omkring 100 år, kommer Ethelberg frem til 27 personer, fordelt på 4 familier, som ovenikøbet kan have boet i de fire samtidige gårde, som også er udgravet og aldersbestemt. Det er en voldsom ændring og befolkningsforøgelse i Hjemsted, men den falder også helt i tråd med den øvrige sydsandinaviske udvikling. At kunne nå frem til at arbejde med en slags slægtshistorie i oldtiden ville ingen have troet muligt for 20 år siden. Det er blevet muligt, bl.a. fordi arkæologien i Danmark har kunnet foretage undersøgelser over meget store jordarealer. Det er ganske vist gået ud over detailundersøgelsen med det fine værktøj, »teskeerne«, men det er faktisk ganske mange år siden, de blev afskaffet ude i marken.

Bogen er fyldt med gode illustrationer og oplysende diagrammer. Lidt mange måske, men de vidner om, at EDB-alderen for alvor har fået indpas i den traditionsbundne arkæologiske forskning. Den elektroniske databehandlings grafiske diagrammer skal nu blot fremover finde sit naturlige leje i samspillet mellem tekst og billeder iøvrigt.

Hjemstedgravens pragtfulde perlekæder af glas og rav udgør en rigdom af variationer så stor, at man må betages ved at se dem. Former og farver og måden, hvorpå de er udført, samt ikke mindst sammensætningen af de enkelte perler til kæder er meget spændende, hvad enten beskueren nu finder dem underskønne, smagløse eller elegante. Kedelige er de som regel aldrig, det ved mangen en museumsgæst, som fordyber sig netop i dét emne. Men kedelige er netop, hvad bogens farvebilleder af perlerne er blevet. De er både uskarpe og gengivet i helt forkert størrelse i forhold til bogens sider. Det er ikke muligt at fordybe sig i dem. Det virker ukærligt overfor smykkerne, og resultatet vidner om temmelig overfladisk arbejde i trykkefasen.

Ethelbergs bog er den tredje i rækken af faglige skrifter udgivet af det sønderjyske museumsråd. Det begyndte med Hans Neumanns bog om Olgerdiget, som udkom i 1982. Den nyeste hidtil er Inge Adriansens grundlæggende bog om Fædrelandet, Folkeminderne og Modersmålet, som udkom samtidig med Ethelbergs Hjemsted 2-bog i efteråret 1990. Endnu en bog er på trapperne. Det er glædeligt, at Museumsrådet i Sønderjyllands amt formår at opretholde en så fornem publikationsrække. Skriftrækken supplerer museernes fællesår-bog, Nordslesvigske Museer, som er baseret på at fortælle historie på et bredere grundlag og derfor også til flere mennesker. Men der bør også være plads til en faglig skriftrække, som den hvori Ethelbergs to Hjemsted-bøger indgår.

Stine Wiell

Hans Schultz Hansen: Danskheden i Sydslesvig 1840-1918 som folkelig og national bevægelse.

Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg 1990, 434 s., indb., ill.

Det er vigtige resultater, Hans Schultz Hansen har nået med denne overbevisende licentiatafhandling. Med stor grundighed har han støvsuget arkiverne for, hvad der hidtil ikke er bragt frem om danskheden i Sydslesvig før 1. verdenskrig. Som i sit tidligere arbejde om den danske bevægelse i Nordslesvig 1870-1914 gennemlyser han konsekvent skiftende nationale manifestationer efter den plads, de havde i lokalsamfundene. I dette perspektiv sætter han mod indgroede forestillinger et modstykke, som vil blive stående.

Titlen taler med rette om danskheden i Sydslesvig, selv om bogen alt overvejende handler om Flensborg. Det er et væsentligt resultat af undersøgelsen, at danskhedens svindende udbredelse uden for byen følges gennem hele perioden. På kort har Hans Schultz Hansen for så godt som hver periode indtegnet antal danske manifestationer sogn for sogn. Målt i forhold til den tyske dominans var de uden for Flensborgs nærmeste omegn beskedne, og nogen varig organisation hvilede de ikke på.

Derimod forekommer det mindre velvalgt, at titlen fremhæver danskheden som en folkelig og national bevægelse. For tiden før 1848 sætter Schultz Hansen selv spørgsmålstegn ved denne karakteristik. Det er hans opfattelse, at der da snarere var tale om »en danskorienteret retning« i byens politisk ledende lag. Først derefter blev der udfoldet bestræbelser på at mobilisere tilhængere for klarere nationalpolitiske mål. Om resultatet bør karakteriseres som tilløb eller en egentlig bevægelse, kan diskuteres.

Før 1848 var Flensborgs overvejende tilkendegivelser kun betinget danskorienterede. Da de nationale brydninger begyndte, dominerede de materielle interesser, som var knyttet til handelen. Det bandt den vigtigste gruppe til helstaten og dens institutioner. Dog fandtes der i byen en konkurrerende slesvig-holstensk bevægelse, som ved stændervalgene nåede o. 40 pct. af stemmerne. Sprogligt var byen alt overvejende tysk. De ledende flensborgere vendte ryggen til den danske bevægelse, som i Nordslesvig blev kaldt frem på spørgsmålet om det danske sprogs fremme. Billedet ændrede sig først, da krigen 1848-50 førte til en national mønstring, der greb dybere.

Hans Schultz Hansen har lagt et møjsommeligt, fortjenstfuldt arbejde i at undersøge krigsårenes nationale tilkendegivelser. Der fremkom da adskillige petitioner, der plæderede for varierende grader af tilslutning til Danmark. Tilsvarende verserede naturligvis også slesvig-holstenske adresser. Gennemgående kunne danske tilkendegivelser samle o. en tredjedel, slesvig-holstenske

o. en syvendedel af den mandlige erhvervsaktive befolkning, slås det fast. Betragtet under ét, blev mobiliseringen dog noget mere omfattende, fremgår det af Schultz Hansens talmateriale. Omkring 3.000 af de ca. 4.200 erhvervsaktive mænd i byen må således have underskrevet mindst én af adresserne, det være sig danske eller slesvig-holstenske.

Analyseres de danske tilkendegivelser efter socialt tilhørsforhold, adskiller fordelingen sig ikke stort fra byens som helhed. Akademikere var der dog forholdsvis få af. Også arbejderne var underrepræsenteret. Da arbejderne snarest mindre hyppigt var at finde blandt underskriverne af slesvig-holstenske adresser, må det konstateres, at der i de ringest stillede lag var flest, der forholdt sig passive. Ved en nærmere analyse lykkes det Schultz Hansen at sondre mellem forskellige grader af dansk orientering. Mens et flertal af tilkendegivelserne fra middelstanden og arbejderstanden kan tolkes som tilslutning til en forfatningsmæssig forbindelse med Danmark, drejede det sig i de øvre sociale lag kun om et mindretal. Det er nok muligt i denne interessante iagttagelse at se et tegn, der varslede ilde for et dansk greb om byen.

Under den danske administration 1850-1864 gik det da heller ikke den flensborgske danskhed så godt som håbet. Væsentlig er, at der nu blev etableret et virkeligt dansk kulturtilbud i skole og kirke. Alt taget i betragtning måtte modtagelsen imidlertid skuffe. Da menighedens medlemstal kulminerede fra 1860, havde kun ca. 11 pct. af byens familier meldt sig ind, når de tilrejste danske embedsmænd regnes fra. Ved siden af forfatningsspørgsmålet dominerede sprogpolitikken den offentlige debat. Selv blandt den forudgående periodes danskorienterede flensborgere vakte det anstød, at regeringen så aktivt ville fremme det danske sprog i landdistrikterne, på tværs af en udbredt modstand i befolkningen. Ét var det således, at et flertal af flensborgerne 1848-1850 havde markeret politiske standpunkter til fordel for Danmark. Noget andet, at kun ca. en fjerdedel heraf selv under gunstige omstændigheder ville vende den dominerende tyske kultur ryggen.

Bedre kendte er hovedtrækkene i, hvad der fulgte efter 1864. Under præjskisk styre tredobledes Flensborgs indbyggertal før 1914. Et voksende administrativt apparat og en kraftig industrialisering spandt tråde, der gjorde de dominerende økonomiske interesser tyske. Fra slutningen af 1870'erne begyndte de tyske socialdemokrater at æde sig ind på stemmer, der før havde kunnet regnes for sikre danske. Under disse omstændigheder er det bemærkelsesværdigt, at danske kandidater til midten af 1880'erne vedblivende samlede tilslutning fra 1.200 til 1.600 vælgere, der udgjorde o. 40 pct. af de afgivne stemmer. Men derefter gik det galt. Inden næste tiår var gået, var tilslutningen faldet til knap 500 stemmer, eller under 100 pct. Det var således et beskedent dansk mindretal, der stod tilbage, da Flensborgs vækst og omstrukturering var fuldbyrdet.

I væsentlige henseender blev det i de sidste tiår før 1. verdenskrig også et andet mindretal, betoner Hans Schultz Hansen. Mens dets ledende lag tidligere fortrinsvis var indfødte flensborgere, blev det nu indvandrede nordslesvigere, der trådte i forgrunden. Ud fra senere undersøgelser på materiale fra 1920'erne er han også tilbøjelig til at gå ud fra, at en god del af grundstammen kom til at bestå af indflyttede nordslesvigske arbejdere. Trods en ihærdig og idérig analyse af en omfattende petition fra 1902, er han dog ikke i stand til at levere en definitiv konklusion på dette interessante punkt. Når kilderne svigter, kan det være nødvendigt at sige stop. Det gælder også for en forsker, der som Hans Schultz Hansen ellers ikke skyr nogen anstrengelse for at kombinere et sådant navnestof med sigende oplysninger fra adressebøger og folketællinger.

Omkring denne hovedlinie har Hans Schultz Hansen spundet mange oplysende sidetråde. Skiftende træk i den økonomiske, sociale og politiske baggrund ridses flere gange op. Med et stort, spredt og delvis originalt kildemateriale vises det, hvilke overvejelser ledende danske gjorde sig. Agitationen forud for vigtige valg er belyst med pressestof. Og sidst, men ikke mindst er der næppe en dansk forening, hvis tilslutning og aktivitet ikke er søgt kortlagt og levendegjort gennem de omskiftelige vilkår i den lange periode, bogen spænder over. Hans Schultz Hansen har dermed leveret et omfattende og ædrueligt grundlag for forståelsen af den sydslesvigske danskhed.

Johan Peter Noack

Kurt Jürgensen: Die Briten in Schleswig-Holstein 1945-1949.

Aus nächster Nähe beobachtet und mit Erinnerungen versehen vom Kieler Filmproduzenten und Kameramann Gerhard Garms. Karl Wachholz Verlag, Neumünster 1989, 167 sider, indb., ill.

Kurt Jürgensens og Gerhard Garms' fælles bog består af to dele: Kurt Jürgensen skildrer på 47 sider briternes erobring af Slesvig-Holsten og deres betydning for provinsens genopbygning i tiden mellem krigens slutning ved Elben den 5. maj 1945 og den 5. maj 1955, da forbundsrepublikken Tyskland blev en suveræn stat. K. Jürgensen præsenterer derefter på syv sider fotografen G. Garms, der i det følgende på godt fem sider beretter om sine erfaringer med de britiske besættelsestropper. Værkets anden del udgøres af 95 sider med billeder.

Kurt Jürgensens tekst udmærker sig ved en detaljeret redegørelse for briternes krigsstrategi i nord-vest Tyskland, stationeringen af tropperne i foråret 1945, opbygningen af den lokale og regionale okkupation i løbet af året 1945 og overgangen fra militær okkupation til militærregeringen som kontrolinstans efter 15. maj 1946 samt den efterfølgende opbygning af et nyt demokratisk

samfund. Militærregeringens struktur og dennes betydning for især struktureringen af Slesvig-Holstens forvaltning beskrives indgående. Briternes afgørende indsats fremhæves stærkt: Slesvig-Holstens materielle og åndelige genopbygning var kun mulig på grund af den britiske besættelsesmagts hjælp! Befolkningens »political education«, den såkaldte »reeducation« til demokrati, blev gennemført i denne periode, som af Jürgensen kaldes »zwischen den Zeiten«, tiden mellem naziregrets sammenbrud og den nye stat Forbundsrepublikken Tyskland. De britiske militærmyndigheder og den »civile« militærregering lagde det retlige grundlag for landet Slesvig-Holstens struktur.

K. Jürgensen viser stor forståelse for briternes vanskelige opbygningsarbejde i et erobret og materielt ødelagt land med en desillusioneret befolkning. Teksten er yderst stofmættet. En tabellarisk oversigt ville have gjort det meget lettere at benytte sig af denne sobre fremstillings resultater.

Billeddelen er, betinget af datidens ydre forhold, overvejende begrænset til det holstenske område, først og fremmest til Kiel, de store begivenheder og en lang række fremtrædende personer, både militære og civile. Men der vises også glimt af krigens ødelæggelser, briternes demontage og civilbefolkningens livskår. Åbningen af den første slesvig-holstenske landdag, overdragelsen af avislicenser til tyske statsborgere og de britiske informationscentre »Die Brücke« i Kiel, Eutin, Slesvig og Flensborg er billedemner, der giver anledning til at vise briternes indsats på det politiske og kulturelle område. De fleste billeder dokumenterer naturligvis højdepunkterne i besættelsestroppernes hverdag. Billedteksterne er skrevet af K. Jürgensen. De er sprængfyldte med konkrete hvem-hvad-hvor-hvornår-oplysninger og supplerer således værkets tekstdel på det bedste.

Bogen er et vigtigt bidrag i tekst og billeder til historien om landet Slesvig-Holstens tilblivelse.

Johann Runge

Bjørn Poulsen: Bondens penge. Studier i sønderjyske regnskaber 1400-1650.
Landbohistorisk Selskab. 1990. 214 s., ill.

Arkivar Bjørn Poulsen erhvervede i 1989 doktorgraden for sit værk »Land, By, Marked. To økonomiske landskaber i 1400-tallets Slesvig.« I dette værk påviste han gennem grundige studier eksistensen af et markedsorienteret bondesamfund på Slesvigs vestkyst, som stod i nær kontakt med købmænd både i Husum og i Flensborg. Det foreliggende værk ligger i sin analyse og i sine resultater i klar forlængelse heraf. Allerede i forordet formuleres spørgsmålet klart: Hvilken rolle spillede penge og marked for bonden i tidsrummet mellem år ca. 1400 og år ca. 1650? Formuleret på en anden måde drejer undersøgelsen

sig om en undersøgelse af bondesamfundets grad af monetarisering, dvs. spørgsmålet om hvilken rolle rede penge spillede for bønderne, og i tilknytning hertil spørgsmålet om, hvor bønderne afsatte deres varer. Var det blot almindelig bondehandel i den nærmeste by, eller er der tale om handelsbønder, der handler på et betydeligt bredere marked.

Disse vanskelige spørgsmål forsøger Bjørn Poulsen at kaste lys over gennem en række meget grundige analyser af fem regnskaber, de fire fra Slesvigs vestkyst, nemlig fra Brink ved Ballum, fra Højer, fra Nørre Vollum nord for Tønder og fra Maas nord for Husum, mens det femte er fra Østkysten, nemlig Fladsten nord for Aabenraa. I tid spreder de fem regnskaber sig fra 1388-89 (Brink), første halvdel af 1500-årene (Højer og Maas), mens Fladsten-bogen er fra omkring 1600 og Nørre Vollum-bogen fra midten af 1600-årene.

Indholdsmæssigt er de fire bøger også meget forskellige. Brink-regnskabet er et regnskab over et års forbrug på bispegården Brink ved Ballum, mens de fire andre regnskaber først og fremmest er kreditregnskaber, dvs. fortegnelser over udestående beløb. For alle regnskaber gælder, at de ikke er fuldstændige regnskaber over alle transaktioner. Det giver naturligvis nogle stærke begrænsninger i, hvad der kan sluttes ud fra dem omkring de pågældende gårdes samlede økonomi.

Størstedelen af bogen optages af en meget grundig gennemgang af de enkelte regnskaber. Næsten hver eneste indførsel i regnskabsbøgerne gennemgås, vurderes, overvejes og indsættes i tabeller eller skemaer. Også kortskitser anvendes til anskueliggørelse af det geografiske område, som regnskabsbøgernes transaktioner spreder sig over. Gennem tolkning og systematisering af de mange enkeltoplysninger lykkes det forfatteren at kortlægge væsentlige sider af de pågældende regnskabsføreres aktiviteter.

Ikke mindst denne del af bogen er værdifuld, fordi den gør et vanskeligt tilgængeligt kildemateriale forståeligt. Mange små træk af dagligdagen kommer frem, f.eks. er det muligt gennem forfatterens »dechiffriering« eller »afkodning« af Brinkregnskabet at påvise, hvor meget man har spist af kød, brød, øl, fisk og andre madvarer samt »sæsonudsvingninger« i forbruget heraf. Den store mængde sild i fasten fremtræder således tydeligt, ligesom det også kan ses, at der har skullet lidt ekstra til ved juletid eller ved bispens besøg.

Brink-regnskabet udskiller sig klart fra de øvrige regnskaber ved at det giver mulighed for at belyse dagliglivet på langt bredere basis end de andre regnskaber. Men også Højer-regnskabet er noget enestående, idet det belyser en rig og velhavende bondes handel i begyndelsen af 1500-årene. Detailanalysen viser, at denne Højer-bonde handlede med meget andet end egentlige landbrugsvarer, f.eks. klæde, humle, hør, hamp og salt. Fjernhandelen er også ret omfattende, f.eks. er bonden flere gange på handelspladsen ved Ho bugt, og

han var i Ribe, i Skåne og i Hamborg. Højer-bonden er blevet »handelsbonde«, der opererer på linje med byernes købmænd.

De tre øvrige regnskaber er mere »normale« bonderegnskaber, men også her er det meget forskelligt, hvilke oplysninger der kan hentes ud af de enkelte regnskaber. I regnskabet fra Maas indgår således et regnskab over byggeriet af et skib og over dette skibs sejlads. Her investerede den rige vestslesvigske bonde som parthaver i et skib, der ikke kun blev brugt til afsætning af egne produkter.

I det afsluttende kapitel diskuteres først de gennemgåede regnskabers repræsentativitet – et meget vigtigt punkt ved vurderingen af hvor generelt der kan sluttes på grundlag af regnskaberne. Bjørn Poulsen er overbevist om, at de gennemgåede regnskaber kun er de få rester af en større mængde tilsvarende regnskaber, som er gået tabt. For de tre bonderegskabers vedkommende kan der dog henvises til en håndfuld tilsvarende – men endnu ubearbejdede – regnskaber fra Vestslesvig fra 1600-årene. Det slås fast, at regnskabsførsel var almindelig i Vestslesvig fra år 1600 og fremefter.

Derfor kan analysen af disse regnskaber efter forfatterens mening også bruges til at belyse spørgsmålet om bondesamfundets monetarisering. I 11-1200-årene kan der konstateres en stigende grad af monetarisering, dvs. en værdiansættelse i penge af alle former for ydelser og en stigende brug af penge – af mønter – som betalingsmiddel i stedet for naturalier. I Brinkregnskabet fra slutningen af 1300-årene er der gennemgående tale om naturalieydelser, mens pengeydelser kun forekommer i begrænset omfang. Dette regnskab antyder altså begrænset pengebrug i disse landsogne i Vestslesvig, og der skulle altså således være sket en tilbagegang i monetariseringen i forhold til højmiddelalderen.

Denne konklusion drager forfatteren ikke, men han går heller ikke nærmere ind på en drøftelse af dette spørgsmål. Han nøjes med at konstatere, at *hvis* det er tilfældet, så viser Højer-, Maas- og Fladstenregnskaberne til gengæld, at der var sket store ændringer i 1500-årene. Pengecirkulationen havde nu helt klart horisontal karakter, dvs. den fandt ikke kun sted vertikalt, f.eks. mellem jordrejer og jordejer, men også mellem bønder indbyrdes. Bonden måtte producere til et marked for at kunne betale for køb af varer og for lån til investeringer. Denne markedsorientering hænger sammen med den ændring af gårdstørrelserne, som var sket siden senmiddelalderen. De større gårde var mere produktionsdygtige.

Bjørn Poulsen har utvivlsomt ret i den opfattelse, at monetariseringen for alvor slår igennem fra omkring 1500, men det forekommer dog anmelderen, at der i forklaringen på monetariseringens udvikling i højere grad end det er tilfældet i bogen bør inddrages overvejelser omkring de økonomiske konjunk-

turers indflydelse. Det er således meget påfaldende, hvorledes kreditgivningen ophører totalt på Nørre Vollum- og Fladstengården i forbindelse med svenskekrigene i slutningen af 1660erne. Også denne tids mange skattefund i form af mønter viser, hvordan pengene rent fysisk forsvandt ud af cirkulationen. Inddragelsen af de økonomiske konjunkturer i forklaringsmodellen kunne måske på lignende måde være med til at forklare den tilsyneladende mangel på rede penge i transaktionerne på Brink. Brink-regnskabet hører hjemme midt i den periode, som kaldes den senmiddelalderlige agrarkrise.

Bjørn Poulsens analyse af regnskaberne viser også, at man i Vestslesvig og i de nordlige dele af Østslesvig var noget længere fremme i monetarisering og i rationelt markedsorienteret landbrug end i det øvrige Slesvig. Heri er vel ikke noget nyt, men analyserne af regnskabsbøgerne er med til at forklare hvorfor og hvordan. Bønderne i disse områder var friere og ikke så afhængige af en godsejer som i det sydøstlige Slesvig eller i Danmark for den sags skyld. Derfor kunne de indtage den »kapitalistiske rolle«, som ellers var forbeholdt godsejeren og borgeren.

Det er Bjørn Poulsens fortjeneste i denne bog at have tegnet det første mere nuancerede billede af den individualistiske gruppe af landbrugere, som opstod i 1500-1600-tallet, ikke blot ude i Europa, men også på hjemlig slesvigsk grund.

Henrik Fangel

Vore egne publikationer

Jes Peter Caspersen: Sådan var det. Erindringsbilleder.

Sønderjyske levnedsløb nr. 27. Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 1990. 310 s., ill., indb.

Ved siden af at passe sit arbejde samvittighedsfuldt som kontorchef i det gamle Aabenraa Amt var Jes P. Caspersen i mere end en menneskealder en slags »offentligt mandfolk« i organisationer, der stod i danskhedens tjeneste. I de svære mellemkrigs- og krigstider gjorde han dagens gerning for at værne om alt det, han fra sin barndom havde kært.

Dette vidste vi i forvejen og hædrer Caspersen for det. Nyt er for de fleste, at han, en sønderjyde oppe fra »det ideelle hjørne« på Røddingkanten, tillige er en art af det nordiske begreb, som i al godmodighed kaldes en »reservesvensker«. Under fremmedherredømmet valgte faderen at udvandre til Sverige, hvor han drev landbrug i Dalarna. Under opvæksten blev sønnen svensksproget og meddeler nu i erindringerne træk i Selma Lagerlöfs sprog, f.eks. om den stemningsfulde julemorgengudstjeneste, julottan i kane og med fakkelysning.

I biografier spiller barndomsoplevelser ofte en fremtrædende rolle. Det slipper de fleste forfattere, også Caspersen godt fra, uden at det dog behøver at komme så vidt, som professor Hans Brix engang skrev i en anmeldelse, at der faktisk burde vedtages en lov, der forbyder skrivelystne at berette om andet end deres barndom! Resten af bogen kunne efter Brix' erfaringer som regel springes over.

Anderledes i J. P. Caspersens bog. I den stiger spændingen og forventningen fra side til side, fra livsafsnit til livsafsnit, så snart forfatteren kommer ind på de nationale forhold i 1930'erne og 1940'erne. Han var med i første række, når det gjaldt den saglige modstand mod nazismen og de med den genoptagne fortidsknings-hensigter.

Baggrunden for en menneskealders embedsmandskarriere i Aabenraa, hvor det tyske mindretal havde sit hovedkvarter i »Dibbernhaus«, var en fin juridisk eksamen fra Københavns universitet. I studieårene mødte J.P.C. sin trofaste livsledsager, fru Carla, der sandelig ikke er glemt i erindringerne. Indtoget i Affenrå fandt sted i 1935, hvor J.P.C. fik en stilling som dommerfuldmægtig, fra 1937 ansat ved amtet.

Det »juridiske« afsnit former sig i glimt som et moralsk opgør med nogle af de jurister (ikke i Aabenraa), der meledede deres egen kage i forbindelse med omstillingen fra tysk til dansk efter genforeningen i Sønderjylland og i ganske

særlig grad under landbrugskrisen. »Det var »fedt« at være advokat for kreditforeningerne. For mig som bondesøn var det ofte en tung pligt at gennemføre disse (foged)forretninger over for mennesker, hvis situation helt lignede mine forældres. Det var drøjt at skulle notere i fogedprotokollen, at en række velfodrede køer ... vurderedes til 40 kr. stykket, medens den hjælpeløse ejer med tilkæmpet ro og værdighed hørte derpå«.

Både offentligt og privat mødte J.P.C. mange mennesker – på godt og ondt. Stærkest i portrætgalleriet står amtmand Kresten Refslund Thomsen, H. P. Hanssens svigersøn. Man fornemmer i skildringen distancen mellem de to, også et indtryk af en vis usikkerhed i amtmandens embedsførelse. Måske var det en sådan, der ved en lejlighed førte til en ubehersket afskedigelse af J.P.C. Den var ganske uholdbar. Denne ubehagelige oplevelse afholder ikke forfatteren fra at gå hundrede procent ind for lødigheden af Refslund Thomsens danske sindelag og hans fortjenester før og efter genforeningen. Forsvaret skal ses som en efterklang fra de pinlige episoder efter 5. maj 1945, da nogle hedsporer forhindrede amtmanden i at modtage de engelske befrielsesstyrker ved Kruså og dermed fik ham til at isolere sig for resten af embedsperioden.

J.P.C. blev ven med et menneske, der med liv og tanke gjorde en praktisk indsats for danskheden i Aabenraa, dommerfuldmægtig Erik Bondo Svane. I sin Aabenraatid gjorde Svane meget forudseende studier til en bog om Sydslesvig, som han regnede med, at der ville blive brug for efter krigen. Bondo Svane blev arresteret af Gestapo og deporteret til Neuengamme, hvor han hurtigt bukkede under.

J.P.C.s gennemgang af opgaverne i Danske Samfund, i retshjælpen for ubemidlede og som medlem af Aabenraa Byråd m.m. har lokalhistorisk værdi. Det samme gælder børnehavesagen og kommentarerne til retsopgøret efter besættelsen. Det undrer ikke, at Caspersen med ildhu endnu engang forfægter sin uvilje mod Danmarks tilslutning til Fællesmarkedet. Med denne fanfare har et engageret menneske gennemspillet sit livs rapsodi.

Eskild Bram

H. V. Gregersen: »Det skæve Sønderjylland« – HVORFOR? Om senmiddelalderens ødelægning vestfor israndslinjen og fremgangen i egnene mod øst. Studier, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 5, Aabenraa 1990. 115 sider, mange kort.

Forfatteren citerer fra et brev 1844 fra Laurids Skau til Carl Ploug følgende: »Thi det er nu engang saa: en Vestboer er ikke saa anset som en Østerboe«. Men sådan har det ikke altid været, og H. V. Gregersen har sat sig som mål

dels at beskrive denne forskydning af tyngdepunktet til det østlige Sønderjylland dels at finde årsagen til denne udvikling.

Dette fører ham naturligt tilbage til ødelægningen under den senmiddelalderlige landbrugskrise i 14.-15. århundrede, som forfatteren har beskæftiget sig indgående med i sin egenskab af formand for den sønderjyske gruppe under Det nordiske Ødegårdsprojekt, hvis sønderjyske del afsluttes med denne sammenfattende fremstilling af resultaterne. Det er blevet til en klar, pædagogisk og velskrevet syntese af de mange detailstudiers enkeltresultater.

Bogen falder i tre dele. *Første del* (s. 11-22) udgør indledningen, der begynder med en meget kort oversigt over tidligere ødegårdsforskning, efterfulgt af en nøjere afgrænsning af undersøgelsesområdet, der i denne afsluttende sammenfatning på grund af kildesituationen er udvidet fra de oprindelige to mindre områder vest for henholdsvis Haderslev og Åbenrå til at omfatte hele den østlige del af den nuværende Sønderjyllands Amtskommune dækkende områdets forskellige jordbundsforhold. Efter en kort præsentation af kildematerialet, hvis sparsomhed for middelalderens vedkommende nødvendiggør retrospektive analyser af senere kilder fra 16., 17. og begyndelsen af 18. århundrede, følger en grundigere beskrivelse af jordbundsforholdene, der spiller en afgørende rolle for forfatterens forklaring på vest-øst-forskydningen. Området består af dels den bakkede og frugtbare moræne øst for israndslinjen, dels vest for denne de flade og sandede hedesletter, dog iblandet spredte morænebakker (bakkeøerne) fra næstsidsste istid, især i egnen vest for Haderslev. Forfatteren inddrager her preussisk boniteringsmateriale fra 1870'erne, der klart dokumenterer forskellen på jordens frugtbarhed i området, idet jorden øst for israndslinjen gennemsnitligt vurderes mere end dobbelt så højt som mod vest.

I den korte *anden del* (s. 23-36) skitseres udviklingen fra bondestenalder til tidlig middelalder. Dels følges med inddragelse af Bent Aabys pollenanalytiske undersøgelse af Abkær mose menneskets og klimaets indvirken på plantevækstens sammensætning til forskellige tider (skov – åbent land), dels belyses bebyggelsesforholdene fra vikingetid til tidlig middelalder. Hvad angår bebyggelsen, søges det sandsynliggjort, at denne og dermed befolkningen i vikingetid og tidlig middelalder i modsætning til senere har været større vest for israndslinjen end i de østlige egne, hvilket parallelliseres med Jyllands generelle befolkningsmæssige overvægt i forhold til Øerne i højmiddelalderen – hvad der måske kan, men ikke må forlede til den opfattelse, at Østjylland generelt var tyndere befolket end området syd og vest for israndslinjen. De østjyske egne var også i højmiddelalderen de tættest befolkede (se A. E. Christensen i *Nordisk Kultur II*, 1938, s. 19-21). Som indicier for en større befolkning vest for israndslinjen i Sønderjylland anføres især, at mange af de østlige stednavne (torp-byer) er yngre end mod vest, samt de seks vikingetidsbopladser, som

udgravningen til naturgasledningen tilfældigt har bragt for dagen. Omend forfatteren medgiver, at materialet er spinkelt, mener han dog, at egnene vest for israndslinjen »må have haft det største folketal i vikingetiden og den tidlige middelalder« (s. 36), hvilket dog for middelalderens vedkommende kan synes en noget dristig konklusion, thi nok er de østsønderjyske stednavne yngre, men må dog i alt fald tilhøre den tidlige middelalder.

Hovedparten af bogen udgøres af *tredie del* (s. 37–111), naturligt nok, thi her gives den udførlige behandling af senmiddelalderens ødelægning og den deraf følgende forskydning af det befolknings- og erhvervsmæssige tyngdepunkt til det østlige Sønderjylland. Der indledes med et afsnit om senmiddelalderens ændrede klima, der blev fugtigere og køligere, hvilket sammenholdt med Bent Aabys ovennævnte pollenanalyser fra Abkær mose foranlediger forfatteren til den klare og markante arbejdshypotese, at den senmiddelalderlige ødelægning i det sønderjyske område må skyldes en klimaforværring, idet kun en sådan længerevarende faktor kan forklare en varig befolkningsnedgang og ødelægning, som kan konstateres i de mere ufrugtbare egne vest for israndslinjen (jfr. herom senere).

Det meget store indtægtstab, som kan aflæses af jordebogsmaterialet fra Slesvig domkapitel 1435/39 og 1352 (hvilken sidste dog påvises at være en afskrift af en ca. 100 år ældre jordebog), vidner tydeligt om landbrugskrisens virkninger. Den i jordebogen 1435/39 omtalte ødelægning øst for israndslinjen skyldtes primært krigen 1410-35, og med en enkelt undtagelse blev de øde byer senere genopbygget, hvorimod ødelægningen – med undtagelse af Vejebak – vest for israndslinjen blev permanent. Årsagen hertil må ifølge forfatteren søges i den øgede regnmængdes udvaskning af de sandede jorder, hvoraf fulgte den udbredelse af lyngheden, som kan aflæses af pollenkurverne fra Abkær mose. En tilsvarende virkning fik klimaændringen ikke på den lerede moræne i det østlige Sønderjylland, der ikke oplevede en tilbagegang, men måske snarere en udvidelse af det dyrkede areal ved skovrydning, hvad marknavnestoffet synes at indicere.

I de følgende kapitler vises vest-øst-forskydningen på forskellige områder. Det gælder først »Hærvejens« forskydning fra den vestlige Sakservej til den østlige Oksevej, i hvilken forbindelse dog også købstæderne Haderslev og Åbenrå i sig selv har medvirket til at trække færdslen østover. Det gælder dernæst kirkerne, hvor der vest for israndslinjen nedlægges tre middelalderlige kirker (Nybøl, Arvad, Ønlev) med en omstrukturering af sognene til følge, mens der derimod mod øst kan konstateres adskillige kirkeudvidelser i senmiddelalderen. Videre undersøges stednavnene, der dels antyder en tilflytning til købstæderne, dels viser en del landsbyudvidelser (endelsen *-balle m.fl.*), især i de østlige egne, men – som forfatteren anfører – må disse tages med et vist

forbehold på grund af den meget upræcise datering – men det kan måske til støtte for synspunktet tilføjes, at der i andre egne af landet findes eksempler på bebyggelsesekspansion i skov- og kystegne i senmiddelalderen. Endelig vises det, at da den slesvig-holstenske adel i senmiddelalderen fortrængte den dansk-sønderjyske adel, slog den sig ikke ned på dennes gamle godsområder i det sønderjyske midterland, der blev næsten adelsfrit, men derimod i de mere græsrigge egne mod øst, hvilket også må ses i forbindelse med den omstrukturering af landbruget fra udelukkende kornavl til en kombination af korn og kvæg, der var en følge af de stagnerende kornpriser og mangel på arbejdskraft under den senmiddelalderlige landbrugskrise.

Den beskrevne forskydning af tyngdepunktet til det østlige Sønderjylland er klar og veldokumenteret, og lige så uomtvistelig er sammenhængen med den senmiddelalderlige ødelægning. Med hensyn til forklaringen på denne, kan krig, som Slesvigprocuratoren tillægger den største del af skylden for domkapitlets indtægtsnedgang, nok forklare, at landsbyer og kirker blev øde, men derimod ingenlunde, at ødelægningen blev permanent vest for israndslinjen. Hertil er – som forfatteren påpeger – en faktor af mere varig art påkrævet, og han finder som nævnt denne faktor i ændringen til et køliger og fugtigere klima i senmiddelalderen, mens pesten (Den sorte Død) i 1300-tallet på grund af befolkningens forholdsvis hurtige regeneration ikke anses for at have så langtrækkende virkninger, omend den nok har bevirket en forværring af forholdene.

Denne klare klimaforklaringsmodel kan måske nok diskuteres og nuanceres. For det første er dateringen af en klimaforandring i senmiddelalderen højst usikker, i de refererede pollenanalyser fra Abkær mose opereres der således med en usikkerhedsmargin på 50-100 år (s. 37). For det andet er det muligt nok rigtigt, at en enkelt pestepidemi – selv en epidemi af så voldsomt omfang som Den sorte Død – ikke kan have forårsaget en varig befolkningsnedgang, men en sådan varig reduktion af befolkningstallet kunne blive resultatet, hvis Den sorte Død efterfulgtes af flere voldsomme pestepidemier i sidste halvdel af 1300-tallet, hvilket er dokumenteret for det øvrige Europa – og på det allerseneste også for Danmark (se E. Ulsig i *Historisk Tidsskrift* bd. 91, 1991, s. 21ff). I denne situation var det vel kun naturligt, at den overlevende befolkning søgte bort fra den magre jord vest for israndslinjen og over til den bedre jord i det østlige Sønderjylland, hvor befolkningsnedgangen havde gjort plads.

Ovenstående skal ikke opfattes som en afvisning af klimaets betydning. Jeg har blot villet pege på, at der kan være tale om en kombination af flere årsager, hvor en almindelig befolkningsnedgang i senmiddelalderen – som forfatteren da også inddrager som forklaring på omlægningen til den mindre arbejdskraft-

krævende kvægavl – måske også i det sønderjyske område bør tillægges en større vægt, ligesom det har vist sig at være tilfældet i Ødegårdsprojektets øvrige undersøgelsesområder.

Jens Villiam Jensen

Bognyt

Volkert F. Faltings: Die Dingprotokolle der Westerharde Föhr und Amrum 1658-1671.
Erster Teil: Band I (1658-1664). 352 s. Wachholtz Verlag, Neumünster 1990.

Som bind 95 i serien »Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins« har Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte nu påbegyndt udgivelsen af den tingbogsække for Vesterland-Før og Amrum birk, som strækker sig fra årene 1658 til 1671, og som findes på Landsarkivet i Aabenraa. Eksistensen af de tre originale bind vil nok være ubekendt for en del, idet de først er afleveret til Landsarkivet efter udsendelsen af registraturen over retsbetjentarkiverne i 1976. Ifølge denne er der først bevaret retsprotokoller fra Vesterland-Før og Amrum birk fra 1732, men de pågældende ældste protokoller befandt sig på dette tidspunkt endnu på Schackenborg, og er derfor ikke kommet med i Landsarkivets registrering.

Udgivelsen er lagt i hænderne på den kyndige unge historiker dr. Volkert F. Faltings, der stammer fra Før, og som behersker såvel frisisk og plattysk som dansk, og som har forsynet udgaven med en indledning om jurisdiktionsforholdene på øerne og om tingbøgernes fysiske tilstand.

Tingbøgerne er ført på plattysk (mittelniederdeutsch), men påvirket af frisisk og udgaven vil derfor, foruden for lokal-, kultur- og retshistorikere, have betydelig interesse for filologer. Ved udgavens afslutning vil Sønderjyske Årbøger tilstræbe at bringe en egentlig anmeldelse af værket.

HW

Knud Fanø: Det lille Teater Flensborg 1966-91.
Flensborg 1991, 60 s., rigt ill.

Hvor mange teatre kan berette om en belægningsprocent på ca. 87 gennem de sidste mere end ti år? Et bredere svar skal ikke forsøges – men »Det lille Teater« i Flensborg hører til de heldige. Dette danske amatørteater i redaktør Jens Jessens gamle hus blev startet i 1966 med udgangspunkt i »Sønderjydsk Forsøgsscene« og en levende tradition for danske dilettantforestillinger i Sydslesvig. I de forløbne 25 år har teatret skabt sig en sikker og beundret plads i kulturlivet syd for grænsen. I alt 165 gange har der været premiereforestillinger i Flensborg, og teatrets stab af faste og skiftende amatører har optrådt i Flensborg og resten af Sydslesvig.

Jubilæumshæfter blev udgivet i 1976 og 1986, og fhv. rektor Knud Fanø trækker i dette 25 års skrift linjerne frem til i dag. Den nøgterne tekst opridser teatrets historie uden store ord, men med fint lune, og en liste over forestillingerne 1966-91 dokumenterer repertoirets alsidighed. Billedsiderne optager mere end halvdelen af hæftet – fine plakater og stemningsmættede teaterfotos. Man imponeres over »teatarbejdernes« indsats. Det er i ordenes egentlige betydning et »professionelt« arbejde af »amatører« – og jubilæumshæftet svarer hertil.

L.N.H.

Kai Fuhrmann: Die Auseinandersetzung zwischen königlicher und gottorfischer Linie in den Herzogtümern Schleswig und Holstein in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Kieler Werkstücke, Reihe A, 1. Peter Lang, Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris, 1990, 650 s.

Under denne vældige bogtitel gemmer sig et værk på 650 sider, som det åbenbart er hensigten skal indlede en ny skriftrække med titlen »Kieler Werkstücke«, altså ikke noget med Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte og forlaget Karl Wachholtz i Neumünster. Den foreliggende store bog er en dissertation, der i 1988 er udarbejdet under tilsyn af den just nu afgåede slesvig-holstenske »Landeshistoriker«, professor, dr. Erich Hoffmann.

Bogens indhold er viet forholdet mellem den danske kongemagt og dens gottorpske sidelinje mellem 1672 og 1689 og en indgående drøftelse af, hvad kongemagtens inkorporation af det gottorpske Slesvig indebar. Det sidste gøres ved en gennemgang af eftertidens opfattelse af indholdet i patentet af 22. august 1721 og i edsformularen af 4. september 1721. Her refereres også synspunkterne lige fra den danske regerings udsendelse af det »Åbne Brev« i 1846 til eftertidens historiske vurderinger helt op til nyere tid, bl.a. af Erslev, Hjelholt og Volquart Pauls. Der er derfor ikke alene tale om en grundig og omhyggelig gennemgang af begivenhedsforløbet, men også om eftertidens opfattelser af samme.

Det betyder, at dette store værk fremover vil komme til at indtage en central placering for fremtidens historikere (hvor få eller mange de end måtte være), som agter at følge udviklingen under Christian Vs første besættelse af den gottorpske del af Slesvig, den såkaldte Sekvestration 1675-79, og den næste okkupation, den såkaldte Reunion 1684-89, frem til Inkorporationen i 1721.

Straks i indledningen fastslår forfatteren med rette, at i slutningen af det 17. århundrede var spørgsmålet om Gottorps fremtid nok det problem, der mest beskæftigede europæisk politik, fordi det var en del af modsætningen mellem de to nordiske lande, Danmark-Norge og Sverige(-Finland). Samtidigt må det nok betones, at de tre øvrighedsskift, 1675-79, 1684-89 og 1713-21, måtte føre til reaktioner hos den berørte befolkning. Ikke mindst disse har haft lokalhistorikernes interesse, mens gennemgangen af juraen i forbindelse med Kongeloven af 1665 og de officielle kundgørelser vedrørende Inkorporationen 1720/21 mere har hørt til faghistorikernes domæne.

Hvorom alt er, er der ingen tvivl om, at Kai Fuhrmanns vældige værk med den vældige titel fremover vil komme til at indtage en central plads for alle, der ønsker at sætte sig ind i, hvorledes det kunne gå til, at den gottorpske sidelinje mistede sine rettigheder i Sønderjylland, og hvorfor kongemagten ikke benyttede lejligheden til at indlemme sit gamle kronland i Kongeriget. Her kunne Ridderskabets betydning som statsbærende element i Hertugdømmerne måske have været kraftigere omtalt, ligeledes Ribe-brevet af 1460 som en art grundlov for Hertugdømmerne, der først blev sat ud af kraft i 1848, og endelig hele den storpolitiske baggrund, som førte til, at den gottorpske sidelinje også måtte opgive Holsten i 1773/74.

Det er et vældigt emne, forfatteren dr. Kai Fuhrmann, har givet sig af med, og han fortjener ros for al den omhu, hvormed han har behandlet sit emne. Næppe nogen dansk historiker vil i vor tid gøre ham det efter! Ikke mindst, fordi folkeafstemningen i 1920 én gang for alle har løst det sønderjyske, det slesvigske problem.

H. V. Gregersen

Koncentrationslejren Ladelund 1944.

Permanent, videnskabelig udstilling ved mindesmærket i Ladelund. Udg. af Ev.-Luth. Kirchengemeinde Ladelund 1990, 48 s., ill.

Den 1. november 1944 åbnede en koncentrationslejr i kirkebyen Ladelund umiddelbart syd for grænsen. Lejren var filial af kz-lejren Neuengamme, og den blev indrettet i barakker, som først havde tjent Rigsarbejdstjenesten med plads til 250 beboere. Nu blev 2000 mennesker presset sammen under forfærdende forhold. Fangerne stammede fra det meste af Europa, flest fra Polen og Holland. Særlig mange kom fra den lille by Putten i Holland, hvor tyskerne som en straffeaktion bortførte næsten hele den mandlige befolkning og afbrændte byen. I Ladelund blev fangerne udkommanderet til at grave pansergrave – 300 døde i løbet af 6 uger indtil lejren lukkede den 16. december.

Ladelunds tyske præst Johs. Meyer var på nærmeste hold vidne til fangernes skæbne, og omend længe overbevist nazist begyndte han straks efter 1945 et udsøningsarbejde over for ofrenes efterladte. I 1980'erne tog gymnasielærer, Dr. Jörn-Peter Leppien og elever fra Auguste-Viktoria-Schule i Flensborg sagen under behandling. Lejrhistorien blev tema i historieundervisningen, og en vandrestilling blev udarbejdet. I efteråret 1990 førte dette arbejde frem til indvielsen af en permanent udstilling ved koncentrationslejr-mindesmærket i Ladelund.

I en smuk og enkel bygning, betalt af Slesvig-Holstens landsmuseum og det tyske indenrigsministerium, stilles den besøgende ansigt til ansigt med fangernes og lejrens historie og dens plads i hele systemet af koncentrationslejre. Til udstillingen er udarbejdet et katalog på både tysk og dansk (oversættelse ved lektor Lone Anker Jakobsen fra Duborg-Skolen). Her får man god og klar besked – pædagogisk tilrettelagt og pænt illustreret. Udstilling og katalog har et klart moralsk sigte – de er opgør med det sorteste kapitel i den tyske historie. Mindet fastholdes som en advarsel mod gentagelser. Det er en ærlig udstilling og bog, som skarpt sætter de ansvarlige under anklage. Ligeså ærlig er fremstillingen, når det gælder om at fremhæve de danske træk i egnens historie.

Udstilling og katalog kan anbefales på det bedste. Historielærere i Nord- og Sydslesvig, som arbejder med det tredje riges historie, kan næppe finde et bedre mål for en klasseekskursion end mindepladsen og udstillingen i Ladelund.

L.N.H.

Jens-Uwe Lemburg: Arbeit auf der Hütte.

Zur wirtschaftlichen und sozialen Entwicklung Rendsburgs 1850-1914 unter besonderer Berücksichtigung der Arbeiterschaft der Carlshütte (=Studien zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Schleswig-Holsteins bd. 18) Neumünster 1990, 248 s.

År 1827 danner skel i hertugdømmernes historie: Dette år blev jernstøberiet Carlshütte i Rendsborgs nordlige, slesvigske forstad Büdelsdorf grundlagt. Virksomheden udviklede sig senere til at være en af Slesvigs største industrivirksomheder før 1914. I 1833 var der ca. 100, i 1871 ca. 800 og i 1914 ca. 940 arbejdere. Støberiets produkter – al slags støbegods og i de senere år ikke mindst køkkentøj som gryder, pletter og pander med det kendte fabriksmærke, to korslagte hamre mellem initialerne »C« og »H« – blev anvendt viden om. Året 1827 markerer derfor den første optakt til industriens senere sejrsgang.

Carlshüttes arkiv er bevaret i landsarkivet i Slesvig. På dette grundlag giver bogen en

bred skildring af industriarbejdernes vilkår før 1914. Carlshütte-arbejderne står i centrum, men også deres kolleger i andre lokale virksomheder er inddraget, og der redegøres alment for den økonomisk-social udvikling i Rendsborg-området. Boligforhold, familiestruktur, ulykker, sygdomme, løn og arbejdstid, strejker, sygesikring og pensionsforhold, forlystelser samt politiske aspekter undersøges detaljeret. Perspektiverne holdes klar, idet der samtidig er beskrivelser af vilkårene på en lang række andre større virksomheder i omegnen.

Bogen er et væsentligt bidrag til sider af den økonomiske og sociale historie, som hidtil har været lidt kendte. Takket være omhyggelige henvisninger til den relevante litteratur kan bogen forhåbentlig også danne udgangspunkt for lignende studier i andre virksomheders historie. Man kunne ønske, at en tilsvarende undersøgelse blev forsøgt andetsteds, f.eks. for Kobbermøllen ved Flensborg. Endelig er bogen god at kigge i før et besøg i det fine jernstøbermuseum i Büdelsdorf.

L.N.H.

Noter og nyt

Nekrologer

Aage Bonde, Viborg. 1922-1991.

I sine unge dage, ja helt fra skoletiden var Aage Bonde stærkt interesseret og engageret i sønderjysk historie og blev meget snart en af Historisk Samfunds flittigste og meget værdsatte medarbejdere. Han var født i Toftlund den 23. december 1922 som søn af stationsforstander Oluf Nissen Bonde og hustru Anne Johanne Dall. Efter faderens tidlige død 1932 voksede han op i Aabenraa, hvor han blev student 1941. Men allerede da var han forlængst en af landsarkivets faste gæster. Han arbejdede under Johan Hvidtfeldts vejledning ikke blot med sin egen slægts historie, men var også dybt inde i studier vedrørende det sønderjyske skolevæsens, specielt lærernes historie. Som 15-

årig publicerede han sin første artikel i Sønderjysk Månedsskrift. Han kaldte den Degneskæbner, og allerede inden for samme årgang, den 15., fulgte yderligere to artikler om degne. Sin unge alder til trods var han blevet en af månedsskriftets faste medarbejdere, og han fortsatte med medarbejderskabet gennem de følgende årtier, hovedsagelig med artikler vedrørende skole og lærere og anmeldelser af skolehistorisk litteratur.

Hans medarbejderskab ved Sønderjyske Årbøger begyndte 1943, da han sammen med Johan Hvidtfeldt gav en oversigt over ny sønderjysk historisk litteratur. Han var da elev på Det sønderjyske Landsbibliotek, hvor Sprogforeningens formand, Jacob Petersen var leder, og der udviklede sig et såre interessant samarbejde mellem chefen og den unge elev. Jacob Petersen tog det ikke så nøje med, at der i tjenestetiden også kunne arbejdes med Sprogforeningens anliggender, og dens årsberetninger blev i de år, da Aage Bonde var ansat ved biblioteket, til ved et samarbejde mellem chef og elev, som foregik på den måde, at Jacob Petersen spadserede frem og tilbage på sit kontor, alt imens han dikterede og Bonde ned- og renskrev. Årsberetningernes sprog og indhold var absolut ikke dårligere i de år, hvor Bonde var med til at udforme dem. Hans interesse for Sprogforeningen medførte, at han i mange år var medlem af dens tilsynsråd.

Samtidig med at han besøgte biblioteksskolen, hvorfra han tog eksamen 1945, fortsatte han sine studier over skolehistorien. I Varnæs Sogns Historie, der udkom 1944, skrev han foruden om sognets almindelige historie i tidsrummet 1800-1914 om kirke-, skole- og biblioteksforhold, men samtidig hermed arbejdede han på den 70 sider store afhandling om det sønderborgske skolevæsen fra reformationen til 1864, der blev trykt i Sønderjyske Årbøger 1945, og som belønnedes med Dansk Historisk Fællesforenings årbogspris. Aage Bonde er sikkert den yngste, der har modtaget denne pris.

Han var i 1940'erne og 1950'erne i besiddelse af en overordentlig stor arbejdskraft og blev i rigeligt mål benyttet af Historisk Samfund som lokalhistorisk konsulent og en slags hjælpesekretær, især ved bøger, som Historisk Samfund ikke selv stod som udgiver af. Han havde fået sin skoling ved medarbejderskabet ved Varnæs Sogns Historie. Han tog initiativet til udgivelsen af Københoved-bogen, og han var H. P. Jørgensens medhjælper ved udgivelsen af Uge-bogen. Bøgerne udkom henholdsvis 1950 og 1951, og til begge leverede han store og velskrevne afsnit, især om skolerne og det kirkelige liv, men også væsentlige afsnit om sognenes almindelige historie. I 1950'erne bearbejdede han endvidere Marten Refslund Poulsens store erindringsmanuskript, der udkom i to bind 1955-57.

I Flensborg Bys Historie, der udkom 1953-55, behandlede han kyndigt skolehistorien, og sammen med Johan Hvidtfeldt skrev han her også store kapitler om førende slægter, om råd og borgerskab. I naturlig fortsættelse af sidstnævnte udgav de to i fællesskab 1961 bogen: Borgmestre, rådmænd, byfogder og byskrivere i Flensborg, der udkom som nr. 22 i Historisk Samfunds skriferække. I samme tid var han medarbejder ved Håndbog for danske Lokalhistorikere og ved Trap: Danmarks 5. udgave.

Efter at han 1945-47 havde gjort tjeneste ved bibliotekerne i Flensborg og Aabenraa, og i sin fritid havde hjulpet til ved ordning og registrering af det tyske mindretals beslaglagte arkiver, fik han ansættelse ved det kommunale biblioteksvæsen i Århus, hvor han blev afdelingsbibliotekar. Man behøver ikke at lægge skjul på, at han havde håbet og andre havde ønsket, at han ved Jacob Petersens død 1952 var blevet hans efterfølger som chef for Det sønderjyske Landsbibliotek; men byens såkaldte vise mænd ville det anderledes, og i stedet for fik han da 1957 stillingen som overbibliotekar i Viborg, hvor han 1963 kunne flytte biblioteket ind i en ny, moderne bygning.

Meget naturligt blev han i Viborg straks inddraget i det lokalhistoriske arbejde. Han

blev medlem af bestyrelsen for Historisk Samfund for Viborg amt, blev redaktør af årbogen indtil 1971, var sekretær i en årrække, kasserer og formand en kort tid. Endvidere var han medlem af bestyrelsen for Skovgård-museet, og han blev leder af Viborg byhistoriske Arkiv. I sidstnævnte egenskab blev han 1965 indvalgt i bestyrelsen for Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver, hvis formand han var 1966-69. I et par år 1968-69 var han med i ledelsen af Dansk historisk Fællesforening og fra 1966 endvidere i bestyrelsen for Selskabet for Dansk Skolehistorie. Der blev således lagt stærkt beslag på hans arbejdskraft, og det blev herefter kun til lejlighedsvist medarbejderskab ved sønderjyske opgaver. Men vi møder ham dog stadig som anmelder i Sønderjyske Årbøger og Sønderjysk Månedsskrift.

Hans historiske forfatterskab er præget af stor fortrolighed med såvel trykte som arkivalske kilder, og han udmærker sig ved et klart og velformuleret sprog. Alvorlig sygdom medførte, at han måtte lade sig førtidspensionere allerede 1972, men han fik dog herefter nogle gode år, hvor han kunne være det nørrejske landsarkiv behjælpelig med undersøgelser for private. Hans sidste arbejde var vel bibliografien over vennen Johan Hvidtfeldts forfatterskab, som han 1978 udarbejdede til dennes festskrift sammen med sin hustru Karen Else, som gennem årene havde været ham til stor hjælp. Han døde af en blodprop den 2. april 1991 og kun to uger senere den 17. april døde hans hustru, der også havde været engageret i Sprogforeningens arbejde.

Peter Kr. Iversen

Kresten Hansen, Højvang. 1907-1991.

En af Historisk Samfund for Sønderjyllands gode og trofaste medarbejdere, Kr. Hansen, Højvang, Skodborg sogn, døde den 26. april 1991 i en alder af 84 år. Efter skolegang i Skodborg, hvor han som lærer det sidste årstid før konfirmationen nåede at stifte bekendtskab med K. M. Hermansen, uddannedes han som landmand og overtog 1943 fødegården i Langager, som han drev i 38 år indtil 1981. Tidligt var han historisk interesseret og var 1941 med i den af Hermansen oprettede hjemstavnsforening for Skodborg sogn, hvis formål var at indsamle oplysninger om ejendommenes historie og om sognets historiske udvikling i almindelighed. Kr. Hansen fik til opgave bl.a. at indsamle materiale om Langager-gårdene, som Hermansen derefter kunne udnytte i sin sognehistorie, der udkom 1947. Ved udgivelsen af den udvidede anden udgave, der kom 1971, var Kr. Hansen en af hovedmændene. I 50 år var han en af de flittigste medarbejdere i sit hjemsofns hjemstavnsforening og i dens arkiv. I mange år var han en hyppig og kærkommen gæst på landsarkivet, hvor han gennemgik i hundredvis af arkivprotokoller og -pakker.

Han havde imidlertid ikke nok med sit eget sogns historie. Han var fra første færd med i den kreds, der fra 1947 på bibliotekar Åge Bondes initiativ arbejdede med Skrave sogns historie. Her kunne man imidlertid ikke enes om at udsende en bog omfattende hele sognet, men måtte dele opgaven over to bøger – en om Københoved og en om Langetved. Det blev Kresten Hansen, der måtte tage sig af den sidste, som dog først udkom 1978. Det er en grundig og velskrevet hjemstavns historie, som til fulde står mål med Københoved-bogen og Skodborg sogns historie. Det er ikke mange amatørhistorikere, der som Kr. Hansen har magtet at udnytte et stort og vanskeligt tilgængeligt arkivmateriale, som han har kunnet.

Det var naturligt, at han blev inddraget i historisk organisationsarbejde på et bredere plan. Han kom tidligt med i Historisk Samfund for Sønderjyllands amtsudvalg for

Haderslev amt, og her afløste han 1971 pastor Tage Holm som formand, hvorved han også blev medlem af Historisk Samfunds styrelse. Her gjorde han sig på stilfærdig vis bemærket med gode, saglige indlæg og Haderslev amtskreds blev ledet på mønstergyldig måde.

Da han 1979 trak sig tilbage fra formandsposten her, kunne han på sine gamle dage ofre mere tid på arbejdet i det lokalhistoriske arkiv. I hjemstavnsforeningens periodiske skrift Hjemstavnen skrev han flere artikler, og også i Sønderjysk Månedsskrift møder vi ham. Her vil man især minde ham for hans levende skildring af Langetved-gruppens sabotagearbejde under besættelsen. Han var gruppens leder og var med ved adskillige vellykkede sprængninger af jernbanen omkring Farris. Meget dramatisk er skildringen af Gestapos forsøg på at fange ham i Langetved forsamlingshus den 23. april 1945. Under en skudveksling, hvor han blev såret, lykkedes det ham at flygte og at holde sig skjult indtil befrielsen den 5. maj. Disse begivenheder er vidnesbyrd ikke blot om hans mod og beslutsomhed, men også om den stærke nationalfølelse, der var en så vigtig bestanddel af hans karakter.

Peter Kr. Iversen

Arkiver og institutioner

Landsarkivet for de sønderjyske landsdele, 1990.

Ved årets begyndelse befandt Landsarkivet sig i den usædvanlige situation at stå uden fastansat akademisk personale ud over landsarkivaren. Arkivar Jørgen Witte var tiltrådt en 4-årig orlovsperiode efter sit valg til borgmester i Aabenraa, og arkivar dr.phil. Lars N. Henningsen havde fortsat orlov til varetagelse af opbygningen af arkivet ved Dansk Centralbibliotek i Sydslesvig. Dette arbejde bevirkede, at Lars N. Henningsen opsagde sin stilling ved Landsarkivet med udgangen af marts måned. Som vikar virkede mag. art. Hans Schultz Hansen, der under sin ansættelse erhvervede licentiatgraden Ph.D. på en afhandling om Danskheden i Sydslesvig 1840-1918.

Efter at landsarkiverne har fået status som sektorforskningsinstitutioner, er der gennemført en formaliseret arkivaruddannelse som overbygning på universitetsuddannelsen. Som det første arkiv gennemfører Landsarkivet nu en sådan uddannelse i samarbejde med Rigsarkivet, idet der fra 1. april 1990 blev opslået to uddannelsesstillinger ved Landsarkivet. De to stillinger blev besat med lic. phil. Hans Schultz Hansen og dr. phil. Bjørn Poulsen. Efter et halvt år på Landsarkivet tiltrådte Bjørn Poulsen fra 1. okt. 1990 et års uddannelsessturnus på Rigsarkivet, uden at Landsarkivet fik bevilget vikar i den resterende del af året.

De ovenfor anførte omstændigheder har naturligvis haft indflydelse på Landsarkivets virksomhed i det forløbne år, men ud over at varetage de faste funktioner er det ved en ihærdig indsats fra hele personalets side alligevel lykkedes at opretholde såvel den udadvendte virksomhed i form af kurser og udstillinger som at iværksætte ordningsarbejder af betydning for den kommende fælles generalregistratur på EDB samt for det store fremtidsmål: en revideret og ajourført udgave af Gribsvad og Hvidtfeldts guide til Landsarkivets samlinger, som udkom i 1944.

Landsarkivets personale er i 1990 undergået følgende andre forandringer: Anne Katrine Pedersen er tiltrådt som assistent ved regnskabsføringen pr. 1. febr. 1990, og arkivbetjent Jens Mortensen er udnævnt til arkivbetjent af 1. grad med tilbagevirkende kraft pr. 1. april 1989. Ved den indtægtsdækkende virksomhed har Pauline Jensen atter været beskæftiget i perioder. Som midlertidig ansat har valgmenighedspræst, dr. phil. Britt Haarløv været beskæftiget med ordning af privatarkiver. Det har desværre ikke været muligt at få genåbnet værkstedet og genoptaget det vigtige konserveringsarbejde, men Landsarkivets tidligere bogbinderelev Mette Lindholm har fra 1. sept. som midlertidig ansat klarer indbindingsproblemerne, også for de kommuner, som har ønsket at få deres personregistre indbundet på Landsarkivet.

På læsesalen noteredes i 1990 4668 besøgende mod 4478 i 1989, og der blev ekspederet 13.178 enheder. Af de besøgende aflagde 556 deres første besøg på læsesalen. Der blev i årets løb besvaret 238 forespørgsler, givet oplysning om 156 fødselstidspunkter og foretaget 833 rettelser og tilføjelser i kirkebøger og personregistre.

Årets afleveringer løb op til ialt 155 m, menlig 100 m fra statslige embeder, 41,5 m fra kommuner, knapt 1 meter fra præsterne samt 13 meter fra private personer og foreninger. Af statslige afleveringer er særlig grund til at nævne afleveringer fra politimesteren i Sønderborg, fra værnepligtsstyrelsen for Sydjylland og Fyn (registerkort over værnepligtige født 1920-39) samt supplerende afleveringer fra jordbrugsdirektoratet og Sønderjyllands Lånekasse. Fra Invalidenævnet i Sønderborg modtoges en afsluttende aflevering, der muliggør, at det meget omfattende arkiv omsider kan færdigordnes. Blandt de kommunale afleveringer betød afleveringen af Toflund kommunes arkiv

1920-70 påbegyndelsen af en stor samlet aflevering af arkiverne fra de kommuner, som er indgået i Nørre Rangstrup kommune. Samlingen af privatarkiver er bl.a. blevet forøget med kirkehistorikeren, pastor Urban Schrøders endnu uordnede privatarkiv, og med journalist Anders Ture Lindstrøms arkiv. Supplerende afleveringer er modtaget til R. Pinholts og fhv. MF. P. Gorrsens indholdsrige privatarkiver. Efterhånden som de mange lokalafdelinger af DSK nedlægges, modtager Landsarkivet ligeledes disse arkiver.

I samarbejde med dr. Frederik Paulsen, Alkersum på Før, og Fering Selskap för Histoori, Genealogi an Spriakwedenskap har Landsarkivet i 1990 med bistand af cand. jur. F.S. Grove Stephensen gennemført en systematisk eftersøgning af materiale vedr. Før og Amrum i akterne i Ribe bispearkiv, Lø-Møgeltønder og Tønder kirkevisitatorialarkiv, arkediakonatet for Lø herred, Tønder provstearkiv, Tønder landrådsarkiv og Tønder kredsudvalgsarkiv. De fundne sager er sammen med protokolrækkerne fra Vesterland, Før og Amrum birker sendt til mikrofotografering på landsarkivet i Viborg, således at en kopi kan indgå i det lokalhistoriske arkiv i Alkersum. Samtidig har Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte nu påbegyndt udgivelsen af den på Landsarkivet stående tingbogsrække 1658-1671 fra Før og Amrum ved dr. Volkert F. Faltings.

Selv har Landsarkivet i det forløbne år kun udsendt en enkelt publikation, som betegner afslutningen af et årelangt udvalgsarbejde sammen med de øvrige landsarkiver om amtskommunale arkivalier. Det drejer sig om publikationen »Bevaring og kassation i amtskommunale arkiver. En vejledning på grundlag af Indenrigsministeriets bekendtgørelse nr. 65 af 31. januar 1990«. Tilsvarende publikationer er udsendt af de andre landsarkiver. Udvalgsarbejdet fortsættes dog, idet man har taget fat på kassationsproblematikken vedr. de mange amtskommunale institutioner.

Set under et blev det et travlt år. Heller ikke i 1990 blev nedskæringer og besparelser afløst af øget tilgang af nye ressourcer. Dette gælder desværre også bygningsvedligeholdelsen, hvor gennemsnitning af vand fra de flade tage generer arbejdet på læsesalen og truer træværkets resistens. På den positive side bør det imidlertid noteres, at arbejdsglæden ikke har lidt under forholdene, og at det stadig lykkes at yde såvel embederne som publikum en tilfredsstillende service. Også for Landsarkivet som videnskabelig institution ser det lyst ud, idet vi med to unge arkivarer under uddannelse gerne skulle være sikret stabil videnskabelig arbejdskraft mange år frem i tiden.

Hans H. Worsøe

Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 1990.

Året 1990 blev præget af en række bogudgivelser.

Hver bogudgivelse er afslutning på en lang og intensiv arbejdsproces og opleves derfor som et af årets højdepunkter. I år blev der udgivet fire bøger.

I anledning af 50-året for Danmarks besættelse udsendte Studieafdelingen den 9. april Franz Wingenders biografi om »Generalsekretær Frederik Petersen«, der var en af de markante mænd i det danske arbejde i Sydslesvig i mellemkrigsårene. Han virkede som vandelærer, ungdomssekretær og pressemand og fra 1928 som Den slesvigske Forenings sekretær for landdistrikterne. Fra 1932 var han Den slesvigske Forenings generalsekretær. Utallige var de problemer, som han kom til at løse for mindretallet i de vanskelige år i hagekorsets skygge. Under hele krigen var han tysk soldat og faldt i slutningen af april 1945. – Bogen er redigeret af Lars Henningsen.

Duborg-skolen kunne i 1990 fejre sit 70-års jubilæum. I den anledning udgav Studieafdelingen den 6. oktober »Duborg-skole-elever i krigens år«. I bogen beretter 20 elever og lærere om hverdagen i og uden for skolen i de tunge krigsår.

Den 16. november udkom »W. L. Christiansen: Mit brogede politiske liv«. Denne selvbiografi genspejler på mange måder et typisk sydslesvigsk levnedsløb i mellemkrigstiden og i tiden under og efter Den anden Verdenskrig. Mange af dem, der efter 1945 fandt vejen ind i danskheden – og til dem hører i dag flertallet af de ældre inden for mindretallet – vil genkende træk af deres egen udvikling, forestillinger og motiver fra dengang. Forholdet mellem dansk og tysk er således et centralt emne i denne skildring af et bevæget liv i en modsætningsfyldt tid.

Den 10. december udkom Hans Schultz Hansens bog »Danskheden i Sydslesvig 1840-1918 som folkelig og national bevægelse«. Dette værk er den anden dissertation blandt de bøger, der blev skrevet af vore stipendiater og udgivet af Studiefdelingen. I denne bog skildres danskhedens historie i Sydslesvig før 1918 for første gang i sin helhed.

Stine Wiell tiltrådte sit stipendium den 1. august 1989. Hendes forskningsemne er »Oldtidsminder i Sydslesvig«. Arbejdet med bevaringshistorien af fortidsminderne i landskabet blev ført til en foreløbig afslutning i begyndelsen af året. Hun gik så i gang med anden del af bevaringshistorien, nemlig skildringen af museumsgrundlæggelserne. Her indtager oldsagssamlingen i Kiel, grundlagt 1833 som Danmarks ældste provinsmuseum, og den næstældste, oldsagssamlingen i Flensborg, centrale pladser. Arbejdet har især koncentreret sig om Flensborg-samlingen, der kun eksisterede fra 1852 til 1864.

Ved siden af et omfattende redaktionsarbejde og en tidkrævende korrekturlæsning kunne bibliotekslektoren fortsætte redigeringen af W. L. Christiansens »Geschichte der sozialdemokratischen Partei Flensburg«. Manuskriptet færdiggøres til trykning i løbet af foråret 1991. Historien om »Den danske menighed i Flensborg 1588-1921« kunne føres op til det 19. århundrede. Bibliotekslektoren har desuden holdt fem foredrag, der blev arrangeret af SSF, og skrevet enkelte anmeldelser.

Som i de andre år har en række tyske og danske eksamenskandidater drøftet deres emner med Studiefdelingens medarbejdere.

Johann Runge

Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 1990.

1990 blev det første hele arbejdsår for Arkivet i den nye skikkelse. Efter denne første periode tegner konturerne af den udbyggede virksomhed sig nu med klare omrids.

Arkivets *fysiske indretning* blev afgørende forbedret i februar måned. Indvielsen af et nyt el-drevet kompakt-reolanlæg og opstilling af et automatisk anlæg til regulering af magasinets luftfugtighed gav gode arbejdsvilkår og skabte sikre opbevaringsforhold. Reolerne har en kapacitet på i alt 850 løbende hyldemeter, og dette har muliggjort at modtage et stærkt stigende antal afleveringer. I årets løb er indgået i alt 180 bd. og 538 pakker, eller i alt 61 løbende meter, fordelt på 12 m i gruppen private personarkiver, 15 m foreningsarkiver og 34 meter institutionsarkiver (især kirke- og skolearkiver). Ved årets udgang rummer Arkivet i alt 220 meter arkivalier.

Talrige skriftlige og mundtlige opfordringer til aflevering er rettet til privatpersoner, foreninger og institutioner. En henvendelse til Dansk Kirke i Sydslesvig førte til, at der blev nedsat et »arkivudvalg« sammensat af provsten, tre præster og arkivaren. Med udgangspunkt i de ministerielle danske cirkulærer for præste- og menighedsrådsarkiver blev udformet et regelsæt for de danske præsters og menigheders arkiver. Reglerne blev den 11. juni 1990 udsendt til alle menighedsråd og præster under Dansk Kirke i Sydslesvig gennem provsteembedet. Hermed er det fastsat, at ældre akter og kirkebøger, som ikke længere er i brug, skal afleveres til Arkivet. Samtidig foreslår »cirkulæret«, at kirkens aktuelle og fremtidige akter arkiveres efter en plan, som er angivet i et bilag til

rundskrivelsen af 11. juni. Lignende aftaler med andre store danske arkivskabere i Sydslesvig søges indgået i den kommende tid.

Blandt nye *afleveringer* kan nævnes:

65 afleveringer til gruppen personarkiver – herunder kommunaldirektør Johannes Christiansen, Harreslev (f. 1908), skibsbyggerfamilien Diederichsen, StenbjergHAV (ca. 1800-1899), marinemaler Julius Gregersen, Flensborg (1860-1953), pastor Helge Heinsen, Husum (1909-81), vandelærer Jørgen Jørgensen, Slesvig (1894-1970), vandelærer Niels Kjems (1888-1975) og hustru Anna Kjems (1893-1990), Harreslev, kørselsleder Paul Dencher Knudsen, Flensborg (f. 1910), forfatteren, Dr. Ludwig Lienhard, Flensborg (1910-80), vandelærer Gustav Lindstrøm, Ladelund (1896-1965), grosserer J. C. Paulsen, Flensborg (1864-1962), generalsekretær Frederik Petersen, Flensborg (1900-1945) og pastor Jens Svendsen, Slesvig (1924-90).

26 afleveringer til gruppen foreningsarkiver – herunder Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, en lang række lokale ungdomsforeninger og husmoderforeninger, SSF/SSV Bredsted, Kappel, Ravnkær, Satrup og Tumby, Den slesvigske Kvindeforening og Landboforeningerne for Flensborg og Omegn, Gottorp amt, Husum og Ejdersted samt Foreningen Norden.

9 afleveringer til gruppen kirkearkiver – herunder provstearkivet og kirkekontorets ældre arkiver og præste- og menighedsrådsarkiverne fra Husum, Kappel, Rendsborg, Slesvig-Frederiksberg, Vesterland og Valsbøl.

Skolearkiver er modtaget fra Bredsted og Satrup, og Dansk Sundhedstjeneste har afleveret institutionens ældre arkiv.

Arkivet bidrog til en *udstilling* på Dansk Centralbibliotek i anledning af 50 års dagen for 9. april 1940 og deltog i Sydslesvigs Museumsforenings udstilling på Hatsted Mølle fra påske til pinse.

Nye arkivfortegnelser er udarbejdet til følgende større arkiver:

Jørgen Jørgensen, Slesvig, vandelærer, 1894-1970 (21 pk.)

Niels Kjems, Harreslev, vandelærer, 1888-1975 (16 pk.)

Gustav Lindstrøm, Ladelund, vandelærer, 1896-1965 (11 pk.)

J. C. Paulsen, Flensborg, grosserer, 1864-1962 (3 pk.)

Landboforeningen for Flensborg og Omegn 1865-1987 (4 pk.)

Slesvig Ungdomsforening 1926-89 (4 pk.)

SSF/SSV Satrup 1946-82 (7 pk.)

Bredsted danske Skole 1948-88 (12 pk.)

Flensborghus Bogsamling/Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig 1940-78 (52 pk.)

Sydslesvigsk Vælgerforenings landssekretariat 1946-60 (8 pk.)

Kontaktudvalget (Verständigungsausschuß für den Landesteil Schleswig) 1949-58 (6 pk.)

De danske Menigheder i Husum, Kappel, Rendsborg, Slesvig-Frederiksberg, Valsbøl og Vesterland 1924-90 (i alt 6 bd. og 33 pk.).

Lars N. Henningsen

Institut for grænseregionsforskning, 1990.

Med udsendelsen af publikationer kronedes i 1990 flere omfattende projekter. Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut udgav således bogen »Industri, innovation og uddannelse – En undersøgelse af erhvervs kvalifikationer og regionale uddannelsesinitiativer«, som Susanne Refslund Andresen er medforfatter til. Ved sit jubilæum i november

udgav Sønderborg Handelsskole bogen »På højt plan – Handelsundervisning i Sønderborg i 100 år«. Den er udarbejdet af Henrik Becker-Christensen, der i samme måned forsvarede sin disputats, »Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-1932« bd. 1-2. Mod årets slutning udgav instituttet Carsten Y. Hansens undersøgelse »Uden for eget hjem – En journalanalyse af børn og unges anbringelse uden for eget hjem«. Endelig har Karen Margrethe Pedersen afsluttet projektet »Mødet mellem sprogene«. De væsentligste resultater er offentliggjort i internationale antologier. En oversigt er nu på dansk at finde i tidsskriftet *Humaniora*.

Flere arbejder blev i årets løb gjort så færdige, at de nu inden længe kan udgives. Det gælder et par undersøgelser af serviceerhverv i Sønderjylland. Det gælder Institut für Weltwirtschafts omfattende rapport til Sønderjyllands amt og landsregeringen i Kiel, hvortil instituttet har bidraget med en turistøkonomisk analyse. Dertil kommer Naturgas Syds historie og et manuskript om striden om Sydslesvig 1945-1947, der er en del af projektet om det danske mindretals historie i Sydslesvig. Andre projekter er endnu knap så langt. Det gælder en omfattende statistisk analyse af uddannelse som produktionsfaktor og en sidste del af det danske mindretals historie, der skal føre fremstillingen op til 1955.

Også i 1990 engagerede instituttet sig i flere lokalt bestemte opgaver. Med støtte fra Folkeskolens Udviklingsråd begyndte Karen Margrethe Pedersen i samarbejde med det tyske mindretals skoler et forsøg, der skal udmønte resultater af »Mødet mellem sprogene«. Og for Skærbæk kommune har Susanne Refslund Andresen gennemført en spørgeskemaundersøgelse om kommunal omstilling, ældreforsorg og medarbejderholdninger. Endelig har Susanne Bygvrå analyseret den sønderjyske detailhandel, hvilket bl.a. er udnyttet i et notat om et storcenter uden for Aabenraa by.

Ved årsskiftet 1989-1990 fratrådte professor, dr. polit. Svend Aage Hansen som bestyrelsesformand. Institutet er ham megen tak skyldig for den indsats, han i denne egenskab har øvet siden oprettelsen i 1976. Han er nu afløst af professor, dr. oecon. Peder J. Pedersen, Århus.

Johan Peter Noack

Museer

Haderslev Museum

Siden kommunalreformen i 1970 har Haderslev Museum sammen med de øvrige statsanerkendte museer i Sønderjyllands Amt udgjort ét samarbejdende museumsvesen. Som det eneste sted i landet blev der valgt en samarbejdsmodel med en formaliseret arbejdsdeling mellem de deltagende museer. Fordelen skulle være en bedre udnyttelse af de ansattes faglige ekspertise, overblik over de enkelte fagområder og en bedre udnyttelse af udstyr og andre faciliteter. I årenes løb har det imidlertid vist sig, at ordningen også har en del ulemper. Det har således været vanskeligt – specielt inden for den nyere tids kulturhistorie – præcist at afgrænse arbejdsområderne, og hertil kommer geografiske vanskeligheder med at sikre en ligelig dækning i hele amtet inden for det enkelte museums speciale. En anden følge af den fælles museumsordning med det stærke engagement fra amtskommunens side har også været, at primærkommunerne – set i forhold til andre steder i landet – kun i ringe grad har følt sig tilskyndet til at indgå i driften af de statsanerkendte museer. Det har betydet, at væksten på de sønderjyske museer gennem de seneste 10 år har været markant lavere end i andre egne af landet.

På baggrund af disse forhold har hele den sønderjyske museumsordning været til debat i vinteren 1990/91. Skulle man fortsætte ordningen med arbejdsdelingen eller gå tilbage til den oprindelige struktur, hvor institutionerne havde ansvaret for alle typer af museumsopgaver i hvert deres område, sådan som det kendes fra det øvrige Danmark? Fordele og ulemper er blevet vejret op mod hinanden, og resultatet blev en anbefaling af at fortsætte det nuværende museumssamarbejde, men med en række justeringer. Arbejdsfordelingen er blevet præciseret, og endvidere lægges der op til en øget koordinering af samarbejdet. Desuden peges der på nødvendigheden af, at en bredere kreds af primærkommuner går ind i samarbejdet om driften af det fælles museumsvesen.

Nyordningen vil ikke medføre ændringer af Haderslev Museums hovedarbejdsområde: arkæologien. Derimod ser vi frem til, at emner som kunst og nyere tids kulturhistorie vil få en styrket museumsbetjening i den nordlige del af amtet.

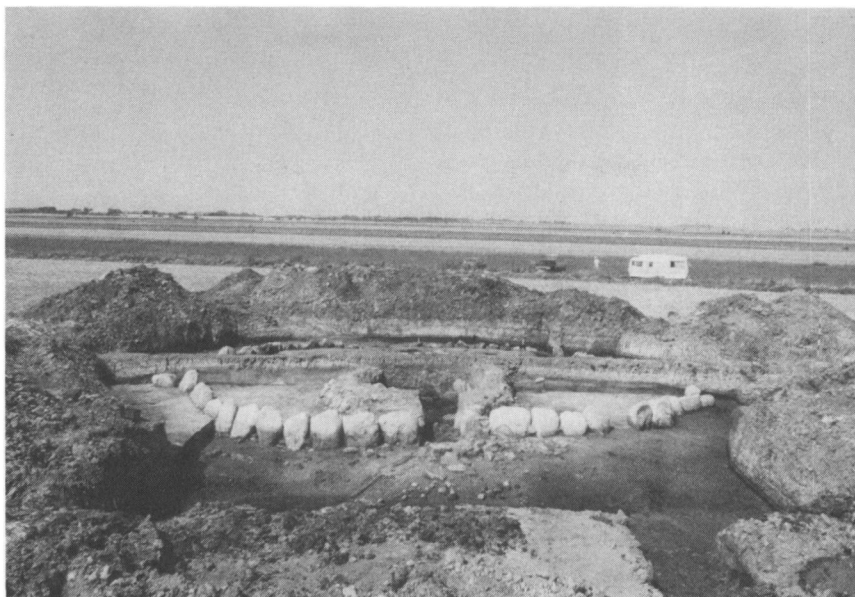
Indsamling og undersøgelser

Haderslev Museum gennemførte i 1990 i alt 35 større og mindre arkæologiske undersøgelser, i tid spændende fra yngre stenalder til 1800-tallet. En række af udgravningerne var fortsættelser af tidligere kampanjer. Det gælder bl.a. undersøgelsen af en marskdækket jættestue i Gammelenge ved Højer, bronzealderbopladsen Højgård ved Gram samt den fredede stenaldergravplads ved Harreby i Rødding-kommune. Ny er derimod en lovende fangstplads i Slivsøen syd for Haderslev, som foruden en mængde oldsager har givet et rigt knoglemateriale, som vil kunne give et indblik i, hvad man levede af for 4000 år siden. Slivsø-pladsen og Gammelenge kan desuden give nye oplysninger om den landsænkning, som siden istiden har fundet sted i Sønderjylland, og i begge tilfælde har der derfor været knyttet geologer fra Nationalmuseet og universiteterne til undersøgelserne.

Af udgravningerne fra jernalderen skal især fremhæves en bebyggelse fra tiden omkring Kristi fødsel og vikingetid, som er udgravet i Hammelev, Vojens Kommune, en urnegravplads ved Krogslund øst for Gram samt fortsatte undersøgelser af forsvarsværket »æ Vold« ved Rødekro. Her er det indtil nu lykkedes at følge volden over en strækning på mindst 2 km, hvilket leder tanken hen på det samtidige Olgerdige ved Tinglev. Endvidere kan nævnes en lovende landsby fra århundrederne omkring Kr.f., som er påvist i et planlagt industriområde nord for Christiansfeld.

Også tiden efter vikingetiden er rigt repræsenteret blandt årets udgravninger. I Løgumkloster lykkedes det i forbindelse med anlæggelsen af en ny kloakledning af påvise klosterets vandmølle, som bedømt ud fra dendrokronologiske dateringer af optagne træprøver har været i brug i hele klosterets funktionsperiode. Ligeledes i Løgumkloster foretog museet en udgravning ved klosterets østgavl, hvor der blev påtruffet murrester fra klosterets østfløj og fra varmluftsanlægget. Endelig skal nævnes en mindre undersøgelse i Christiansfeld hos ovnsætter Schmidt, hvor der blev fundet et rigt materiale af ovnakler m.v. fra værkstedets tidligste funktionstid.

De mange arkæologiske nødudgravninger og det forudgående store administrative arbejde med gennemgang af lokalplaner, råstofsager m.v., er, som tidligere nævnt i denne rubrik, tiltaget voldsomt i omfang gennem de senere år. Museet har med udgangen af 1990 derfor måttet frasige sig en del af disse opgaver, og der vil således i de kommende år blive udført væsentligt færre udgravninger. Til gengæld skulle der blive bedre muligheder for at varetage nogle af de mange andre opgaver, som har måttet lægges til side på grund af udgravningerne. De fravalgte opgaver vil blive overdraget til Nationalmuseet, som derfor fremover vil blive en hyppig gæst i landsdelen. Forhåbentlig vil denne

Jættestuen i »Gammelenge« under udgravning. Jættestuen kan i dag i en rekonstrueret udgave ses på plænen foran Kiers Gård i Højer.

nedprioritering af de arkæologiske udgravninger kun være forbigående, da det både af praktiske og forskningsmæssige grunde vil være bedst, hvis Haderslev Museum igen kunne blive centrum for arbejdet med landsdelens oldtidshistorie.

Ud over de arkæologiske opgaver udfører museet fra tid til anden enkelte etnologiske undersøgelser. Det blev i 1990 til en fotoregistrering af ovnsætterhåndværket i Christiansfeld samt en fortsættelse af de undersøgelser af »de store gårde« på Haderslev-Koldingegnen, som startede i 1989 med tilskud fra Statens Museumsnavn og i samarbejde med Museet på Koldinghus.

Arkiv, magasin

Med en nyordning af museets tekstiler er den gennemgang af museets gamle samlinger, som startede ved ibrugtagningen af den nye museumsbygning i 1977, nu endelig ved at være på plads. Heldigvis blev magasinrummet i 1977 bygget så rummeligt, at der endnu er rimelig god plads til tilvæksten af museumsgenstande i de »mindre størrelser«. Derimod begynder møblelementer og andre større genstande i stigende grad at volde problemer. Selv om der er skabt lidt luft ved at flytte en del af stenaldersamlingen til loftet i den gamle museumsbygning, nærmer tiden sig hastigt, hvor vi skal begynde at se os om efter et fjernmagasin.

I 1987 begyndte en overførsel af museets protokoller til EDB. Arbejdet skønnes at være afsluttet i slutningen af 90-erne, men allerede nu kan vi med ca. 35.000 overførte numre begynde at mærke fordelene ved den nye teknik. Bl.a. har vi fået mulighed for at søge i museets store fotosamling, som tidligere nærmest var utilgængelig. Det giver

sig til kende ved en langt bedre udnyttelse af samlingen til udstillings- og publikationsbrug, og ved en stærk stigning i antallet af private fotobestillinger.

Særudstillinger og anden formidling

Besøgstallet for 1990 blev ca. 17.000, hvilket er en tilbagegang i forhold til året før på ca. 5.000. Til besøgstallet skal dog lægges besøgende på museets udgravninger og udflugter samt gæster i vognsamlingen på Tørning Mølle.

I årets løb er der i alt arrangeret 7 særudstillinger: 3 af Haderslev Kunstforening, 1 af Sønderjyllands Kunstmuseum og 3 af Haderslev Museum. Størst publikum havde sommerudstillingen »Surrogat og illusion«, som var lånt af museet i Viborg, men også »Mennesket og Tiden« og »Fra Pulterkammeret« havde et pænt besøg. Sidstnævnte udstilling viste i sin mangfoldighed, hvad museet gennem de seneste fem år havde fået af nye genstande til den kulturhistoriske samling. – I den permanente udstilling er arbejdet fortsat med opbygningen af jernalderafsnittet. Arbejdet har været koncentreret om den store gravplads ved Årupgård vest for Gram, som museet undersøgte først i 70-erne.

Ud over gennem udstillingerne har museet kontakt med publikum i en lang række andre sammenhænge. Der har således været arrangeret rundvisninger og ekskursioner, foredrag og aktiviteter i sommer- og efterårsferie. Især skal fremhæves »onsdagsaftenerne« i juli, som i samarbejde med Haderslev Turistforening har fundet sted siden 1985. Det er et uforpligtende arrangement, hvor man kan overvære folkedans, gymnastikopvisning, sang og musik, køre i hestevogn eller se på udstillinger, smeden i arbejde og meget andet. Hvert år med en usvækket tilstrømning, ca. 500 pr. gang.

Steen Wulff Andersen

NB: Haderslev Museum udgiver hvert år en trykt årsberetning med uddybende oplysninger om institutionens aktiviteter og øvrige drift. Interesserede kan få et eksemplar tilsendt ved henvendelse til museet.

Aabenraa Museum og Jacob Michelsens Gård i Kolstrup.

Nyheder i drift og bygning

Da bagehuset til Jacob Michelsens gård blev indviet i september gik en stor drøm i opfyldelse for skaberen af samlingen på stedet, Anne-Helene Michelsen. Det at ejendommen i dag er fredet og den enestående samling af tekstiler og arbejdsredskaber er lagt ind under Aabenraa Museum, springer ud af hendes slægtsfølelse og store faglige sans for arbejdsmetoder og redskaber. Nu kan brødbagningen som et sidste vigtigt led i færdigbearbejdningen af afgrøderne, føjes til de andre gamle arbejdsprocesser, som Anne-Helene Michelsen i årenes løb har levendegjort på stedet.

Forud var gået, dels halvandet års indsamling af midler til restaurering af det 125-årige lille hus, og til at genopføre bageovnen, i alt 250.000 kr. Dels grundige forundersøgelser af bagehus-anlæg foretaget af arkitekt John Kronborg Christensen.

Den første rugbrødsbagning i ovnen blev det, der indførte den nyansatte museumsinspektør Uwe Dall i arbejdet. Hans særlige område er landboforhold og formidling, og han vil med hensyn til det første komme til at opdyrke et helt nyt speciale i den sønderjydske museumsordning. Det sker ud fra samlingen på Jacob Michelsens gård og ud fra de landbrugssamlinger, der findes i landsdelen, først og fremmest den fremragende samling i Bov. Her har han som konsulent på det selvejende museum stået for den

krævende opgave, at overføre N. A. Drewsens omfattende samling, og opbygge en udstilling i de nye lokaler. Det skete til alles store tilfredshed, og sådan at Bov Museum fik taget hul på og organiseret mange andre af de opgaver, der hører til, bl.a. magasinindretning og registrering.

Ved siden af disse to nyheder, der afgørende udvider museets muligheder, træder den daglige vedligeholdelse og en række uundværlige forbedringer af bygningen lidt i baggrunden. En omlægning af skiltningen inspirerede til at museets bagside blev markeret på en iøjnefaldende måde. Det skete ved opsætning af en granittrappe med en klassicistisk hoveddør, der øverst bærer betegnelsen Museum. Dør og trappe stammer fra et beboelseshus på Flensborgvej 100 og fungerer således både som en udstilling af byhistorisk art og som skilt.

Usynlige på lønbudgettet, men af uvurderlig betydning for museets dagligdag, er de to personer, der i arbejdstilbud konstant beskæftiges på museet. Desværre en skiftende flok, som bistår med udskrifter af interviews, registrering af bøger og genstande, afløser i billetsalg, ordner kartotek, hjælper ved særudstillinger, passer have og alt forefaldende. Tilmed har vi – som noget nyt – fået en meget dygtig militærnægter, og sidst på året en bogbinder. Hun udfører på landsarkivets værksted et konserveringsarbejde, der ellers aldrig var blevet udført. Det gælder museets store samling af håndskrevne og trykte bøger om navigation, sejlsads, skibsbygning m.m.

Ved indvielsen af det særdigrestaurerede bagehus til Jacob Michelsens gård den 8. september 1990 bød museets formand, Tage Madsen, velkommen til en lang række personer, der enten direkte, som håndværkere, arkitekt, museumsfolk eller mere indirekte ved deres opbakning og støtte har bidraget til det fornemme resultat. Det lille hus var nær ved at styrte sammen da restaureringen begyndte. Den sikrede dermed en betydningsfuld del af de fredede anlæg med stuehus og have.

Undersøgelser, forskning og indsamling

To undersøgelsesemner, der strækker sig over flere års indsats, har vejet tungt. Det er dels om begravelsesskikke og kirkegårde, dels om bevaringsværdier i Aabenraa kommunes byggeri før 1940.

Det første skal belyse udviklingen i holdningen til liv og død og til kirkegårdenes indretning i hele Danmark i de sidste 200 år. 12 danske museer tager hver et lokalt område op, og har desuden igennem en fælles ansøgning fået midler til undersøgelse på landets centralarkiver. Interessen for emnet er stigende, men det er byernes forhold og de kunsthistoriske synsvinkler, der har stået i forgrunden. Man savner især viden om forholdene i de små samfund på landet. Museet har indledt sine undersøgelser i tre udvalgte sogne i Sønderjylland og deltager i styringsgruppen.

Den anden undersøgelse betales af Planstyrelsen, og museet har udført sin del i nært samarbejde med Henrik Fangel, Institut for sønderjysk Lokalhistorie og under ledelse af restaureringsarkitekt John Kronborg Christensen. Arbejdet har især bestået i en kulturhistorisk udredning af de forskellige bebyggelseshelheder i landsbyer og bykvarterer, men f.eks. også havnen og de karakteristiske grønne enge og skove omkring byen. Det foreligger som en diger arbejdsrapport, der har dannet grundlag for gennemgangen af de enkelte huse. I 1991 vil det omfattende registreringsarbejde blive formuleret i et såkaldt kommuneatlas, der giver oversigt over bevaringsværdierne.

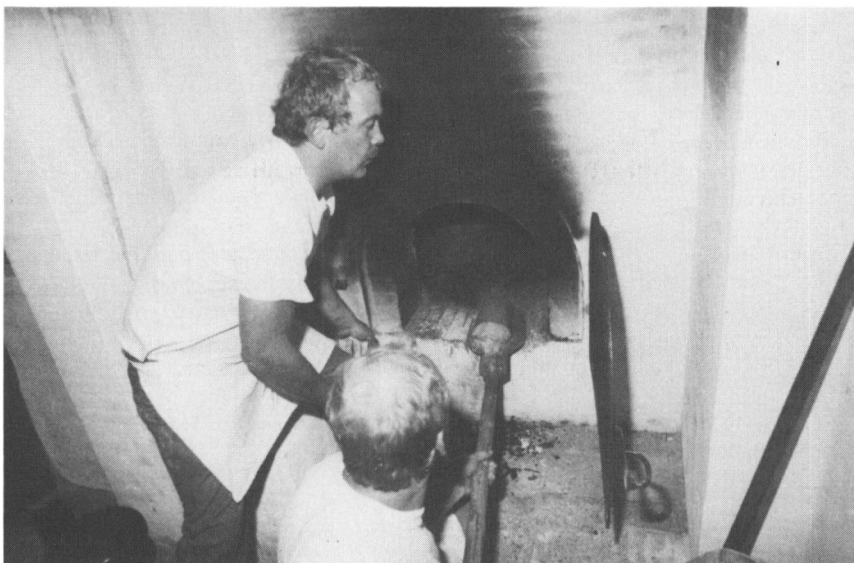
Blandt de mange små undersøgelser og indhentning af oplysninger, der foregår ved forespørgsler og ved enhver overdragelse af genstande, skal et eksempel fremhæves. Ved »Mikkelsmærken« gjorde Røde Kro Lokalhistoriske forening opmærksom på en stor sjældenhed, en sømandsbog, fra sejldes med briggen Diana på Grønland i 1822. Det var et lysende tilfælde, fordi museet havde både et fint portræt af skibet, af dets fører Jes Janssen, og nogle sølvskeer, givet til hans forældre. Dernæst henvendte man sig til Lorenz Jacobsen, som nu har tydet dagbogen og fundet slægtsoplysninger, og belyst søfartens betydning i dagbogsskriveren Kruhls hjemsovn, Øster Løgum. Eksemplet er valgt fordi det fortæller om alt det gode, der kommer ud af forbindelsen mellem museet og de mange ivrige amatører.

Op mod jul har årets tema, alverdens julekager, indebåret at museet har fået overvældende mange tilbud om lån af kagedåser og også fået skænket et stort antal. Det er opmuntrende, både fordi emnet hænger sammen med bagehuset og fordi det lover godt for indsamling af andre genstande fra vor nærmeste fortid.

Særudstillinger og anden formidling

Museet har efterhånden årligt ca. otte særudstillinger med kunst og kulturhistoriske emner. Heraf arrangeres de tre af henholdsvis Kunstforeningen og Fotoklubben. Noget helt for sig var fotografen Krass Clements serie »Ved døden«. Han tilhører eliten blandt danske fotografer, og han ønsker med sine fotografier at gøre det tabu-belagte emne mere tilgængeligt og måske mere afklaret. Derved tilføjede hans billeder noget væsentligt til de nye afsnit af museets faste udstilling, der samtidig blev indviet. Et af museets ældste »hovedstykker«, bronzealderkisten »Nybølmanden«, der blev fundet i 1888, blev udstillet, sådan at fortidens og vor egen tids begravelsesskikke blev sat over for hinanden.

Også museets seneste udstilling om vejrhaner og om julekager fortjener at fremhæves for den interesse de har vakt. Blandt årets kunstudstillinger har tekstilkunst og grafik været gennemgående, først på året med en ung gruppe »Kvartet to«. I sommeren med fire fra Århus, til hvis rige kunstmiljø, museet har en særlig god kontakt.

De to brødre Finn og Kai Nielsen, Klinkbjerg Brød, stod for den første rugbrødbagning i den genopførte, murede bageovn. Den oprindelige var blevet fjernet i 1916, da huset overgik til hønsehus, og først nu kan hele bageprocessen indgå som et centralt led i den aktive formidling af landhusmoderens arbejder.

På Jacob Michelsens gård og med det nyindviede bagehus har formidlingen på stedet fået rige muligheder. Der har allerede været en del klasser og grupper på besøg, ligesom bageaktiviteter til jul og i to uger årligt er sat i værk. Også på museet bliver mange grupper vist rundt eller får undervisning om særlige temaer. Endelig må nævnes, at begge museets inspektører holder en del foredrag, der har rod i museets særlige emner søfart og landboforhold samt begravelseskikke.

Efter indvielsen af bagehuset blev »Mikkelsmærken«, en messe for lokalhistorie, sidst i september årets største begivenhed. Her gik 11 lokalhistoriske foreninger fra Aabenraa, Rødekro, Lundtoft, Tinglev og Bov kommuner sammen om to festlige dage. De viste deres arbejde i vidt forskellige stande, folkedansere viste deres dragtkopier, og museet lavede omvisninger bag kulisserne. I telte udenfor var der servering og musik, og demonstration af huggehúsarbejde, lerdrejning, spinding, knipling og udskæring af legetøjsdyr. Endelig blev der vist film og holdt foredrag om gamle arbejdsprocesser. Et af de bedste resultater var de mange gode kontakter, der blev knyttet, og alt det, vi i det hele taget lærte af hinanden.

Gaver og erhvervelser

Når museet én gang har taget et emne op, vil det ofte være selvforstærkende. Det fører til at andre tænker på os i den sammenhæng, giver gaver, der supplerer samlingerne på bedste vis.

På den måde fik vi fra et dødsbo en værdifuld samling fine skibsfotografier og omfattende udklipsbøger, der belyser vort århundredes skibsfart fra Aabenraa, nemlig fra rederiet C. Clausen.

På samme måde er malerredskaberne blevet suppleret med fornemme gaver. Især må åre- og marmoreringsplancher og værktøj hertil fremhæves. Men også en stor samling skabeloner til en enkel, men meget effektiv maling af borter. Tilsammen belyser det, hvordan håndværket for ca. 40 år siden stadig stod for hele rumdekorationen.

Mellem museets store samlinger må endvidere nævnes bygningsinventaret, hvor vi efter nedrivning og ombygning blev betænkt med dels en bul-væg fra Vestergade 7, dels med en fin dobbeltdør fra ca. 1800 fra et mindre hus i Tråsbøl. Endelig overlod Haderslev Museum os landsdelens nok fornemste ligvogn, der stammer fra Gråsten.

En række lidt mere spredte gaver kommer fra museets trofaste støtter. Fra kaptajns-slægter på Løjt er således medtaget bl.a. tøj af hjemmefremstillet hørlærred, pynteforklæder m.m. Desuden en af Frederiksklubbens traditionelle julepræmier, en brudedukke fra 1963, stoppe-udstyr og andet til det kvindelige husarbejde, en særdeles velholdt togførerfrakke fra Lillebanen, som Marius Braune har forsynet med grundige oplysninger.

Meget mere kunne nævnes, men ovenstående fortæller om særligt karakteristiske træk fra byen og den nærmere omegns historie.

Birgitte Kragh

Museet på Sønderborg Slot.

Museernes indsats på mange af kulturlivets områder er i disse år voksende, og samfundets krav til museerne bliver mere og mere omfattende. Imidlertid er de bevillingsmæssige og dermed de personalemæssige rammer de fleste steder enten fastlåste eller endda blevet indsnævrede. Staten, der ideelt set burde sikre et minimumsgrundlag for bevaringen af den danske kulturarv, fører an i nedskæringerne, så byrden for de lokale myndigheder bliver tungere. Danmarks fælles kultur er dog ellers ikke udelukkende et lokalt ansvarsområde. Kulturministeriets rammer må snarest udvides betragteligt, hvis Danmark ikke skal sakke yderligere agterud på et tidspunkt, hvor de fleste andre lande i EF satser massivt på en forøgelse af de offentlige kulturelle bevillinger. Foreløbig betyder udviklingen, at museernes ansatte må løbe stærkere, museerne bliver stadig mere afhængige af jobtilbudsordningerne, og museerne må alligevel lade væsentlige opgaver ligge eller nedprioritere dem.

Museerne skal indsamle, registrere, bevare, formidle og forske. De sønderjyske museer søger i tæt samarbejde at leve op til disse krav, og Museet på Sønderborg Slot arbejder ihærdigt på alle disse områder, så vidt mulighederne nu er til stede.

Resultaterne af museets indsamling kunne ses i marts på en tætpakket udstilling, »Årets gaver«. Langt de fleste af de nye numre er nemlig gaver, herunder flere værdifulde testamentariske gaver. Den største kom fra vævekonsulent Karen Witten. Hun hørte til en af museets trofaste støtter, der gennem årene ofte, ud fra sin store viden, har hjulpet med rådgivning og bidraget stærkt både til tekstilsamlingen og til museets bibliotek. Nu kom en ny, meget stor og værdifuld bog gave til, foruden flere gode møbler, puder, tæpper og en del mindre ting samt hele hendes meget omfattende samling af flere hundrede større og især mindre, ældre og nyere dukker. Denne testamentariske gave fyldte udstillingens ene rum, mens de to andre rummede de mange andre ting, der var kommet til museet. Heriblandt er også indkøbene, der bl.a. omfattede malerier af C. A. Lorentzen og C. W. Eckersberg.

Registreringen af alle disse genstande, med opmåling, omhyggelig beskrivelse, fotografiering, evt. henvisning til litteratur og alt hvad der ellers hører til en moderne museumsre-

Museet har en anhænger, der bruges til at transportere lidt større ting med, men iøvrigt må medarbejderne lægge bil, cykel eller andre transportmidler til, når der skal hentes noget. Foto 1988.

gistrering, tager meget lang tid. Registreringen gennemføres på EDB, og museet er desuden ved sideløbende at overføre alle ældre numre til EDB. En opgørelse i foråret viste, at dette arbejde, med den nuværende bemanning, vil tage 8-10 år, idet også registrator og hans medarbejdere må virke ved adskillige andre opgaver i museet.

Bevaring og konservering udføres dels, især hvad angår møblerne, på museets snedkerværksted, dels på det fælles amtskonserveringsværksted i Gram eller på værksteder uden for amtet – det sidste gælder specielt malerikonservering, hvor to Eckersberg-billeder er under arbejde. I Gram har museet nogle jernalder-oldsager under behandling, og en del papirsager, plakater og gamle tryk, er blevet fint istandsat. Snedkeren har arbejdet med en kommode og især med en del stole, der skal indgå i sommerudstillingen 1991. Da han desuden skal medvirke ved alle særudstillinger og laver nye montere også til de permanente samlinger, er det dog begrænset, hvor meget tid, der bliver til det egentlige restaureringsarbejde.

Formidlingen sker ved omvisninger, foredrag, udstillinger og brochurer m.v. De omkring 20.000 skoleelever, der besøgte museet klassevis, har for størstedelens vedkommende fået et foredrag, og det samme gælder enkelte grupper af voksne. Museets vejledere kan tilbyde foredrag og forevisning om forskellige emner, tilrettelagt efter alderstrin. Formidlingen over for skolerne suppleres med opgave-sæt om udvalgte emner, gættelege og emnekasser, der udlånes til amtets skoler, ligesom museet deltager i de sønderjyske museers fælles udstillingsvogn, »Det rullende museum«, der flyttes fra skole til skole. Flere af museets medarbejdere holder desuden foredrag i foreninger, fortrinsvis inden for amtet. Museet deltog med særlige arrangementer i »Aktiv Ferie« for skoleelever

Til de udvidelser, der i årets løb blev gennemført i de faste udstillinger, hører en total og stærkt forøget opstilling af mønt- og medaillesamlingen. Det suppleredes med en montre om slaget i Eckernførde bugt 1849, anbragt i rummet med Treårskrigen. Denne og en større del af den nyopstillede møntsamling kommer fra den testamentariske gave, som museet modtog fra gdr. Olav Bonefeld, Vester Snogbæk.

i begyndelsen af sommerferien og havde desuden et december-tilbud med en forestilling om Sønderborg-søfart i en opbygget kahyt.

Museets faste udstillinger udbygges langsomt, men desuden arrangeres en lang række særudstillinger. Den store sommerudstilling i 1990 gjaldt »Tid og sted«, bygget op dels om en udstilling lånt fra Rundetårn, dels omkring enkeltlån fra andre museer og endelig af egne ting. Udstillingen blev så stor, at den måtte deles på to områder i slottet, og det blev bl.a. muligt at vise en fin kortsamling, som Cimber Air har foræret museet. Om denne udstilling blev skrevet to avis-artikler. Af andre særudstillinger kan nævnes »Danske ægte tæpper« med en gruppe af landets fineste vævere, den store og alsidige samling af de indkøb, som Handelsbankens landsdækkende Kunstforening havde gjort i 1989, en lille fremvisning af CIS-stempler, en udstilling af moderne gobeliner og keramik og en idrætsudstilling. En stor, levende og meget velbesøgt udstilling var »Teknorama«, der viste spændende eksempler på de mange ting, et kommende permanent Teknorama tænker sig at vise. Til de mange arrangementer, der placeres på museet, kan også nævnes to korkoncerter, fire kammerkoncerter for Sønderborg Musikforening og en forestilling af »Alfs Dukketeater«.

Flere af museets medarbejdere har publiceret afhandlinger og artikler. Væsentligst var udgivelsen af Inge Adriansens store licentiatafhandling som bind 4 i skriferækken fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt. Den fint illustrerede, 220 s. store bog er blevet meget fint modtaget, og den sælges godt. Inge Adriansen har desuden skrevet Grønseforeningens årbog 1990, en artikel i årbogen Arbejderhistorie om kvinder i teglværksindustrien og forskellige mindre artikler, bl.a. i Sønderjysk Månedsskrift, af hvis redaktion hun fortsat er medlem. Heri var også et par artikler af J. Slettebo, der desuden skrev en artikel i festskriftet til tidl. direktør for Gottorp, Ernst Schlee, der kom som bind 59 i serien »Nordelbingen«. Han skrev også nogle aviskronikker og redigerede årbogen »Fra Als og Sundeved«.

Den megen aktivitet på museet var medvirkende til et fint besøgstal på 91.842. Men aktiviteterne strækker sig også på mange måder uden for slottets mure. Besvarelser af forespørgsler, samarbejde med andre museer og institutioner, deltagelse i arrangementer og udvalgs- og bestyrelsesarbejde tager megen tid for flere ansatte. Særlig indsats har arbejdet med oprettelsen af Danevirkegården betydet, især for Inge Adriansen, der har været med i hele tilrettelæggelsen og udarbejdelsen af alle tekster og plancher. Tilsvarende deltager hun aktivt i arbejdet med Cathrinesminde Teglværk og dets arbejderbolig. J. Slettebo har været rådgivende ved Danevirkegårdens forhold og deltager som konsulent i forarbejdet med det kommende historiceenter på Dybbøl Banke. Registratør Hans Kristensen har påtaget sig at lede museets arbejde med kirkegårdsregistrering, og vagtmester Arne Reggelsen fungerer som formand for de nordslesvigske museers personaleforening.

J. Slettebo

Museerne i Tønder:

1990 blev for museerne i Tønder et år med store omvæltninger, idet lederen af Sønderjyllands Kunstmuseum siden 1986, mag. art. Jørn Otto Hansen, efter eget ønske fratrådte sin stilling som administrerende leder af begge museer med virkning fra 1. juli 1990 og med endelig fratrædelse pr. 1. jan. 1991. I hans sted konstitueredes museumsinspektør Ove Mogensen. I november blev lederstillingen opløst, og blandt 24 ansøgere blev Ove Mogensen indstillet som leder af Kunstmuseet og tiltrådte sin stilling pr. 1. jan. 1991. Samtidig blev de to museers ledere sidestillet, således at de to museer både på det adm./øk. og på det faglige område er to adskilte museer, men med et meget nært samarbejde, idet der fortsat er bygningsmæssigt og personalemæssigt fællesskab. Den ændrede struktur fungerer meget tilfredsstillende og giver muligheder for en god fremtid for museerne i Tønder.

Tønder Museum

Tønder Museums indre gård og portrum fik en tiltrængt og grundig renovering i sommeren 1990. Samtidig blev gårdens sandstensrelieffer nedtaget og afdækket og nyopstillede i portbygningen. Det konserveringsmæssige arbejde udførtes af konservator Leif Vognsen fra Ribe. Pengene til arbejdet skaffedes til veje gennem en pulje ikke-øremærkede penge til konservering i Sønderjyllands Amt. I løbet af 1991 forventes museets øst- og sydfacade at blive renoveret, hvorefter hele museumskomplekset fra 1570'erne og 1923 er blevet gjort i stand udvendigt.

Museerne arbejder for en fremtidig løsning på pladsproblemer både hvad angår magasin samt personale- og publikumsfaciliteter og håber på at få sammenbygget museets enkelte dele til en helhed.

Højer Mølle- og Marskmuseums fremtid blev i slutningen af året sikret gennem en økonomisk driftsaftale mellem Højer- og Tønder kommuner i forholdet 80%/20% og gennem en filialisering af mølle- og marskmuseet med Tønder Museum. Aftalen træder dog først i kraft pr. 1. jan. 1992 og er indgået for en fireårig periode, hvorefter den skal genforhandles.

Tønder Museum har ikke et egt. lokale til særudstillinger, hvorfor det er nødvendigt at planlægge museets særudstillinger i nært samarbejde med Kunstmuseet, idet Tønder Museum »låner« Kunstmuseets anneks.

Udstillingen »Ringridning på Tønder-egnen«, der vistest på Tønder Museum 13/7-2/9 1990. Til højre ringrider fra Emmerlev Ringriderforening ved siden af sin hest.

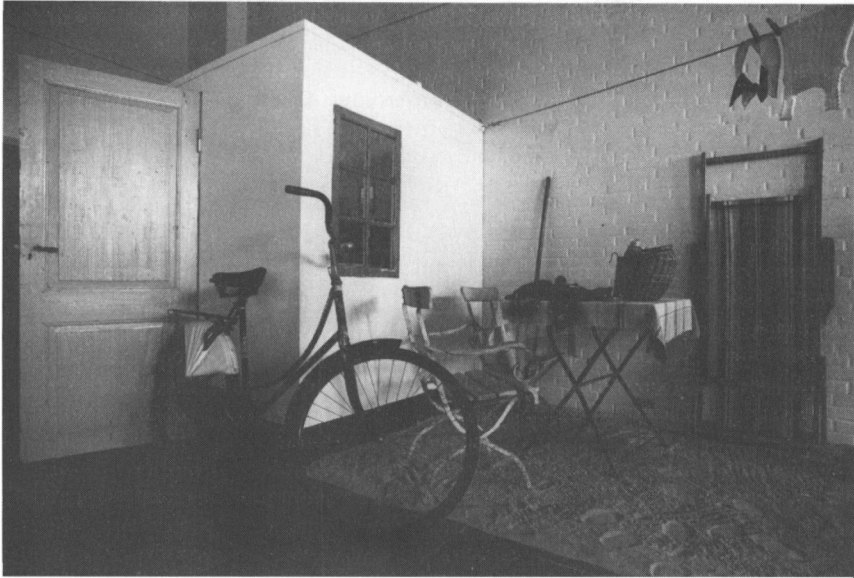
12. juli-2. sept. 1990 afholdtes en udstilling om ringridning på Tønderegnet. Udstillingen viste rideudstyr, lanser, præmier etc. fra en ringridningsforening i Tønder og en forening i landsbyen Emmerlev.

Som led i forsøg på at anvende Tønder Museums smukke renaissance-sal på nye måder lod museet maleren Inge Ellegaard udstille fire store lærreder i salen. Udstillingen vistest 28. sept.-28. okt. 1990. Inge Ellegaard havde under et tidligere besøg på museet følt sig meget inspireret af museets renaissance-rum og skabte de fire billeder netop til dette rum. Kultur/kunstkrydsningen, som udstillingen var udtryk for, var spændende og berigende. Tønder Museums store udstilling i 1990 blev efterårets udstilling »Hverdag i 50'erne«. Som modstykke til en fotoudstilling om ufaglærte kvinders arbejdsliv i 1980'erne, opbyggedes tableauer, der viste en alm. kvindes hverdag i Tønder i 1953. Udstillingen kom i stand gennem en mængde lån fra private på egnen, og den nød stor bevågenhed både fra den lokale befolknings side og fra pressen.

De tre særudstillinger i 1990 synes at være det antal, som Tønder Museum kan magte på årsbasis, og museet har derfor besluttet, at særudstillinger fortrinsvis lægges fra april til nov., og at museet vil sætte en mindre og to lidt større udstillinger op pr. år. Vintermånederne vil blive brugt til at pleje museets permanente samlinger, der vil vedblive med at være rygraden i museets liv.

1990 foretog museet en nyopsætning af sin enestående sølvsamling. Udstillingen blev opbygget kronologisk og efter mestre, således at museets gæster vil have lettere ved at få udbytte af udstillingen.

Tønder Museum modtager en del gaver, som enten relaterer sig til de permanente samlinger eller bliver givet i forbindelse med særudstillinger. Blandt gaver i 1990 kan

Udstillingen »Hverdag i 50'erne« vistes på Tønder Museum 12/10-28/12 1990. Billedet viser fritidsstueleauet med vaskehus, vasketøj, cykel, havebord med stoppetøj og liggestol.

nævnes en søvsekande af sølv, smedet af Højer sølvsmiden Christian Hesstorff (d. 1812) og et sølvkødspyd af Tønder sølvsmiden Poul Hansen (1757-1830). Civiling. Mogens Hersom, tipoldebarn af kniplingshandler Jens Wulff i Brede, deponerede i juli 1990 en guldsnustobaksdåse. Dåsen blev i 1840 givet til Jens Wulff som gave fra Christian VIII's dronning Caroline Amalie.

Gennem hele året har der været langtidsledige tilknyttet i jobtilbud. De ansatte i perioden har været kontorassistent Kirsten Gubi, teknisk tegner Werner Schielke, tømrer Georg Wendicke og blomsterbinder Lis Andersen. Museet kan modtage tre personer ad gangen i jobtilbud.

Tønder Museum startede i efteråret 1990 en foredragsrække med månedlige foredrag. Emnerne er bredt kulturhistoriske og har både lokalt og nationalt sigte. Et af formålene med møderne var at danne optakt til dannelsen af en venneforening for Tønder Museum.

Museet påbegyndte i sommeren 1990 den lovfalede kirkegårdsregistrering i det tidligere Tønder Amt, et arbejde, der vil fortsætte i de kommende 15 år.

Museet har et godt samarbejde med planstyrelsen vedr. bygningsbevaring og fredningssager og med Skov- og Naturstyrelsen og amtets naturafdeling omkring varetagelse af plejen af fortidsminder.

Besøgstallet blev i 1990 ca. 22.000.

Inger Lauridsen

Sønderjyllands Kunstmuseum, Tønder.

Museumsleder Jørn Otto Hansens fratræden pr. 1. januar 1991 gav anledning til, at bestyrelserne for Museerne i Tønder revurderede ledelsesstrukturen for de to museer. Hidtil havde lederen af kunstmuseet været overordnet lederen af Tønder Museum, idet det administrative/økonomiske ansvar for Tønder Museum var tillagt kunstmuseets leder. Man besluttede, at der skulle være to sideordnede ledere af de to museer i Tønder. Som nævnt blev Ove Mogensen, der har været ansat på kunstmuseet siden 1979, udpeget som leder af museet.

Året igennem arrangeredes 9 særudstillinger, hvoraf den ene blev afholdt på Haderslev Museum. Denne udstilling havde titlen »Amor og Psyche« og omfattede grafiske serier af henholdsvis den tyske grafiker Max Klinger (1857-1920) og danskeren Lorenz Frølich (1820-1908) til belysning af myten om kærligheden mellem Amor og Psyche. Derudover indeholdt udstillingen kunstmuseets egen samling af tin-arbejder af maleren og kunsthåndværkeren Mogens Ballin (1871-1914).

Første udstilling i 1990 var »Årets Billede 1990«. Sønderjyllands amtskommune havde udskrevet en konkurrence for alle bosiddende i amtet, hvor vinderbilledet skulle pryde amtskommunens årskort. Vinder blev Eskild Beck fra Aabenraa, og samtlige indsendte arbejder udstilledes på museet. Senere på året lagde museet lokaler og praktisk assistance til Vestslesvigs Kunstforenings arrangement »Den censurerede udstilling VSK 1990«. Folk fra hele Danmark og Sydslesvig havde mulighed for at indsende kunstværker, der

Vestslesvig Kunstforenings censurerede udstilling, der i 1988 og 1989 afholdtes på Museet Holmen i Løgumkloster, blev i 1990 vist på Sønderjyllands Kunstmuseum i Tønder. Udstillingen er åben for alle i Danmark og Sydslesvig såvel kunstnere som kunsthåndværkere.

blev bedømt af en dommerkomité. Arrangementet var en stor succes. Ca. 1400 arbejder blev indsendt, og 81 arbejder blev antaget til udstilling på museet. Begge udstillinger gav mulighed for folk, der normalt ikke udstiller på et kunstmuseum, for at vise deres arbejde, ligesom mange ikke vante museumsgæster besøgte udstillingerne.

I april og maj måneder vist to udstillinger på museet. Den ene »wo soll das alles enden?« fandt sted i det såkaldte pumpehus, der er beliggende bagved museet. Museet har fået bygningen overdraget af Tønder kommune og arbejder på at skaffe de nødvendige økonomiske midler til en renovering for at kunne gøre bygningen funktionsdygtig for museal virksomhed hele året, bl.a. skal der indlægges varme. Udstillingen var opbygget af tyskeren Raffael Rheinsberg og bestod af fundne objekter; skilte, bøger, glasskår, tapetrester, bombefragmenter m.m. fra den udbrændte danske ambassade i Tiergarten i Berlin fra 2. Verdenskrig. Fragmenter af fortiden, der blev bærere af en tung og meget håndgribelig symbolik. Den anden forårsudstilling blev til i samarbejde med Århus Kunstmuseum og Sophienholm og var en retrospektiv udstilling med malerier, akvareller og tegninger af den oversete danske kunstner inden for dansk modernisme Erik Stæhr-Nielsen (1890-1921). Stæhr-Nielsen døde allerede som 31-årig, men på trods af sine få år som aktiv kunstner nåede han at sætte sig et betydningsfuldt spor i dansk kunst.

I sommerhalvåret blev der vist to lokalt prægede udstillinger. I samarbejde med Gottorp Slot i Slesvig en stor skulpturudstilling med værker af Emil Jensen (1888-1967). Emil Jensen blev født i Tønder, men fik det meste af sit virke syd for grænsen. Mange af hans skulpturer blev ødelagt, da hans atelier i Hamburg blev ødelagt under 2.

Skulpturer af den i Tønder fødte billedhugger Emil Jensen (1888-1967). I samarbejde med Gottorp Slot viste Sønderjyllands Kunstmuseum i sommeren 1990 en stor udstilling med denne »glemte« kunstner. På billedet ses forrest en bronzeskulptur fra omkring 1923.

verdenskrig. Alligevel lykkedes det at finde frem til omkring 35 skulpturer til udstillingen, der med deres ekspressive formsprog vidnede om en talentfuld billedhugger. »Sønderjysk Malersammenslutning af 1935« lånte det tidligere omtalte »Pumpehus« til en stor udstilling, hvor lokale kunstnere viste malerier og keramik.

I rækken af sær-udstillinger skal endelig omtales den hollandske fotokunstner Jan Henderikse's udstilling »A Farewell to Berlin«. Via fotos og diverse objekter kunne den opleves som en kritisk ironisk kommentar til den absurde logik, der på flere områder præger vor moderne verden.

Blandt museets indkøb til kunstsamlingerne skal fremhæves tre væsentlige skulpturer af Wilhelm Freddie, dels objektet »Kvinde i stol« fra 1964 og to mindre skulpturer; »Hoved« fra 1949 og »Hovedet på blokken« fra 1950. De tre skulpturer supplerer museets i forvejen store samling af Freddie-værker og bidrager til markeringen af Wilhelm Freddie's centrale position i nyere dansk kunst. Et andet tyngdepunkt i museets samlinger er værker fra det såkaldte moderne gennembrud i dansk kunst i tiden omkring 1915. På en bevilling fra Ny Carlsbergfondet blev museet i stand til at erhverve Jais Nielsens maleri »Caféliv« fra Paris i 1916 og Olaf Rudes fremragende »Kubistisk opstilling« fra 1916.

I 1990 fik museet indrettet et malerimagasin i loftsetagen og i kælderen et fællesbibliotek med Tønder Museum til den efterhånden store bog- og tidsskriftsamling. Museet har dog fortsat brug for mere plads. Især er der brug for magasiner og lokaler til brug for ind- og udpakning af særudstillinger, ligesom museet gerne så kiosks-, billetsalgs- og hvilerumsfaciliteterne for museets gæster bedret.

I årets løb fik museet stor hjælp fra de langtidsledige, der var tilknyttet i jobtilbud og som sammen med den faste stab gjorde det muligt at løse de efterhånden mangeartede opgaver. Museets besøgstal rundede 22.000 besøgende.

Ove Mogensen

Midtsønderjyllands Museum

Årets gang på museet blev præget af, at udgravningerne i Gram Teglværksgrav er indstillet, idet bortgravning af ler ophørte 1988 og dermed også den nødvendige op-pumpning af tilført regnvand. Gennem hele året var de dybe huller, Hul 3 og Hul 4, som førhen har dannet grundlag for museets udgravninger, derfor vandfyldte.

Museet blev inddraget i forhandlingerne mellem Skov- og Naturstyrelsen, indvindingsområdets ejere og de amts- og kommunale myndigheder om offentlig overtagelse af området. Derefter vil det da være muligt at anvende natur-genopretningsmidler her for igen at gøre typelokaliteten for den Øvre Miocene Gram Formation tilgængelig for forskning og publikum. Et profil forventes at blive tilgængelig for udgravninger i lergravens Hul 4. Forhandlingerne omkring dette projekt nåede ikke deres afslutning i 1990.

Vinterens aktiviteter var præget af de praktiske opgaver. Området omkring museets nye valhus, indviet i oktober 1989, blev indrettet, ligesom området foran museet blev renoveret. En del af den permanente udstilling blev nedtaget for at gøre plads for flere lokaler til særudstillinger, således at de nu kan råde over en stor sal samt to mindre lokaler. Et større hussvampeangreb i museets nordgavl betød også, at et større udbedningsarbejde af dette foregik gennem hele året.

Før museets åbning blev den store sal bl.a. taget i brug ved optagelsen af en koncert

Gram Teglværksgrav Hul 3 vandfyldt og ikke tilgængelig for udgravning af fossiler.

med Ib Niensens Fløjtekvartet den 18. marts af TV2. 58 lokale borgere mødte som tilhørere.

Palmesøndag den 8. april åbnede museet traditionen tro for sæsonen, denne gang med to særudstillinger. Her skal omtales særudstillingen i museets store sal. En særudstilling om lægeplanter, produceret ved Naturhistorisk Museum i Århus af biologen Nina Rehfeldt, udbygget med museets egne genstande samt friske lægeplanter. I udstillingen fokuseredes på lægeplanter brug ved helbredelse op gennem tiderne og i forskellige kulturkredse, ofte med vidt forskellig filosofi som begrundelse ved anvendelsen af de forskellige lægeplanter.

Som et led i formidlingen af lægeplanteudstillingen afholdt museet i samarbejde med museumsforeningen den 24. april et arrangement, hvor 'Heksen fra Rold' Danny Druehyld fortalte om sin indsamling og brug af lægeplanter for 110 interesserede tilhørere.

Blandt sæsonens tre kunstudstillinger skal specielt nævnes kunsthåndværkeren Lene Stevns' udstilling i perioden 1. juli-1. august i museets to mindre særudstillingslokaler. I keramik, porcelæn og ved smykkefremstilling tager hun hvaltænder af ikke truede hvalarter specielt narhval-tænder, i anvendelse som dekorativt element. Hertil har hun ladet sig inspirere af sine år i Grønland.

I løbet af foråret og sommeren var man på museet travlt beskæftiget med planlægningen og udførelsen af særudstillingen 'Atmosfæren og Mennesket'. Udstillingen viste den globale luftforurening i form af syreregn, ozonlagsnedbrydning og drivhuseffekt, som opstår ikke mindst på grund af aktiviteten i den industrialiserede del af verden. Udstillingen åbnede den 11. august i de to særudstillingslokaler.

En af museets medarbejdere arbejder med at færdiggøre en kopi af affaldsforbrændingsanlægget 'Vestforbrænding', der indgik i udstillingen 'Atmosfæren og Mennesket'.

Museet havde også i efteråret sine månedlige arrangementer i samarbejde med museumsforeningen. Blandt andet var der en vadehavstur 9. september til Rømø under ledelse af seminarielærer Nils Thomsen. Her var de miljømæssige konsekvenser af de senere års omfattende industrielle fiskeri af vadehavets muslinger synlige i form af overskud i algeproduktion (muslingernes føde) samt mængder af sultne fugle (lever normalt af muslinger).

Som noget nyt indgik Gram Bibliotek i dette samarbejde mellem museum og museumsforening. Samarbejdet med biblioteket blev for museets vedkommende udvidet til et samarbejde omkring temadage om hvaler afholdt i børnenes efterårsferie med foredrag, film og ikke mindst aftegning af verdens største blåhval i naturlig størrelse foran biblioteket.

Året blev traditionen tro afsluttet med to raske uger med julestue for skolerne i amtet på hverdage, og åbent søndag for folk i alle aldre.

Gitte Bruun Jørgensen

Den selvejende institution Museet for Frøslevlejren og Dansk Røde Kors Museum.

Besøgmæssigt har museet i 1990 kunnet notere en fremgang. 73.573 gæster besøgte museet. 481 grupper har benyttet sig af museets tilbud om foredrag eller omvisning. Af disse grupper var 386 skolehold, mens 95 var andre grupper.

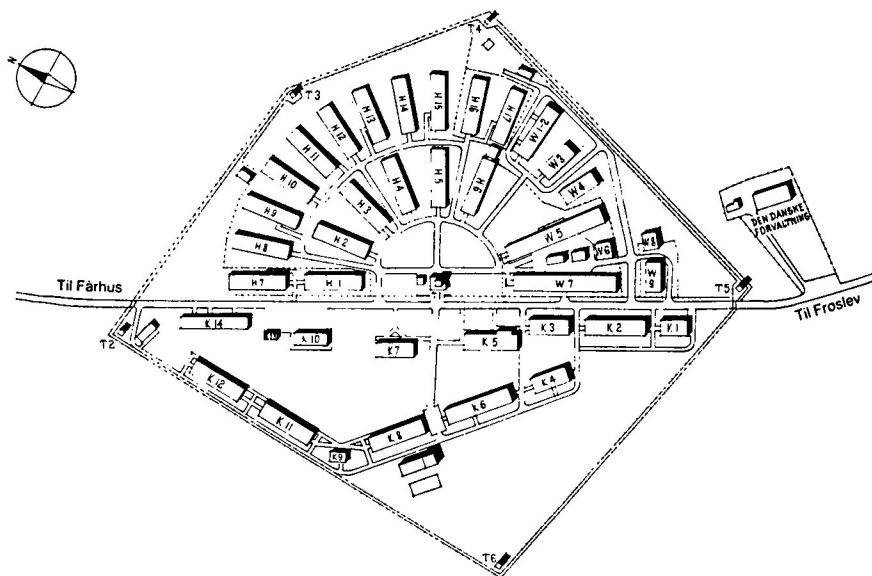
Museet har i 1990 afholdt to særudstillinger: I forbindelse med markeringen af 50-året for besættelsen af Danmark vistes en plancheudstilling om de militære begivenheder i Danmark 9. april 1940. I juli/august vistes i Dansk Røde Kors Museums regi en udstilling om de voldsomme begivenheder i Rumænien omkring årsskiftet 89/90 samt om Dansk Røde Kors' aktiviteter i forbindelse hermed – også denne udstilling var baseret på plancher og fotos.

Den daglige mundtlige formidling på museet varetages hovedsageligt af museets faste foredragsholdere og omvisere. I januar har museumsinspektør Henrik Skov Kristensen holdt foredrag i Neuengammeforeningen i København. I februar holdt museumslederen foredrag i Kjellerup for en lokalhistorisk forening og i november i Ullerup for Liberalt Oplysnings Forbund om dagligdagen under besættelsen. Endelig var Henrik Skov Kristensen inviteret til at deltage i et internationalt forskersymposium i Sankelmark. Symposiumet, som var arrangeret af Kiels Universitet i forbindelse med 50-året for den tyske besættelse af Danmark og Norge, skulle gøre status over forskningen vedr. Norden under 2. Verdenskrig. Fra Danmark deltog Henning Poulsen, Aarhus Universitet, Aage Trommer, Odense Universitet, og som nævnt museumslederen, som forelæste over emnet »Danmark i Vestallieret strategi under 2. Verdenskrig«.

I det forløbne år har museumsinspektøren publiceret følgende arbejder: I aprilnummeret af FV-bladet en artikel om det fynske Gestapohovedkvarter på Husmandsskolen, i et temanummer af Sønderjysk Månedsskrift i anledning af 50-året for besættelsen en artikel om begivenhederne 9. april (også bragt i tysk oversættelse i »Historische Mitteilungen« 3/1990), samt en mindre artikel om fænomenet »RAF-huer« i novembernummeret af »Pigtråd-Gestapofangen«. Herudover er færdiggjort artikler, som publiceres i 1991. Det drejer sig dels om en artikel til tidsskriftet »Historie« om det vestallierede syn på den danske jernbanesabotage, dels om et skriftligt indlæg til førnævnte symposium i Sankelmark. Dette arbejde publiceres sammen med de øvrige indlæg i en samlet symposium-rapport. Museumslederen har desuden i 1990 leveret anmeldelser til tidsskrifterne »Historie« og »Journalen«.

Af udadvendt virksomhed i 1990 kan endvidere peges på, at museet i marts medvirkede ved en optagelse om Frøslevlejren i TV-Syd, samt at museumsinspektøren i september medvirkede i en udsendelse i Radio Århus om Frøslevlejren og besættelsestiden.

Også i 1990 har der været gode kontakter til beslægtede museer og samlinger på landsplan. Først og fremmest er museet dog forankret i det amtslige samarbejde, primært

Skitse af Frøsløvejren.

med de statsanerkendte museer, omend museet kun har status af associeret medlem af Amtsmuseumsrådet. Via Amtsmuseumsrådet fik museet endvidere kontakt til museums-væsenet i Slesvig-Holsten. Denne kontakt betyder, at der i 1990 blev truffet aftaler om en styrket formidling/markedsføring fra 1991 over for det tyske publikum.

Registreringen af indkomne genstande og dokumenter vedr. besættelsestiden foregår ganske som tidligere i tæt samarbejde med Frihedsmuseet. I 1990 er der tilføjet 180 nye museumsnumre. I DRK-museet drejer det sig om 20 nye numre.

Der har i 1990 været ført samtaler med lederen af Frihedsmuseet vedr. overførsel af dokumentaria til museet. En del relevante dokumenter blev overført i 1990. Det drejer sig primært om Frihedsmuseets DRK-arkiv. Efter aftale med Frihedsmuseets leder har museet kontaktet Nationalmuseets bevaringssektion med henblik på at låne udstyr, som løbende kan måle luftfugtigheden på museets magasin. Tilfredsstillende målinger er en forudsætning for deponeringer. Målingerne er blevet foretaget i den sidste halvdel af 1990, og primo 1991 skulle der foreligge et resultat.

Fra et bevaringsmæssigt synspunkt er et påtrængende problem blevet løst i 1990. Museet har fået foretaget foranstaltninger – uden at disse i øvrigt kan ses med det blotte øje – som har dæmpet sollysfaldet i H4 og tårn med 98%. Mange udstillede tegninger og akvareller var efterhånden så stærkt medtaget af lyspåvirkningen, at de snart ville »forsvinde«.

Udover nævnte anskaffelse af UV-dæmpende filtre har museet i 1990 foretaget en del nyanskaffelser. Anskaffelserne er muliggjort dels gennem fondstilskud dels ved en højere entreindtægt end forventet. Bl.a. er der blevet installeret en teleslynge i foredragssalen i H6. Dette muliggør foredrag for endog stærkt hørehæmmede. Den største anskaffelse i 1990 var dog de to komplette edb-anlæg.

Henrik Skov Kristensen

Danevirkegården Museet ved Danevirke

Danevirkegården er det nye museum ved Danevirke. Det blev åbnet den 25. august 1990 af Prins Joachim under højtidelige former med deltagelse af danske og tyske honoratiores. Deriblandt var repræsentanter for bl.a. Grønseforeningen, den tyske offentlighed med den slesvig-holstenske kulturminister Marianne Tidick samt ikke mindst skibsreder Mærsk McKinney-Møller. Grønseforeningen, A. P. Møller-Fonden og offentlige tyske pengekas har gjort det muligt at etablere museet.

Åbningen afstedkom en vældig pressebevågenhed. Journalister og fotografer strømmede til for at berette om stedet – og vel ikke mindst om Prins Joachims aktive deltagelse i åbningen.

Der er aldrig langt fra mediernes beretninger til befolkningens interesser. Derfor kunne museet da også konstatere et uventet stort besøgstal i løbet af de første måneder. Således havde godt 11.000 besøgende ved årets slutning beset Danevirkegårdens udstilling.

En væsentlig del af de besøgende kom i grupper fra SSF-distrikter, menigheder, højskoler, fritids- og ældreklubber, foreninger og seminarier. Endelig har 132 skoleklasser med i alt godt 3000 elever besøgt museet.

Mange af de besøgende grupper har bedt om at blive guidet gennem Danevirkegårdens udstilling. Efterhånden løb det op, så museets inspektør næsten ikke gjorde andet end at holde foredrag om Danevirke. Alt i alt blev det til omtrent 100 længere fortællinger på stedet. Dette store pres forhindrede i lange perioder inspektøren i at efterkomme

Fra Danevirkegårdens indvielse den 25. august 1990. I indkørslen skimtes Prins Joachims kongebil Volvo. Foto Dirk Hentschel. Sydslesvigsk Pressetjeneste.

sine øvrige forpligtelser. Derfor beluttede man kort før jul at ansætte et antal unge timelønnede kustoder, der i weekenderne kunne tage sig af grupperejsende.

Det har været os magtpåliggende at markere Danevirkegården som et ungt museum. Den altovervejende del af de ansatte og timelønnede er unge under 30 år. Det giver museet et ungt, åbent, smilende, dynamisk, uhøjtideligt og levende ansigt udadtil. Danevirkegården er alene i kraft af sit unge personale alt andet end støvet. De besøgende forbløffes over den lethed, som tegner stedet. Og det er noget andet end det, de møder på omegnens tyske museer. Så Danevirkegården er også i denne henseende et meget dansk museum.

I 1990 har museets arbejde været koncentreret om to ting: *Formidling og institutionalisering*. Formidlingen blev varetaget dels på museet i form af guidninger, dels rundt omkring i Danmark og Sydslesvig ved foredrag og forelæsninger. Derudover er der blevet publiceret en række artikler i danske og tyske aviser og tidsskrifter. Endelig har museumsinspektøren aktivt deltaget i videnskabelige konferencer, seminarer og møder i Danmark og Tyskland.

Institutionaliseringen viste sig som efterårets største arbejdsbyrde. Da rammerne, dvs. bygningen og udstillingen, stod færdige til brug, kunne arbejdet med at strukturere indholdet påbegyndes. Eftersom museet var helt nyt, måtte der selvsagt begyndes fra bunden – og dét tog tid.

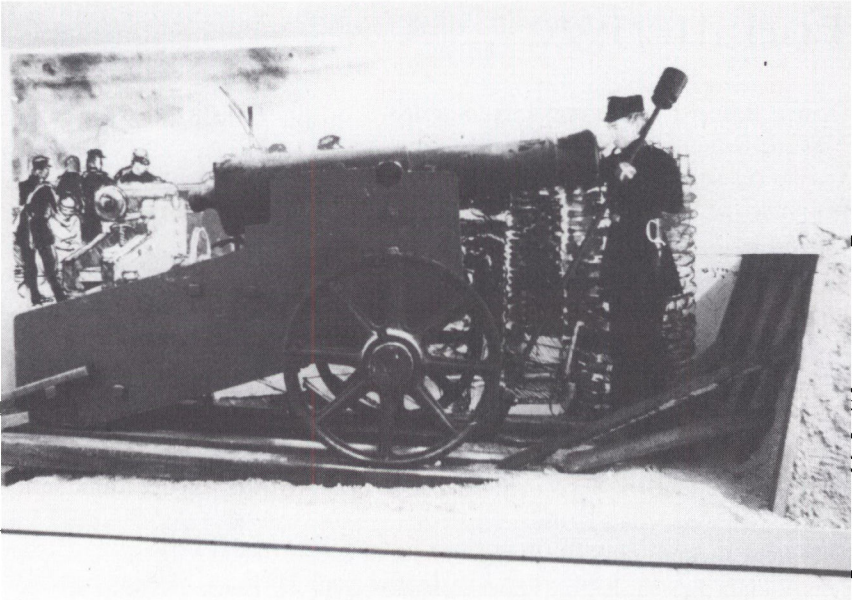
Alligevel blev der da overskud til andre gøremål. Således kunne vi allerede i begyndelsen af december i samarbejde med Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig vise den danske mesterfotograf Lennart Larsens ypperlige udstilling »Oldtidens Ansigt«. Denne udstilling blev – trods det ugunstige tidspunkt – vel modtaget af publikum, selv om man kunne have ønsket et noget større besøgstal. På den anden side er Danevirkegården netop Museet ved Danevirke. Det er volden, som trækker – og dén besøger man ikke, når stierne er mudrede og pløret. Det forklarer den aftagende publikumsinteresse sidst på året.

De første måneder var forrygende. Danevirkegården blev modtaget med åbne arme blandt publikum og kolleger. Museet indgår nu som naturligt led i grænselandets museumslandskab. I Sønderjyllands Amt har Danevirkegården fået observatørstatus i Amtsmuseumsrådet. Desuden deltager museet i det formidlingsmæssige samarbejde i Nordslesvig.

I Slesvig-Holsten er museet blevet optaget i sammenslutningen af slesvig-holstenske museer. På den vis deltager Danevirkegården også i den tyske side af samarbejdet. Endelig har det været muligt at etablere et nært og godt samarbejde med museerne på Gottorp Slot og ikke mindst vikingemuseet i Hedeby.

Danevirkegården er selvfølgelig først og fremmest museet ved og om Danevirke. Men det er også mere og andet end det. Stedet har kunnet markere og etablere sig som mindretallets udstillingsvindue. De mange danske og tyske besøgende kommer på stedet i berøring med det danske mindretal. Faktisk kender de færreste besøgende noget til mindretallets eksistens og virke, når de opsøger museet. På museet får vi mange mennesker i tale, der kommer af historisk interesse for Danevirke, men som langt fra altid er vidende om grænselandsforholdene. Netop disse ting oplyses der også om på museet. Derfor forlader de fleste besøgende Danevirkegården velforsynet med informationsmateriale om mindretallet og Grænseforeningen.

I løbet af 1990 blev de værste hurdler taget. Nu er tiden så kommet til det langsigtede arbejde. Danevirkegården vil i fremtiden satse på såvel formidling som forskning. Disse to ting hænger nært sammen. Det er stedets opgave at formidle videnskab på en

Sådanne 1600 kg tunge kanoner stod på de danske skanser ved Danevirke i 1864. Soldatermannequinen er klædt som de danske jens'er i 1864, bl.a. med dannebrogspulsvarmere strikket af borgerskabets kvinder.

tilgængelig og givtig facon. Til det formål vil der blive udgivet publikationer, arrangeret foredrag og kurser, vist udstillinger etc.

Mange af disse aktiviteter vil række ud over selve voldanlægget. De vil kunne omhandle mange andre sider af grænselandets historie og nutid, dansk-tyske forhold, mindretals-spørgsmål og meget andet. Først og sidst er Danevirkegården dog stedet, hvor Danevirkes historie fortælles.

Jørgen Kühl

Forfatterliste

Henrik Becker-Christensen, forskningsleder, dr. phil., Institut for Grænseregionsforskning, 6200 Aabenraa.

Merete Bergild, mag. art., B. S. Ingemannsvej 8, 2 tv., 8800 Viborg.

Eskild Bram, redaktør, Kalkovnsvej 17, 6100 Haderslev.

Johann Böge, ingeniør, Holtegårdsvej 25, 2840 Holte.

Steen Ove Christensen, cand. phil., Classensgade 52, 2100 København Ø.

Poul Enemark, universitetslektor, dr. phil., Historisk Institut, Aarhus Universitet.

Henrik Fangel, lektor, Institut for sønderjysk Lokalhistorie, 6200 Aabenraa.

Ole Feldbæk, professor, dr. phil., Københavns Universitet.

Kim Furdal, arkivarvikar, cand. mag., Landsarkivet i Aabenraa.

Lars N. Henningsen, arkivar, dr. phil., Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 6340 Kruså.

Jens Jensen, cand. phil., B. S. Ingemannsvej 8, 2 tv., 8800 Viborg.

Jens Villiam Jensen, lektor, Sportsvænget 9, 8700 Horsens.

Erik Jessen, fhv. amtsborgmester, Teglholt 21, 6200 Aabenraa.

Michael Klos, stud. mag., Musvågevej 10, 5, 8210 Århus N.

Lizette Albæk Nielsen, cand. mag., Vibevej 73, 2 tv., 2400 København NV.

Johan Peter Noack, direktør, dr. phil., Institut for Grænseregionsforskning, 6200 Aabenraa.

Bjørn Poulsen, arkivar, dr. phil., Landsarkivet i Aabenraa.

Johann Runge, bibliotekslektor, Dr., Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 6340 Kruså.

H. E. Sørensen, museumsleder, forfatter, Melbyvej 27, 6780 Skærbæk.

Stine Wiell, museumsinspektør, Haderslev Museum.

Fra den lokalhistoriske arbejds- mark i Sønderjylland 1990

Beretninger fra foreninger og arkiver
ved *Henrik Fangel*

Historisk Samfund for Sønderjylland

Årsberetning 1990-91 ved **Hans H. Worsøe**

Historisk Samfund for Sønderjylland afholdt lørdag den 4. maj 1991 årsmøde i »den hvide sal« på »Harmonien« i Haderslev. Knap 100 medlemmer var mødt frem for at deltage i mødet.

Ved generalforsamlingen, der som dirigent havde formanden for Haderslev amtskreds, Aksel Gyldenkærne, Hjernstrup, aflagde formanden, landsarkivar Hans H. Worsøe følgende beretning fra styrelsen efter at have udtalt mindeord over de tre afdøde tidligere styrelsesmedlemmer Werner Christiansen, Tønder, Kresten Hansen, Skodborg og Søren Rasmussen, Hygym.

I årsberetningen sidste år for jubilæumsåret 1989 blev der ikke lagt skjul på, at jubilæer koster penge, og at Historisk Samfund i 1989 havde opbrugt langt den overvejende del af sine opsparede midler. Der blev derfor opstillet et stramt budget for året 1990, idet vi ikke ville igangsætte aktiviteter, før der var skaffet fuld dækning, ikke blot inden for hver enkelt gren af Historisk Samfunds virksomhed, men også for hver enkelt bogudgivelse, udflugt eller hvad det nu kunne være. Det har vi overholdt, og det har givet resultat, således som det vil fremgå af regnskabet. Vi håber, at vore medlemmer kun i begrænset omfang har mærket opstramningen, men helt ubemærket har det næppe kunnet gå hen. Mest mærkbar har formentlig indskrænkningen af personalet på kontoret været, og den hermed nært forbundne nedskæring af antallet af medlemsforsendelser. De værste gener skulle dog være afhjulpet, dels af rationaliseringer af arbejdsgangen bl.a. ved samarbejde med personalet på Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, dels ved at to særdeles velkvalificerede efterlønsmodtagere, Ruth Bøtcher og Aage Skærbæk, har overtaget medlemskartotek, bogføring og forsendelse af vore bøger, ved spidsbelastning dog aflastet af nogle unge mennesker på timelønsbasis. Den helt endelige form har vi ikke fundet endnu, men bestyrelsen arbejder stadig med problemerne, således at vi kan yde medlemmerne den bedst mulige service, uden at en alt for stor del af kontingentindbetalingerne går til administration, og uden at drive rovdrift på den frivillige arbejdskraft.

Sønderjyske årbøger vendte i 1990 tilbage til det sædvanlige omfang. Gennem en velovervejet sparsommelighed ydede vort medlemsskrift derved sit bidrag til atter at bringe foreningens økonomi ind i en sund udvikling. Alligevel lykkedes det at fremlægge en alsidig og fint illustreret årbog. Der blev lagt vægt på at bringe flere relativt korte artikler. På den måde kunne man dække en lang række emner, lige fra højmiddelalderens voldsteder til 1. verdenskrig. Blandt de ni artikler må især fremhæves Inger Biehl Hansens velskrevne undersøgelse af kvægpestens hærgen i 1700-årene. Her er Ørsted-sandemanden Anders Pedersens originale optegningsbog 1740-1809 for første gang udnyttet i en bredere fremstilling. Lige så spændende er Uwe Steens beretning om maler Christian Jørgensens arbejde som daguerreotypist i Sundeved i 1850erne. Afhandlingen viser, hvordan en almindelig håndværker lod sig indfange af den dengang helt nye kunst, og hvordan han gradvist opbyggede en betydelig kundekreds. Det er bogstavelig talt en enestående beretning – et tilsvarende kildemateriale kendes ellers ikke fra fotografiets tidlige barndom. Oven i købet var det muligt at illustrere artiklen med flere af Jørgensens meget sjældne fotografiske optagelser fra 1850erne og 1860erne.

Årbøgerne vil altid gerne bringe selvbiografiske tekster, fordi man på denne måde oplever landsdelens historie set gennem menneskeskæbner. Biografier er tilmed ofte godt læsestof. I 1990 udgav Hans Schultz Hansen Andreas Andre-sens erindringer fra Skelde. Andresen var en fremtrædende repræsentant for den oplyste danske bondestand, som prægede både det nationale og det økonomiske arbejde i tiden efter 1864.

Ud over de ni artikler rummer årbogen som altid en lang række anmeldelser, beretninger fra museer og arkiver og det meget nyttige afsnit om arbejdet i de lokalhistoriske arkiver og samlinger. Dette afsnit knytter forbindelsen mellem Historisk Samfund og de mange lokalhistoriske foreninger. Vi lægger vægt på denne forbindelse, og redaktionen ser også gerne repræsentanter fra den lokalhistoriske arbejdsmark blandt forfatterne. *Sønderjyske Årbøger* er for alle, og redaktionen hører gerne om mulige artikler til kommende årgange.

Sammenlignet med det travle jubilæumsår 1989 med udgivelsen af 5 bøger var 1990 også for *skriftudvalget* et mere stille år med kun to udgivelser. Op til årsmødet 1990 udkom i studierien dr. phil. H. V. Gregersens bog om »Det skæve Sønderjylland«. Heri forklarer forfatteren østkystens mere fremskredne udvikling i forhold til midtlandet med den dybtgående og langvarige land-brugskrise i senmiddelalderen, der fik folk til at flytte fra de sandede egne og over på den gode jord. Bogen er blevet godt modtaget af køberne, ca. 200 eksemplarer er afsat, og den har givet anledning til en faglig debat i *Sønderjysk Månedsskrift*.

Kort før jul lykkedes det at færdiggøre fhv. amtskontorchef Jes P. Caspersens

erindringer, der efter forfatterens ønske fik titlen »Sådan var det«. Arbejdet med tilrettelægnngen af manuskriptet blev først varetaget af arkivar Jørgen Witte, men efter at han er blevet borgmester i Aabenraa, overtog Hans Schultz Hansen manuskriptet og kontakten med forfatteren. Bogen udkom i serien »Sønderjyske Levnedsløb«. Jes P. Caspersen fortæller her om sit arbejde på amtet og ikke mindst om de mange gøremål i den nationale sags tjeneste. Erindringerne blev gennemgående godt modtaget af anmelderne, i Jyllands-Posten blev den endog betegnet som en af de bedste sønderjyske erindringsbøger. Også her er der, måske lidt skuffende, solgt omkring 200 eksemplarer i 1990, men salget er fortsat efter nytår.

J. P. Caspersens bog og Årbøgerne blev præsenteret for offentligheden og pressen ved en reception på Landsarkivet i Aabenraa, og det var vort indtryk, at vi på denne måde fik gjort Historisk Samfunds virksomhed synlig også for en kreds af personer, som måske ellers ikke er opmærksom på vor eksistens. Vi har derfor planlagt hvert år at præsentere årets nyudgivelser ved tilsvarende arrangementer for vore medlemmer og pressen på skift rundt omkring i landsdelen. Ved disse lejligheder kan medlemmerne også få muligheden for at købe de nye publikationer uden porto og forsendelsesudgifter. Disse møder er et led i den aktive PR-gruppens bestræbelser på at udbrede kendskabet til Historisk Samfunds virksomhed, som jeg senere skal vende tilbage til.

Skriftudvalget har i det forløbne år anstrengt sig meget for at sælge de mange udgivelser fra 1989 og tidligere år bl.a. ved fra nytår at foretage en ajourføring af priserne. Det gav godt resultat og har medvirket til, at Historisk Samfund i 1990 har fået et overskud på skrifterne.

Heller ikke i 1991 skal medlemmerne forvente særlig mange udgivelser. Ud over C. Rise Hansens bog om indremissionær og præst i bl.a. Aabenraa Chr. Vilhelm Grønning, som netop er udkommet i studieserien, håber man i skriftudvalget til jul at kunne udsende en nyudgivelse af Løjt-deggen Hans Mikkelsens digte, udvalgt og kommenteret af pastor Jens Bruun. Endvidere er det hensigten som nr. 3 i serien »Sønderjyske Billeder« i samarbejde med Institut for Sønderjysk Lokalhistorie at udgive et hæfte om afstemningsplakaterne fra 1920 som udtryk for tidens nationale ideologi.

Sønderjysk Månedsskrift udkom i 1990 planmæssigt med 10 numre på ialt 348 sider. Abonnementstallet var ved årets udgang ca. 2100, hvilket er en nettofremgang på ca. 40 abonnenter.

Redaktionen, der fortsat består af Inge Adriansen, Steen W. Andersen og Henrik Fangel, bestræber sig ved henvendelser til forfattere at få bidrag til *Månedsskriftet* omkring aktuelle emner; dette gælder bl.a. grænselandskronikken, men indholdet præges dog først og fremmest af de artikler, som indsendes uopfordret, hvilket er med til at give *Månedsskriftet* dets brede og varierede

indhold, som altid har været dets kendemærke. Ca. 50 forfattere har skrevet en eller flere artikler i 1990-årgangen. Der er i denne især grund til at fremhæve aprilnummeret, som var et særnummer i anledning af 50-årsdagen for den 9. april og besættelsen. Det blev udgivet i et samarbejde med Amtscentralen for Undervisningsmidler. Herved blev det muligt at bringe et par illustrationer i farver.

Trods det stabile abonnenttal må det fortsat fastslåes, at Månedsskriftet ikke kan udsendes uden gode økonomiske tilskud fra forskellig side. Vi er vore tilskudsgivere og annoncører stor tak skyldig for den økonomiske støtte, de giver Månedsskriftet. En stigning i abonnementsprisen til 125 kr. om året – det er stadig meget billigt – vil være med til at give lidt mere spillerum for redaktionelle tiltag ud over det fastlagte og gængse, men økonomisk støtte ude fra behøver vi stadig.

Dette gælder også Historisk Samfunds almindelige drift, hvor jeg gerne her vil benytte lejligheden til at takke for såvel den faste støtte som for den støtte, vi modtager til særlige formål efter ansøgning i hvert enkelt tilfælde.

Amtskredsene aflægger selv fyldige beretninger om deres virksomhed på deres egne generalforsamlinger og beretningerne trykkes i Sønderjyske Årbøger. Der skal derfor ikke her gåes i detaljer men blot nævnes, at der igen i 1990 har været livlig aktivitet. Den Historiske Søndag blev i 1990 afholdt af Haderslev Amtskreds – arrangementet var godt, men arrangørerne var ikke selv helt tilfredse med tilslutningen. Vi får måske muligheden for fremover at gøre lidt bredere reklame for vore udendørs aktiviteter ved at gå i samarbejde med Sønderjyllands amts nye naturvejleder, som hvert kvartal udsender en pjece om udflugter m.v. Sidste år trak vor amtsformand her i Haderslev amt, Søren Rasmussen sig tilbage, og blev afløst af Aksel Gyldenkærne, og ved den seneste generalforsamling er en anden af vore veltjente amtskredsformænd, Johann Runge i Sydslesvig, blevet efterfulgt af Jesper Bolund Nielsen. Endelig kan det nævnes, at der netop er gennemført en ændring af amtskredsens vedtægter, således at de er blevet mere tidssvarende. Ændringerne planlægges fulgt op af ændringer i de almindelige vedtægter, som formentlig vil blive forelagt på næste årsmøde.

Som det efterhånden er tradition, har der været afholdt et fællesmøde for medlemmer af amtsbestyrelserne, hvor man har udvekslet erfaringer og ideer. Amtsbestyrelsesmedlemmerne var desuden i november indbudt til at deltage i en temadag om foreningsliv i Sønderjylland. Temadagen var arrangeret i samarbejde med LASS og Historisk Samfund for Als og Sundeved i forbindelse med den igangværende kampagne om indsamling af sønderjyske foreningsarkiver.

Også i *hovedstyrelsen* er der sket en enkelt udskiftning, idet Jørn Buch, der

blev indvalgt sidste år, har overtaget arbejdet som foreningens sekretær og dermed er indtrådt i en række af vore forskellige arbejdsudvalg.

Som det nok vil være en del af de tilstedeværende bekendt, forsøgte vi sidste år under indtryk af Berlinmurens fald at arrangere en *tur til det tidligere DDR*, nærmere betegnet til Rügen. Trods ihærdige anstrengelser lykkedes det ikke at få en aftale i stand, således at vi turde sætte turen i værk. De ca. 250 interesserede blev derfor skrevet på en venteliste, og i stedet arrangerede vi en »normal« egnsvandring den 1. sept. med to busser og ca. 100 deltagere, der under ledelse af Henrik Becker-Christensen besøgte den ret ukendte sydslesvigske strækning af Hærvejen og besøgte det nye Danevirkecenter, der ugen før var blevet indviet. Turen blev af alle deltagerne karakteriseret som vellykket.

Turen til Rügen bliver gennemført i år med 50 deltagere, som er fundet ved lodtrækning blandt de over 100, der meldte sig, men det var desværre ikke muligt at skaffe flere værelser i Saßnitz. Når vi så har gjort vore erfaringer, vil vi overveje, om det er muligt at arrangere endnu en tur, hvor de, der måtte afvises denne gang, får fortrinsstilling. Derudover har vi valgt at arrangere en normal egnsvandring til Rosenholm, hvor alle skulle få chancen for at komme med. Vi tror i egnsvandringsudvalget, at vi på denne måde har bedst mulighed for at tilfredsstille medlemmernes ønsker.

Også i det forløbne år har Historisk Samfund deltaget i det historiske *organisationsarbejde*, bl.a. Dansk Historisk Fællesforenings årsmøde i Vigsø. Mødet blev mere dramatisk, end den slags møder plejer at være, hvilket især skyldtes, at der var stillet forslag om en fusion af DHF med Sammenslutningen af lokalhistoriske foreninger, SLF. Planerne blev afvist og hele bestyrelsen gik af. Da Historisk Samfunds formand blev valgt som suppleant til den nye bestyrelse, har jeg her haft lejlighed til at følge de bestræbelser, der udfoldes for at finde en ny organisationsform. Resultatet vil først foreligge til august, men som sagen står for øjeblikket, synes der at være enighed om, at der stadig foreligger et behov for en fælles organisation, der kan tale de historiske foreningers sag.

Historisk Samfunds *medlemstal* var 31.12: 2789. Det er yderst vigtigt, at der hele tiden gøres noget for at synliggøre Historisk Samfunds aktiviteter, og denne side af vor virksomhed varetages af et særligt *PR-udvalg*. Det er en stor fornøjelse, at jeg her på årsmødet kan præsentere et af resultaterne af dets virke, nemlig en plakat om Historisk Samfund udarbejdet af Aabenraa-kunsteren Eskild Beck. Også i den nærmeste fremtid vil man komme til at høre mere om PR-udvalgets virksomhed, idet man som forsøg iværksætter et særligt fremstød i et lokalt afgrænset område, nemlig Padborg-området, med ca. 2000 udsendelser, der i fornødent omfang vil blive fulgt op telefonisk.

Vi håber meget, at dette initiativ bliver en succes, hvorefter det vil blive

fulgt op i andre lokalområder, men under alle omstændigheder beder vi alle vore medlemmer være med til at skaffe nye medlemmer til Historisk Samfund for Sønderjylland. En fornyet medlemsfremgang vil være det bedste bevis på, at medlemmerne bakker det arbejde op, der udføres på frivillig basis for at vække og nære sansen for Sønderjyllands historie, således som det hedder i vor formålsparagraf.

Styrelsens beretning blev godkendt af forsamlingen. Derefter fremlagde kassereren, afdelingsleder Rasmus Callesen, regnskabet for 1990. Regnskabet, som bringes nedenfor s. 388, blev godkendt.

Ved de efterfølgende valg genvalgte Henrik Becker-Christensen, Ole Perch Nielsen og Hans H. Worsøe. Nyvalgt blev højskolelærer John Petersen, Rødding, istedet for Erik Lindsø, Augustenborg. Som revisorer genvalgte Sv. Andresen og Fr. Rudolph. Under mødet præsenterede Rasmus Callesen PR-udvalgets nye folder og plakat, udformet af Eskild Beck, Aabenraa. Ingen af delene vakte udelt begejstring!

Efter generalforsamlingen og kaffebordet fortalte Jørn Buch om selskabet »Harmonien«, som har givet navn til dette års mødested.

Efter Edv. Lembckes »Vort Modersmaal er dejligt« formentlig sunget for første gang netop i »den hvide sal« i 1859, holdt Henrik Fangel foredrag om købmand og stænderdeputeret Peter Hiort Lorenzen fra Haderslev i 200-året for hans fødsel. Det fængslende foredrag indeholdt meget nyt om Hiort Lorensens baggrund og politiske holdning, og det fastholdt forsamlingen ved sin elegante og gennemarbejdede form.

Efter årsmødet var der arrangeret byvandring til udvalgte steder i Haderslev.

Haderslev amtskreds.

Amtskredsens generalforsamling afholdtes 19. april 1990 på Hotel Vojens. Efter generalforsamlingen fortalte den tidligere politimester i Gråsten, Iver Møller, træk fra sit mangeårige arbejde ved grænsen.

Historisk søndag afvikledes 10. juni. Der var lejlighed til at besøge:

1. Den restaurerede mølle i Sillerup, hvor Eggers Hansen fortalte.
2. Aller mølle, hvor Niels Boysen fortalte, og man kunne bese det nyligt afsluttede naturgenopretningsprojekt i forbindelse med mølledammen.
3. En samling landbrugsredskaber hos Peter H. Clausen, Frørupvej. Ejeren fortalte selv om sine ting.
4. Brødremenighedens kirke i Christiansfeld. Her fortalte Lorenz Asmussen. Arrangementet havde 76 betalende deltagere.

Fællesmødet for de lokalhistoriske foreninger og arkiver holdtes 12. januar på Haderslev Byarkiv. 13 foreninger og arkiver var repræsenteret.

Jacob Røjskær orienterede om arbejdet på arkivet, og Henrik Fangel fortalte om det lokalhistoriske arbejde. Fra de forskellige lokale foreninger blev kort berettet om arbejdet i det forløbne år. Som afslutning beså man det nyindrettede arkiv.

Amtskredsens generalforsamling 1991 afholdtes 11. april på Mikkelpark kro. Her blev Hilmer Madsen, Toftlund, og Helge Holst, Rødding, genvalgt som medlemmer af udvalget. Derefter fortalte H. V. Gregersen om sin bog: »Det skæve Sønderjylland« – HVORFOR?

Aabenraa amtskreds.

D. 26. april 1990 afholdtes generalforsamling i Billedsalen på Folkehjem i Aabenraa. Ved generalforsamlingen blev I. Jørgensen, P. M. Petersen og J. Bruun genvalgte. Efter generalforsamlingen fortalte museumsinspektør J. Slettebo, Sønderborg om to malerier af Otto Bache fra krigene 1848 og 1864 og den historiske baggrund for dem.

D. 12. juni havde amtskredsen i samarbejde med Byhistorisk forening i Aabenraa arrangeret en byvandring i Aabenraa. Man startede på Brundlund slot, hvor stiftamtmand Ole Perch Nielsen fortalte om slottets historie og viste rundt. Bagefter gik man gennem de gamle gader i Aabenraa, hvor Franz Gregersen fortalte om byens historie. Man sluttede med kaffebord på Missionshotellet, hvor han fortalte mere om Aabenraa i gamle dage. Der var stor tilslutning til turen.

D. 29.-30. september deltog amtskredsen i »Mikkelsmærken« på Aabenraa museum. Amtskredsen havde lavet en stand med bogudgivelser fra Historisk Samfund for Sønderjylland. Man agiterede for medlemskab af foreningen og solgte flere bøger. Det var et godt arrangement, som man gerne så gentaget ad åre; det var man enige om på et fællesmøde for de deltagende foreninger bagefter.

D. 25. oktober holdt Historisk Samfund for Sønderjyllands tidligere formand Poul Andersen, Gråsten et foredrag på Landsarkivet med titlen: »Mændene bag Genforeningen i 1920«. Ligesom de foregående år blev foredragsaftenen holdt i samarbejde med Byhistorisk forening og Aabenraa museums Venner, idet hver forening havde arrangeret et foredrag i serien.

D. 5. november havde amtskredsen indbudt bestyrelserne for de lokalhistoriske foreninger og arkiver til det årlige fællesmøde. I år fandt det sted på den gamle Amtsgård i Aabenraa. Byhistorisk forening for Aabenraa var vært. Peter Fransen orienterede om indsamlingen og registreringen af foreningsarkivalier. Hans H. Worsøe redegjorde for Historisk Samfund for Sønderjyllands arbejde og bogudgivelser.

I lighed med tidligere år har amtskredsen været medindbyder til hjemstavns møde i Varnæs skole sammen med Borgerforeningen og Historisk sogneforening for Bovrup-Varnæs og et lignende møde i Bovrup.

Hans Henrik Bang

Sønderborg amtskreds.

Sønderborg amtskreds holdt generalforsamling den 17. april 1990 i Lysabild, hvor der først var mulighed for at bese kirken under kyndig vejledning af sognepræst Søren Fransen. Efter generalforsamlingen fortalte skoleinspektør Viggo Vandkær Thomsen om den lokale »sognehistoriske forening« samt lidt om stednavne. Sidst på aftenen var der mulighed for at besøge sognearkivet under vejledning af Nicolai Hansen. Der var 25 deltagere.

Den 15. november 1990 blev det årlige møde med de lokalhistoriske arkiver og foreninger afholdt på Hørup Centralskole, hvor der var mødt et halvt hundrede deltagere fra 15 af de 21 foreninger, der var indbudt. På mødet fortalte repræsentanter for de deltagende foreninger om deres arbejde det forgangne år, ligesom amtskredsen fremlagde et lille hefte med oplysninger om alle de lokalhistoriske arkiver og foreninger på Als og Sundeved, herunder med oplysninger om arkivernes vigtigste kilder til belysning af de pågældende områders historie. Heftet, der forventes opdateret i forbindelse med sammenkomsten 1991, blev godt modtaget. Sidst på aftenen viste Peter Hell lysbilleder fra Hørup sogn i fortid og nutid.

Den 23. april 1991 fortalte Henrik Becker-Christensen på biblioteket i Sønderborg

om det tyske mindretal i Nordslesvig fra 1920 til 1932 på basis af sin doktordisputats, og efter foredraget var der debat, ledet af den tyske sognepræst i Sønderborg, Günther Weitling, hvor der kom mange saglige kommentarer fra såvel dansk- som tysksindede sønderjyder.

Endelig blev der den 2. maj 1991 holdt generalforsamling i Forsamlingsgården i Vester Sottrup, hvor magister Jørgen Wangel holdt foredrag om en bondeslægt fra Alssundområdet gennem 9 generationer, suppleret med et fængslende lysbilledforedrag om slægtens efterkommere i bl.a. Australien. Der var godt 30 deltagere til begge de to sidstnævnte arrangementer.

Henning Mathiesen

Tønder amtskreds.

For os i bestyrelsen er det stående spørgsmål, om vi gør nok for vore 350 medlemmer. Dog kan vi med hensyn til det forløbne år konstatere, at interessen for arrangementerne har været ganske tilfredsstillende.

Sommerens udflugt gik til Hallig Hooge. I turen deltog 45, og trods halligernes nærhed var den for mange af deltagerne et besøg for første gang. Hooge har 10 varfter med i alt 150 indbyggere. Der blev aflagt besøg på et par af dem: Hanswarft med Königspesel, hvor kong Frederik 6. i 1825 måtte overnatte på grund af en stormflod. Endvidere Kirchwarft med den stråttækte kirke og præstegård. Afstanden mellem de enkelte varfter er ca. 1 km, så besøget kan foregå til fods.

Det årlige møde med de lokalhistoriske arkiver, historiske foreninger og museer var henlagt til Tinglev kommune med et indledende besøg i arkivet i Bylderup-Bov, hvor dets leder, Ester Feddersen, viste rundt. Derefter fortsattes på Slogs Herreds Hus i Bylderup med indlæg fra de enkelte arkiver i området. Endvidere var der et indlæg af næstformanden for Historisk Samfund i Sønderjylland, Knud Fanø, Flensborg samt af lektor Henrik Fangel, Institut for sønderjysk lokalhistorie. Ester Feddersen viste afsluttende en serie interessante lysbilleder fra seværdige, historiske steder i Tinglev kommune.

Den ordinære generalforsamling i Tønder havde stor interesse, idet den havde 55 deltagere. Nok først og fremmest, fordi aftenens gæst, Knud Fanø, Flensborg, fortalte erindringsglimt fra 30'ernes Tønder. Det var en både morsom og interessant lokalhistorisk aften.

I forbindelse med valgene ønskede et mangeårigt og trofast medlem af bestyrelsen, Christian Kromann, Skærbæk, at fratræde. I hans sted valgtes Else Nissen, Bredebro.

Peter Madsen

Sydlesvig amtskreds.

Årets første arrangement var generalforsamlingen i november 1990 på Danevirkegården. Efter at have været formand i 10 år trak Johann Runge sig ud af bestyrelsen. Den nye bestyrelse konstituerede sig således: Jesper Bolund Nielsen formand, Marie Møller kasserer og Carsten Reyhe sekretær. Anders Schaltz Andersen, Jørgen Kühn og Alex Hertz er almindelige medlemmer. Bestyrelsens største arbejdsindsats har været en endnu ikke afsluttet kartoteksgennemgang. Foreningen har 156 medlemmer i Sydlesvig.

I samarbejde med bibliotekerne og Folkeuniversitetet har vi arrangeret følgende foredrag:

- 21.2: Mindretal i Sovjetunionen netop nu, ved Jørgen Kühn i Slesvig. 15 deltagere.
- 14.3: Myter i besættelsestidens historie, ved Aage Trommer i Slesvig. 36 deltagere.
- 10.4: Sønderjyske stednavne, ved H. V. Gregersen i Flensborg. 53 deltagere.

- 17.4: Skibsbevaring – vore maritime traditioner og deres bygningsværker, ved Ole Mortensen i Flensborg. 11 deltagere.
- 24.4: Skibsfart, købmand og reder i 1700-tallet, ved Anders Rehde Nielsen i Flensborg. 13 deltagere.

Jesper Bolund Nielsen

Andre landsdelsdækkende foreninger og arkiver

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Ester Feddersen, Nørreagervej 6A, 6300 Tinglev, tlf. 74 64 40 62.

Ved årsmødet talte landsarkivar Hans H. Worsøe over emnet »Lokalhistorie og slægtshistorie.« I samarbejde med »Volkskundlichen Sammlung des Kreises Schleswig-Flensburg«, som LASS har forbindelse med, har 11 arkiver bidraget med billeder og arbejdskraft til en udstilling med titlen: »Livet på landet i gamle dage«. Udstillingen er med både dansk og tysk tekst. Den blev åbnet under festlige former den 24. april i kredshuset i Slesvig og har været vist flere steder både nord og syd for grænsen.

Den 15.-16. juni var vi som sædvanlig med en udstilling på dyrskuet i Aabenraa. Emnet var oplagt, da det var 70-årsdagen for genforeningen. Aabenraa Museum deltog for første gang med en lille udstilling om Jomfru Fanny, og så var der plancher fra Tønder, Haderslev og Aabenraa samt en tavle fra Tinglev med plebiscitpenge.

Den 29.-30. september havde vi sammen med Aabenraa Museum arrangeret, hvad vi kaldte »Mikkelsmærken«. 11 arkiver deltog med udstillinger og var meget glade for arrangementet, som vil blive gentaget ad åre. Den 6. oktober havde vi et velbesøgt registreringskursus på landsarkivet.

Temadagen, fælles med »Historisk Samfund for Sønderjylland« og »Historisk Samfund for Als og Sundeved«, fandt sted den 17. november på Folkehjem og emnet var »Foreningsliv i Sønderjylland«.

Amtets UK-udvalg har afholdt seks debatmøder og to heldagsmøder om kulturen i Sønderjylland, hvor LASS var repræsenteret ved formanden.

Indsamling og registrering af foreningsarkiver

Statens humanistiske Forskningsråd bevilgede i juni 1990 100.000 kr til dækning af lønudgifter ved ansættelse af en daglig leder af dette projekt, som LASS i flere år har arbejdet på at få sat igang. Den 1. sept. tiltrådte cand. phil Peter Fransen, men da han fik andet arbejde den 1. december, ansattes cand. mag. Herluf Knudsen. Ved hjælp af tilskud fra forskellige fonde er der foreløbig skabt grundlag for beskæftigelse af den daglige leder af kampagnen frem til den 31. dec. 1991, desværre kun med 20 timer om ugen.

Foreningskampagnens ansvarlige ledelse består af en projektgruppe, der omfatter bestyrelsen for LASS, repræsentanter for Landsarkivet, det tyske mindretals og det danske mindretals arkiver, samt SLA. Den lokalhistoriske konsulent fungerer som projektets sekretær, og registreringsarbejdet foregår på Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

På projektgruppens møde den 4. juli besluttedes det at starte kampagnen på Als. Arbejdet gennemføres herefter efter følgende plan:

1. sept. 1990 start i Nordborg, Augustenborg og Sydals kommuner
1. nov. 1990 start i Haderslev og Christiansfeld kommuner

- 1. jan. 1991 start i Rødding og Gram kommuner
- 1. marts 1991 start i Sønderborg, Sundeved og Broager kommuner
- 1. april 1991 start i Vojens og Nr. Rangstrup kommuner
- 1. maj 1991 start i Bov, Gråsten og Tinglev kommuner
- 1. aug. 1991 start i Løgumkloster, Bredebro og Skærbæk kommuner
- 1. sept. 1991 start i Tønder og Højer kommuner
- 1. okt. 1991 start i Aabenraa, Rødekro og Lundtoft kommuner

Forud for starten i hvert område, har der været afholdt et planlægningsmøde med lokalarkiverne i området, hvor især indsamlingsarbejdets organisering har været drøftet.

Til projektet er der knyttet langtidsledige i jobtilbud i Nordborg kommune (fra 1. sept. 1990), i Haderslev kommune (fra 1. jan. 1991), i Rødding kommune (fra 1. febr. 1991), og i Tinglev kommune (fra 1. maj 1991). Disse langtidsledige har udført registrering af foreningsarkivalier i de pågældende områder og har også deltaget aktivt i indsamlingen.

Foreningsarkiverne er sideløbende med arbejdet ude i arkiverne registreret på SLA's registreringsprogram »Arkibas« i Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, hvor også alle foreningsarkiver i Landsarkivet i Aabenraa er blevet registreret. Foruden en indholdsregistrering sker der bl. a. en registrering af formålsparagraf, ligesom der løbende indlægges en række koder med henblik på søgning på foreningstype, sted og lokalarkiv, hvor foreningsarkivet opbevares. Ved årets udgang var ca. 1200 foreningsarkiver registreret i databasen. Heraf udgør foreningsarkiverne i Landsarkivet ca. halvdelen. Fra Als, hvor kampagnen stort set var afsluttet ved årets udgang, er der registreret ca. 350 foreningsarkiver.

Af væsentlige problemer i forbindelse med EDB-registreringen har været arkivernes meget uensartede registrering af deres foreningsarkiver. De største vanskeligheder har der været i de tilfælde, hvor arkivet udelukkende har haft en indkomstjournalisering, men ingen arkivfondsregistrering. Arbejdet med at få foreningsarkiverne fremdraget har her været meget stort for arkivet, mens det ved registreringen har givet problemer m.h.t. dobbeltregistrering.

Et andet meget stort problem har været og er selve indsamlingen, som udføres af lokalarkiverne selv. Flere steder har man forsøgt sig på forskellig vis, f.eks. ved personlig eller telefonisk henvendelse, og alle steder har man følt, hvor lidt der egentlig kom ud af en stor indsats. Men de steder, hvor man har været vedholdende, har det dog trods alt givet gode resultater, og en del foreninger har afleveret deres arkivalier, ligesom en del nedlagte foreningers arkivalier er dukket op. Man er gået frem efter de lister over foreninger, både eksisterende og forsvundne, som blev udarbejdet helt tilbage i den forberedende fase af projektet, dvs. for 2-3 år siden. Nu ser man nytten af dette arbejde, som også er af værdi for arkivet, selvom der ikke dukker arkiver op. Der er skabt et nyttigt arbejdsredskab i form af et kartotek over foreninger i arkivets område.

Det er ikke unormalt, at der kendes over 50 foreninger i et enkelt sogn, og der er da også sogne, hvor man har foreningsarkiver fra 40-50 foreninger. Det gælder især de sogne, hvor det lokalhistoriske arbejde har været igang i mange år. For både Vojens og Rødding kommuner gælder, at der er registreret 4-500 foreninger på deres lister (der er 8 sogne i begge kommuner), hvilket også giver et gennemsnit på ca. 50 foreninger pr. sogn. Med ca. 120 sogne i Sønderjylland skulle det give ialt ca. 6000 foreninger. Selvom det næppe er muligt at nå så højt op, giver dette tal alligevel en fornemmelse af arbejdets omfang. Det er det største fælles projekt som LASS nogensinde har været igang med, og det stiller store krav til alle arkivernes frivillige og ulønnede medarbejdere.

Fra de lokalhistoriske foreningers udstilling på Aabenraa Museum i forbindelse med »Mikkelsmærken« den 28.-29. sept. I baggrunden Løjt lokalhistoriske Forenings stand med bl.a. tøj fra forrige århundrede fra en gård på Løjt land, til højre Rødekro lokalhistoriske Forenings stand med billeder, plakater og meget mere fra afstemningen og genforeningen i 1920. Fot. Sven Geerthsen, Aabenraa.

Den lokalhistoriske konsulent

Henrik Fangel, Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60.

Konsulenten har i 1990 medvirket ved en række LASS-arrangementer, bl.a. dyrskudstillingen i juni og registreringskurset i oktober, samt deltaget i bestyrelsens møder. For LASS arrangeredes i november den lokalhistoriske temadag. For LASS er indsamlet og redigeret beretninger til »Fra den lokalhistoriske Arbejdsmark 1989«. Til en række arkiver er der leveret fotokopier af kirkebøger m.m. i Landsarkivet. Konsulenten fungerer desuden som sekretær for projektgruppen under LASS vedrørende indsamling og registrering af foreningsarkivalier.

Konsulenten medvirkede ved den praktiske tilrettelæggelse af det såkaldte »Mikkelsmærken«, som blev afholdt på Aabenraa Museum den 29-30. sept. lige omkring Mikkelsdag. I arrangementet medvirkede alle lokalhistoriske foreninger og arkiver i Aabenraa, Rødekro, Lundtoft og Bov kommuner. Alle havde en stand, hvor de kunne udstille, hvad de nu måtte have af materiale, som de ønskede at udstille. Og så var der forskellige andre aktiviteter på museet, der var filmforevisning, folkedans og meget andet. Der blev udarbejdet en folder til markedet med program og nogle småartikler om et par af arkiverne. Arrangementet gav god pr for de medvirkende arkiver og foreninger.

En række enkeltarkiver har i årets løb henvendt sig til konsulenten vedrørende arkivets organisatoriske forhold og lokaleforhold. Det er gammelkendte temaer, men at de dukker op igen og igen, er åbenbart udtryk for, at der netop på disse områder ligger noget, der er af væsentlig betydning for lokalarkivernes arbejde.

I Sønderborg er arkivet udskilt fra foreningen som en selvejende institution med en repræsentant for kommunen i bestyrelsen. Foreningen fungerer bl.a. som støtteforening for arkivet. En lignende ordning er blevet gennemført i Broager, hvor arkivet endvidere har fået nye lokaler i en kommunal ejendom.

I Kliplev har konsulenten været inddraget i drøftelser omkring erhvervelsen af landsbyens gamle smedje med tilhørende bolig, der skal indrettes til arkiv og udstilling, således at arkivet snart kan komme op fra kælderens under skolen og ind i de nyindrettede lokaler.

I Rødekro kunne man i begyndelsen af dette år holde åbent hus i nyindrettede lokaler på Hørvejen, som er stillet til rådighed af kommunen. Arbejdet med registrering og opbygning af arkivet kan nu for alvor komme igang.

I Bov indviedes som omtalt andetsteds et flot nyt museum, og bestyrelsen for Historisk Forening for Vis herred fik hermed kræfter frigjort til at gøre sig overvejelser omkring arkivets forhold til museet og placering i det hele taget. I drøftelserne herom blev konsulenten inddraget, ligesom der er taget kontakt til Biblioteket i Bov med henblik på en løsning af lokaleforhold og afgrænsning af ansvarsområde bibliotek og forening imellem.

Det kan altså igen i år konstateres, at en række arkiver dels har fået bedre lokaleforhold dels har fået løst nogle forhold omkring arkivets organisatoriske placering. Noget tilsvarende vil sikkert også være tilfældet i de kommende år, for det må nok erkendes, at lokalarkiverne her i Sønderjylland stadig er inde i en opbygningsfase. Meget har endnu ikke fundet sin endelige form.

Historiske Samlinger i Institut for Sønderjysk Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60.

Leder: Henrik Fangel.

Åbningstid: ma.-to. kl. 9-14 eller efter aftale.

Samlingerne har i 1990 modtaget 77 afleveringer omfattende ca. 270 fotos og postkort, en stor samling pressefotos samt 1256 negativer, endvidere ca. 60 skolebøger, sang-, salme- og andagtsbøger samt andre tryk til denne del af samlingerne. Jens Ravn Jensen har i årets løb foretaget 166 affotograferinger og fremstillet 409 kopier. Der har været ialt 49 lånere, hvortil der er leveret 436 billeder samt 1 film.

Blandt afleveringerne er der især grund til at fremhæve en meget stor samling negativer (ialt 796 stk.) fra 1930'erne og besættelsen, optaget af en hjemmetysker i Aabenraa, med bl. a. en stor samling billeder fra tyskernes indrykning den 9. april 1940, endvidere 306 negativer fra fotograf P. Ingwersen i Gråsten. Samarbejdet med Lokalhistorisk Arkiv for Tinglev kommune omkring affotografering af billeder fortsætter, og der er i 1990 foretaget 79 affotograferinger, således at negativsamlingen fra Tinglev nu er på ca. 2500 billeder.

Registreringen af de afleverede billeder sker fortsat via EDB-programmet Arkibas. Der er endvidere indledt en nyordning af den meget omfattende samling af negativer til affotograferede billeder. Dette arbejde udføres af Gerda Juhl, der begyndte i jobtilbud den 1. oktober. Inge Skifter Andersen har løbende varetaget nyregistreringer, ikke mindst i den meget store samling Aabenraa-billeder.

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Museet på Sønderborg Slot, 6400 Sønderborg

Formand: Boye Andersen, Storegade 84, 6430 Nordborg, 74 45 46 63.

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Jørgen Wangel, Mosevang 29, Ulkebøl, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 75 33.

Der har været holdt foredrag af lederen af Esbjerg Byhistoriske Arkiv, cand. mag. Jørgen Diekmann Rasmussen (Mord og hor – slægtshistorie fra retsarkiverne), Jørgen Wangel (Snedkere, musikanter og andet godtfolk i slægten i 1600-tallet), gårdejer Torp Friis Møller (Gårdhistorie og slægtshistorie) Søren Mulvad, Ribe (Stavnsbåndstidens arkivalier, deres indhold og betydning for slægtshistorien), psykiateren Oluf Martensen-Larsen (Slægten er nøglen til dit liv), cand. jur. Finn Grove-Stephensen (Uægte børn). Desuden har medlemmerne været en tur jorden rundt hos emigranternes efterkommere med foreningens formand og hans lysbilleder!

Under kulturweekend i Sønderborg har foreningen medvirket med en mindre udstilling på Sønderborg Bibliotek, ligesom der har været udstillet slægtshistorisk materiale på posthuset i Sønderborg. Foreningens formand har holdt foredrag om slægtshistoriske emner i forskellige foreninger i Sønderjylland. Ved publikationer i Personalhistorisk Tidsskrift, Sønderjysk Månedsskrift og Fra Ribe Amt, samt ved pressemeddelelser til dags- og ugepressen har foreningens medlemmer bidraget til at udbrede kendskabet til vort interesseområde. For at give foreningens medlemmer mulighed for nærmere gennemsyn af nye bøger om slægtshistorie, indkøbes disse og deponeres på læsesalen på Sønderborg Bibliotek, der tillige indkøber eksemplarer til udlån.

Hjemmevænsregions IIIs historiske udvalg

Formand: Mette Marie Andersen, Gl. Toftlundvej 13, Rurup, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 15 37.

I Hjemmevænsregion IIIs historiske udvalg indsamles alt fra Hjemmeværnets historie og også gerne fra besættelsestiden, da Hjemmeværnet betragter sig som barn af frihedskampen.

Der bliver samlet ind og registreret i alle Hjemmeværnets distrikter og samtidig i nær kontakt med Hjemmeværns museet i barak H 2 i Frøslev, så vi kan udnytte de indkomne ting og evt. bruge dem til udstilling på museet.

Lokalhistoriske foreninger og arkiver**Augustenborg Kommune**

Lokalhistorisk arkiv for Augustenborg kommune

Slotsalle 10, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 18 08.

Åbningstid: Onsdag kl. 9-12 samt første mandag i måneden kl. 19-22, eller efter aftale.

Leder: Hans Lind, Mosevænget 9, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 11 20.

Året 1990 har som alle forudgående år siden 1978, da arkivet stiftedes, haft en markant fremgang med arbejds møder og åbningsdage. I alt har 400 besøgt arkivet, hertil kommer yderligere mere end 500 besøgende til en fotoudstilling, som blev et tilløb stykke. Ved disse besøg har arkivet modtaget mange fotos og arkivalier, hvoraf enkelte ting kan nævnes: mange ejendoms- og aftægtskontrakter, to slægtstavler, soldaterbreve fra krigen 1864, en beretning om besættelsestiden af en augustenborger, 850 stk. dias om spejderbevægelsen i Augustenborg samt 248 fotos og billeder. Der er afsendt 138 breve, heraf flere til Tyskland og USA, som har søgt oplysning om slægtens herkomst samt lokalhistorien.

Fra indvielsen af Bov Museums nye bygninger den 5. okt. 1990. Til højre tørveredskaber udstillet i den ene af de tre pyramideformede bygninger – tagets pyramideform anes på billedet. Til venstre formanden for museets bestyrelse, Hans H. Bang, der forklarer en detalje for nogle af de mange gæster. Fot. Bov Museum.

Der har været ni rundvisninger vedr. Augustenborg slot og kirke samt i den gamle bydel og slotsparken.

Arkivet købte en restsamling af den tyske kunstner Max Beckerts malerisamling udelukkende fra Als. Han var under Første Verdenskrig tysk vagtmand i Asserballe, og samlingen omfatter nu 300 miniaturebilleder. I et specielt værelse i arkivet er indrettet et »Foreningsværelse« med en foreløbig status på 125 foreningsarkiver og protokoller. Der er nu installeret brandalarm med detektor i samtlige 10 værelser.

Af øvrige aktiviteter har der været en egnsvandring til Sandbjerg slot med 60 deltagere.

Bov kommune

Historisk forening for Vis herred

Formand: Hans Henrik Bang, Padborgvej 27, Bov, 6330 Padborg, tlf. 74 67 16 18.

Den 19. april afholdtes generalforsamling på Frøslev kro. Efter generalforsamlingen fortalte Harald Duggen, Harreslev, om opførelsen af Bov kirketårn i 1905 og overdrog foreningen daværende sognepræst Rønnaus korrespondance vedrørende byggeriet. Den 14. juni afholdtes den årlige aftenudflugt, der gik til Flensborg med bus med besøg i Helligåndskirken og på den gamle kirkegård.

Den 21. november holdt museumsinspektør Uwe Dall, Aabenraa Museum, foredrag med emnet: »Arbejde og fest i 1800-tallet«. Det var første gang der blev holdt en foredragsaften i de nye bygninger på Bov museum.

Foreningen har udsendt 13. årgang af sin årbog.

Den selvejende institution Bov Museum

Bovvej 2, 6330 Padborg, tlf. 74 67 51 50.

Åbningstid: 26.marts – 1.nov. hver dag undtagen mandag kl. 14-17; skoler og større selskaber efter aftale.

Leder: Hans H. Bang, Padborgvej 27, 6330 Padborg, tlf. 74 67 16 18

Den første del af 1990 blev Bov Museum drevet på samme måde, som de foregående år. Samtidig hermed blev der arbejdet med at bygge de tre nye bygninger færdige og få dem indrettet til at rumme fhv. landbrugskonsulent N. A. Drewsens landbrugssamling.

Den 5. oktober blev Bov Museums nye samling i de tre nybygninger indviet med taler af amtsborgmesteren, borgmesteren og kulturudvalgsformanden i Bov kommune, givener af landbrugssamlingen, fhv. landbrugskonsulent N. A. Drewsen, fhv. rektor A. Østergård, som repræsentant for Veluxfonden, der havde ydet 4 mill. kr., og museets formand. Efter indvielsen blev der afsløret et maleri af givener af landbrugssamlingen.

De følgende to dage var der åbent hus på museet og flere hundrede mennesker benyttede lejligheden til at se det. Den første dag var der også arbejdende værksteder med vævning, rebslagning, hørspinding, og knipling.

I perioden indtil museets sæsonlukning den 1. december var der mange besøgende, bl. a. var museet åbent en weekend samtidig med at byens handlende holdt lang weekend. Til jul blev julenissen afhentet af mange børn fra en luge på museet.

Lokalarkivet Bov

Bov Bibliotek

Bovvej 4, 6330 Padborg, tlf 74 67 34 54.

Åbningstider: som biblioteket

Leder: Kirsten Sparvath, Østerskovvej 40, Kollund, 6340 Kruså, tlf 74 67 83 38.

Samlingen er uregistreret og derfor i praksis utilgængelig. Der er i 1990 indledt et samarbejde mellem Historisk Forening for Vis Herred/Bov Museum og Bov Bibliotek, således at lokalarkivet i fremtiden drives i fælleskab, i størst muligt omfang med frivillig arbejdskraft fra Historisk Forening med overbibliotekaren som ansvarlig leder.

Bredebro kommune*Lokalhistorisk Samling*

Brede Bygade 14, 6261 Bredebro, tlf. 74 71 14 28.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Knud Nielsen, Toften 4, 6261 Bredebro, tlf. 74 71 12 31.

Indsamlingsarbejdet fortsatte i 1990 med ganske god opbakning i kommunen, ligesom vi også kan glæde os over interesse for at deltage i de byvandring, virksomhedsbesøg og øvrige arrangementer, som vi indbyder til, ca. 10 om året.

Vi har udgivet »Et livsværk i Visby 1904-1974« sammen med sparekassen og arbejder med udgivelsen af et sæt tegninger fra Ballum og Ballum Enge.

Broager kommune*Lokalhistoriske forening for Broagerland*

Formand: Chresten A. Krogh, Brovej 108, 6310 Broager, tlf. 74 44 17 64.

Broagerlands Lokalkarkiv

Storegade 33, 6310 Broager, tlf. 74 44 93 51.

Åbningstid: Tirsdag kl. 15-17, den første lørdag i måneden kl. 10-14.

Leder: Randi Demuth, Østerhøj 3, 6310 Broager, tlf. 74 44 01 47.

Foreningen holdt i marts generalforsamling, hvor hovedpunktet var adskillelse af forening og arkiv samt en kontingentforhøjelse. Der blev vist lysbilleder fra egnen. I juni havde vi en aftentur til Dybbøl Skanser og Sønderborg Kaserne under ledelse af kaptajn Ole Andersen, Sønderborg. I oktober holdt vi efterårsmøde under helt nye former. Mødet blev holdt sammen med Nybøl, Vester Sottrup og Ullerup. Der blev vist 15 min. lysbilleder fra hvert af de gamle sogne, og under kaffen læste Kirsten Jensen op på dialekt. Derefter var der historisk gætteleg med Filt Jensen, Stenderup, som leder. Det blev en stor succes og der var mødt ca. 170 deltagere. Midt i december 1990 udkom »Broagerland VI«, som vi har arbejdet med det sidste års tid. Vi håber også den vil blive godt modtaget.

I 1990 er arkivet flyttet fra Møllegade til kælderen i en nyrestaureret ejendom på Storegade 33.

Christiansfeld kommune

Christiansfeld Kommunes Lokalhistoriske Arkiv

Nørregade 1, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 25 98.

Åbningstid: Tirsdag kl. 17.30-18.30, fredag kl. 15-17, eller efter aftale.

Leder: Ole Laurits Sørensen, Haderslevvej 26, 6070 Christiansfeld, tlf 74 56 31 88.

Lokalhistorisk forening for Christiansfeld og Omegn

Formand: Annelise Gram, Kongensgade 8,I, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 19 92.

Ved generalforsamlingen i marts, var der som sædvanlig foredrag og film. I år var det Hans Chr. Grauslund fra Haderslev, som holdt foredrag om æ kleinbahn.

Lokalhistorisk Arkiv og Forening for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar Krag, Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf. 75 57 47 54.

Foreningens arkiv: Hejls Landevej 57, »Engbo«, 6094 Hejls.

Arkivets åbningstid: Tirsdag kl. 15.30-17.30.

Leder: Kirsten Degn, Bagvejen 14, 6094 Hejls, tlf. 74 57 44 65.

1990 var et godt og arbejdsomt år for foreningen og arkivet. Foreningen afholdt fem arrangementer: I januar holdt Lennart Madsen fra Haderslev Museum foredrag om Sønderjyllands historie i middelalderen. I februar afholdt vi med hjælp fra Steen Møller i Haderslev et »Tøm kommodeskuffen«-arrangement, som var en stor succes. I marts viste arkivet en udstilling i tekst og billeder om sognets foreninger gennem 100 år. Udstillingen var startskuddet til årets kampagne for indsamling af foreningsarkivalier. Udstillingen vistes igen i juli for sommergæsterne. Ved generalforsamlingen i oktober vistes lysbilleder fra det gamle Hejls. I november holdt Junggreen Have foredrag om vore gamle kirkegårde som kulturminde. Arrangementet afholdtes i samarbejde med menighedsrådet.

I forbindelse med udstillingen om sognets foreninger indsamledes og registreredes en mængde materiale og billeder fra de forskellige foreninger. Ved den egentlige kampagnes begyndelse i november kunne vi derfor registrere materiale fra ca. 50 foreninger, der har eksisteret eller stadig eksisterer i Hejls sogn. Bestyrelsesmedlem Inge Mortensen har i årets løb gennemfotograferet Hejls kirkegård med samtlige gravsteder. Dermed er et

vigtigt stykke kultur- og personalhistorie bevaret for eftertiden. Inge Mortensen vil udarbejde søgeregistre til materialet, som givet vil blive brugt af kommende slægtsforskere.

Arkivet har i stigende grad haft besøg og telefoniske og skriftlige henvendelser fra folk, der søger oplysning om deres slægt. En positiv udvikling for arkivet.

Vejstrup Lokalhistoriske forening

Formand: Johannes Larsen, Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund, tlf. 75 57 50 97.

Foreningens arkiv: På Plejehjemmet »Lærkebo«, Sjølundgade 28, 6093 Sjølund.

Åbningstid: Første tirsdag i måneden kl. 19-22.

Leder: Jørgen Hesselberg, Vejstruprødvej 17, 6093 Sjølund, tlf. 75 57 48 77

Ud over den faste ugentlige arkivaften, hvor hele bestyrelsen mødes for at sortere og registrere de indkomne arkivalier og billeder, har foreningen i årets løb haft en del udadvendte aktiviteter:

25. januar fortalte lokalhistorikeren Niels Boysen om Vejstrup sogns fortid, 29. marts afholdtes generalforsamling med efterfølgende lysbilledforedrag af Karen Poulsen, 16. maj lokalhistorisk vandretur med Niels Boysen, 23. juni Sct. Hansbål med tale af Gudrun Kloppenborg, 2. oktober møde med Poul Dannow, Bylderup Bov – der vistest film og fortaltes om gamle håndværk. 10. nov. var der åbent hus på arkivet.

Gram kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Gram kommune

v/ Karl Gunnar Gregersen, Åvej 14, 6510 Gram

Lokalhistorisk Forening for Tiset og omegn

v/ Arne Skafsgård, Stenholtvej 6, 6510 Gram

Gråsten kommune

Gråsten kommunes lokalhistoriske arkiv

Ahlmannsparken (biblioteket), 6300 Gråsten, tlf. 74 65 13 75.

Åbningstid: Mandag kl. 14-16, torsdag kl. 17-19.

Leder: Poul Andersen, Munkemølle, 6300 Graasten, tlf 74 60 82 44.

Arkivet vokser støt. Billedsamlingen har passeret 5.000 stk, og der kommer også mange afleveringer af arkivalier. Fra både ind- og udland kommer breve, der beder om oplysninger. Vi har i det forløbne år haft over 100 gæster, der søgte oplysninger i kirkebøgerne om deres slægt. Ved en udstilling på Rådhuset om det gamle Graasten kunne vi medvirke med billeder.

Historisk forening for Gråsten By og Egn

Formand: Sven Kjems, Solbakken 6, 6300 Graasten, tlf. 74 64 16 11.

I anledning af 70-årsdagen for afstemningen indbød foreningen til offentligt møde i Rinkenæshus, og over 100 mødte op. Salen var pyntet med valgplakater fra 1920 og et flag med Frederik VII's navnetræk. Det havde ligget i en kiste siden 1864, men blev

hejst på afstemningsdagen. Søren Andresen, formand for landboforeningen i Sydslesvig, holdt festtalen, og ved kaffebordet var der flere der fortalte minder fra afstemningstiden.

Ved generalforsamlingen førte lærer Chr. Lassen os på en tur langs Flensborg fjord ledsaget af en række fremragende lysbilleder i farve. Efter 15 år på formandsposten trak Poul Andersen sig tilbage og afløstes af Sven Kjems.

Sommerudflugten gik fra Graasten til Aabenraa, i sporet på amtsbanen. Ejnar Laesgaard, der i sin skoletid havde benyttet banen, fortalte undervejs om den.

Efterårsmødet blev afholdt på Førde Schule, som vi fik forevist, og Uwe Møller fortalte om tyske privatskoler i Graasten fra 1875, mens skolens leder, Manfred Ritter, fortalte om skolens arbejde. Ved mødet kunne vi udlevere vort årsskrift nr. 16 til de ca. 60 fremmødte medlemmer.

Haderslev kommune

Haderslev byhistoriske arkiv

Haderslev Bibliotek, Bispegade 15-17, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 55 33.

Åbningstid: Onsdag kl. 13-17 og efter aftale.

Leder: Jakob Røjskjær.

Haderslev arkiv- og museumsforening

Formand: Krista Lyngby, Havrevænget 17, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 73 62.

Ved generalforsamlingen i 1990 fortalte museumsinspektør Steen W. Andersen om Haderslev Museums undersøgelser og udgravninger i det forløbne år. Sommerturen gik til Silkeborg Kunstmuseum og til Silkeborg Kulturhistoriske Museum. På turen nordpå blev der kørt ad Hørvejen med afstikkere til interessante historiske steder, og hjemvejen gik over Ejer Bavnehøj.

I efteråret 1990 var der tre foredrag: Erland Porsmose: Det danske kulturlandskab, Jørgen Jensen: Da arkæologien var ung, Flemming Rieck: Nydambådene og andre skibsfund fra Sønderjyllands oldtid; i vinteren 1991 igen tre foredrag: Hans Schultz-Hansen: Landbruget i Sønderjylland 1870-1970, Nina Fabricius: Landet med de store gårde (dvs. mellem Haderslev og Kolding) og Peter Jürgensen: Bevaringsværdige huse på Haderslevvejen. Alle foredragene var i samarbejde med Folkeuniversitetet, og alle var godt besøgt.

Af årsager, som foreningen ikke var herre over udkom den bog, som vi havde lovet medlemmerne i 1989 ikke. I stedet fik medlemmerne i 1990 valget mellem fire andre lokalhistoriske bøger. 1990-bogen til medlemmerne blev Elisabeth Nannberg: Ungerne i Skibbrogade, udgivet af foreningens forlag, Forlaget Gammelting. Forlaget har i 1990 udgivet et nyt oplag af Henrik Fangel: Fredede huse i Haderslev.

Lokalhistorisk Samvirke i Haderslev kommune

Formand: Krista Lyngby, Haderslev bibliotek, Bispegade 15-17, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 55 33.

Halk-Hejsager lokalhistoriske forening

Formand: Jørgen Schmidt, Halkvej 100, 6100 Haderslev, tlf. 74 5713 64.

Haderslev Slægtsforskningsforening

Formand: Lizzie Knoop, Braineparken 31, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 90 58.

Højer kommune

Højeregns lokalhistoriske arkiv

Kiers Gaard, Højer.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Folmer Christiansen, Strandvej 40, 6280 Højer, tlf. 74 78 21 23.

Arkivet findes som tidligere år på Kiers Gaard. Lokalerne er blevet udvidet med ca. 35 %, og vi har fået to brandsikre skabe. Registreringsarbejdet fortsættes, og med Kiers Gaard som udgiver har vi udsendt et hæfte trykt i 1300 eksemplarer med 75 gamle billeder fra Højeregnet.

Lundtoft kommune

Historisk Sogneforening for Varnæs og Bovrup

Formand: Svend Agertoft, Vibevej 7, Varnæs, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 01 94.

Foreningens arkiv:

Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13, Bovrup, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Torsdag kl. 18-21, eller efter aftale.

Leder: Johan Meier, Gl. Skolevej 6, Varnæs, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 06 18.

Historisk Forening for Felsted sogn

Formand: H. C. J. Staugaard, Hellinghøjvej 6, Tombøl, 6200 Aabenraa, tlf 74 6855 51.

Foreningens arkiv:

Rådhuset, Gråstenvej 1, Felsted, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Grethe Beck, Grønbækvej 2, Grøngrøft, 6200 Aabenraa, tlf. 74 6855 73.

Bovrup-Varnæs sognearkiv har til huse i gode, velindrettede lokaler i Aktivcenteret i Bovrup. Arkivet rummer ud over arkivalier og billeder også en del genstande, bl.a. meget fint, gammelt håndværktøj, således som det ses på dette billede fra et åbent-hus arrangement i 1989. Arkivets leder, Johan Meier, ses til højre. Fot. Karin Riggelsen, Aabenraa.

Historisk forening har i lighed med tidligere år udgivet en årbog, der er blevet solgt i mange eksemplarer. Foreningen arrangerede i juni måned en heldagsudflugt til Skamlingsbanken og Skibelund Krat. Peter Petersen fortalte om stederne undervejs. Han afløstes i 1991 som formand af H. C. J. Staugaard, Tumbøl.

Arkivet har af kommunen fået stillet et nyt lokale til rådighed; det ligger i rådhusets gamle fløj.

Lokalhistorisk Forening for Klipleve Sogn

Formand: Peter M. Petersen, Vestervang 3, Klipleve, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 76 88.

Foreningens arkiv:

Klipleve Skole, Skolegade 12, Klipleve, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Jørgen Hansen, Lillegade 3, Klipleve, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 76 28.

Ved generalforsamlingen i april fortalte H. C. Staugaard, Tombøl, om landbrug i middelalderen. Aftenturen i maj gik til Broager. En halvdagstur i august gik til Koldinghus og geografisk have. Den 29. og 30. sept. deltog foreningen i udstillingen på Aabenraa Museum, »Mikkelsmærken«. Den 27. og 28. okt. var der udstilling på Klipleve skole sammen med foreningen »Kunst og aktiv fritid«.

Løgumkloster kommune

Historisk forening for Løgumkloster kommune

Formand: Peter Madsen, Vænget 17A, 6240 Løgumkloster, tlf 74 74 37 40.

Lokalhistorisk arkiv: Løgumkloster kommuneskole, Grønnevej, 6240 Løgumkloster.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Frede Gotthardsen, Ringgade 15, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 42 02.

Et længe næret ønske om at få færdiggjort indbinding af kopierne af kirkebøgerne fra kommunens fire sogne samt at få fremkaldt fotos af historisk værdi blev delvis opfyldt. Årsagen var et tilskud på 7000 kr. dels fra Brødrene Hartmanns Fond, Lyngby, dels fra Unibank, Den danske Bank samt Sparekassen, alle Løgumkloster.

Den traditionelle aftentur gik til det gamle Ribe med vandring i den gamle bydel og med samvær på Weiss' stue. Den ordinære generalforsamling fandt sted i Øster Højst, hvor sognepræst Svend Lauridsen gav en historisk redegørelse. I marts afvikledes en historisk aften med højskolelærer Jens Rosendal, Jarupland, som taler.

Samtlige foreningens medlemmer får hvert år i forbindelse med fornyelse af medlemskabet et hæfte med lokalhistoriske indlæg og med en fortegnelse over det materiale, arkivet i det forløbne år har modtaget.

Nordborg kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Nordborg kommune

Løjtertoft 32, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 08 29.

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 10-14, mandage i vinterhalvåret desuden kl. 17-20.

Leder: Erik Manthei Nielsen, Fribjerg 32, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 18 10.

Igen i 1990 har vi haft stor glæde af vores projektgruppe af langtidsledige, som ud over de sædvanlige to på kontoret de sidste tre måneder af året blev udvidet med en SID'er, der har virket som altnuligmand; han har renoveret alle vore store billeder i ramme, foretaget oprydning, opsætning og flytning af reoler, maling m.m.

Omregistreringen af vores billedarkiv er fortsat med et fint resultat, og 123 nye afleveringer blevet journaliseret, således at vi hele tiden er á jour. Besøgstallet har været ca. 2000.

Udover vore permanente udstillinger har vi haft udstillinger, der fulgte LOF's lokalhistoriske foredragsrække, der afholdtes over fire aftener. Endvidere har der været en udstilling om Håndværkerforeningen i forbindelse med dennes besøg på arkivet, ligesom der har været lavet udstillinger om lokalområder i forbindelse med besøg af bylaug o. lign.

Vi har fået et nært samarbejde med Turistforeningen, hvilket i år giver flere udadvendte aktiviteter, bl. a. med udstilling på slottet og arkivet om Nordborg slots historie, byvandring m.m.

Igen i år har vi givet lokaleplads til en arkæologisk gruppe fra »University of Cambridge«, der har afholdt »åbent hus« på arkivet tre aftener for at vise deres resultater.

Som noget nyt og spændende leverer vi nu også stof til både for- og bagside på kommunens folder, »Det sker på Nordals«, der udkommer en gang om måneden.

Til en efterslægt til en af de store nordalsiske familier, der bor i Amerika, er der udarbejdet slægts- og ejendoms historie, hvilket var en virkelig stor sag.

Udover arkivets normale virksomhed har vi i en sidefløj udvidet med et minimumuseum, hvor bl. a. udstilles gamle brandsprøjter med tilhørende udstyr, samt gammelt håndværkstøj fra snedkere, skomagere m.m. Fra en lokal håndværker og hobbybygger har vi fået en model af te-clipperen »Cutty Sark«, der oprindeligt var tænkt som kirkeskib.

Nørre Rangstrup kommune

Lokalhistorisk forening for Arrild sogn

Formand: Inger Sophie Andersen, Hofmannsvej 3, Roost, 6535 Branderup, tlf. 74 83 43 84.

Foreningens arkiv:

Skærbækvej 19, Arrild, 6520 Toftlund.

Åbningstid: Onsdag (nov.-april) kl. 19.30-22, eller efter aftale.

Leder: Inger Sophie Andersen (se ovenfor)

Udover generalforsamlingen har foreningens aktiviteter været udstillinger dels ved landsbyfesten i Arrild, dels ved en hobbyudstilling arrangeret af Arrild Husholdningsforening. I november havde vi en meget velbesøgt »Hvad er det?«-aften. I årets løb har arkivet været behjælpelig med oplysninger om personer og bygninger i Arrild sogn.

Branderup-Rurup lokalhistoriske forening

Formand: Niels Kr. Nielsen, Friskjærvej 10, 6535 Branderup, tlf. 74 83 52 75.

Foreningens arkiv:

Sandbjergvej 22, 6535 Branderup.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Marie Andersen, Gl. Toftlundvej 13, Rurup, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 15 37.

Ved generalforsamlingen i februar blev det nye arkiv beset, og derefter var der generalforsamling i Branderup forsamlingshus. Efter generalforsamlingen var der »Hvad er det?« konkurrence om gamle ting; det var både fornøjeligt og lærerigt. Årets udflugt gik med 50 deltagere i bus til Højer marsken. Forhenværende digegreve Hans Iversen var med og orienterede om det, vi så, og fortalte ved kaffebordet om forholdene i marsken. Vi deltog igen i år i hobbyudstilling i Branderup, især med mange gamle skolebilleder samt andre billeder. – Foreningen har godt 100 medlemmer.

Lokalhistorisk Forening for Bevtoft sogn

Formand: Jens Christensen, Rosenvænget 17, 6541 Bevtoft, tlf. 74 51 43 17.

Foreningens arkiv:

Bevtoft Skole, Krügersvej 45, 6541 Bevtoft.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Dagny Rasmussen, Krügersvej 54, 6541 Bevtoft, tlf. 74 51 43 26.

Ved generalforsamlingen den 29. jan. 1990 fortalte borgmester Chresten Jacobsen om sin tid i sogneråd og byråd i henholdsvis Bevtoft og Nr. Rangstrup. Derefter vistes »Glimt fra Bevtoft i 89«. Den 12. feb. var foreningen medindbyder til afstemningsfest i Bevtoft forsamlingshus, hvor Folmer Christiansen, Højer, fortalte levende og engageret om »Folk og forhold på Vesteregnet efter afstemningen 1920«.

Lokalhistorisk forening har modtaget en mængde optegnelser af lokalhistorikeren H. P. Jensen fra Agerskov, der var født i Hyrup og kendte mange mennesker og forhold på vores egn.

Foreningen var inviteret til at udstille ved en hobbyudstilling i Bevtoft forsamlingshus den 3. og 4. nov. Interessen for udstillingen var overvældende. Vi fik overgivet til opbevarelse en brudekjole fra 1896 og en dåbskjole fra 1897.

Lokalhistorisk Forening for Toftlund og Omegn

Formand: Einar K. Friis, Østergade 48, 6520 Toftlund.

Nørre Rangstrup Lokalarkiv:

Søndergade 56, 6520 Toftlund.

Åbningstid: Mandag kl. 16-18, eller efter aftale.

Leder: Hilmer S. Madsen, Rolighedsvej 14, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 14 58.

Arkivet har i året 1990 modtaget 21 afleveringer, omfattende bl. a. billeder, forretningspapirer, avisartikler, dagbøger, samt en fane fra De danske Forsvarsbrødre.

Fra Toftlund Børnehaven har vi modtaget 17 spolebånd om børnehavens virke, et ringbind med 360 billeder og artikler om børnehavens stifter, dr. Aage Lauesgaard, samt andre artikler om børnehavens drift.

Det gamle mejeri er blevet ombygget til Den Sønderjyske Højskole for musik og teater. Fra denne ombygning foreligger der to ringbind med 667 billeder og en del artikler.

Byens gamle vandtårn er blevet solgt for 1 kr. og ombygget til et seks etagers hus, der lejes ud til Kunstforeningen »Vandtårnet«, dels til udstilling og dels til bolig for en kunstner en måned ad gangen. Denne ombygning samt udstilling er dokumenteret gennem 219 billeder.

Den 2. oktober 1990 fejrede Toftlund Hal 1 25 års jubilæum og i forbindelse med receptionen blev der vist lysbilleder med båndkommentar om halbyggeriet fra starten til indvielsen.

Rødding kommune*Rødding lokalhistoriske arkiv*

Kongevej 6, 6630 Rødding, tlf. 74 84 12 88.

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 13-16, eller efter aftale.

Leder: Hans Carlo Jensen.

I året 1990 har arkivet modtaget 26 afleveringer, heraf 18 rene billedafleveringer med ialt 199 billeder (heraf 148 pressefotos).

Antallet af henvendelser udefra har været stigende. Der har især været søgning til

vore kirkebøger og kortsamling, men også vores avis- og billedsamling har været flittigt benyttet, ligesom et stigende antal skoleklasser har fået kopieret materiale til brug ved udarbejdelsen af lokalhistoriske opgaver. Tillige har vi hjulpet kommunens lokalhistoriske arkiver, foreninger og udvalg med råd og vejledning.

På Rødding Bibliotek findes vores billedarkiv, pressekliparkiv og kortsamling, mens vore arkivalier findes i brandsikker boks i Skodborg. Arkivet arbejder derfor hårdt på at få egne lokalhistoriske lokaler med fast åbningstid.

Det sker antagelig i 1991. Pr. 1. februar 1991 går foreningskampagnen i gang i Rødding kommune.

Brændstrup Hjemstavnsforening

Formand: Anna Roos, Låsledvej 22, Brændstrup, 6510 Gram, tlf. 74 82 17 32.

Foreningens arkiv: Brændstrup skole.

Åbningstid: Første mandag i hver måned kl. 19-21.

Foreningen har holdt afstemningsaften i Brændstrup Forsamlingshus. Den 23. juni 1990 gik vores Udflugt til Kolding med besøg på Koldinghus slot og i den skønne Geografiske Have.

Hjerting sogns lokalhistoriske forening

Formand: Jes Friis, Hjerting Skovvej 1, 6630 Rødding.

Hygum Hjemstavnsforening

Formand: Peter Madsen, Lille Brøstrupgaard, Ribevej 5, Brøstrup, 6630 Rødding, tlf. 74 84 12 69.

Foreningens arkiv:

Ribevej 42, Sdr. Hygum.

Åbningstid: Første tirsdag i hver måned kl. 15-17, eller efter aftale.

Leder: Peter Madsen (se ovenfor)

Som sædvanlig har der været en række eftermiddage i vintertiden med øvelser i læsning af gotisk skrift, glædeligvis stadig med nye deltagere, der holder godt ud med de mere trænede.

Sommerens aftenudflugt gik ad gamle veje over Dover langs Kongeaadalen over Villebøl, Kalvslund til Fæsted plantage med holdt ved forskellige seværdigheder undervejs og afslutning i »Jægerhytten«. En eftermiddagsudflugt gik til Kolding slotsruin og Trapholt kunstmuseum med hjemtur gennem de otte sogne.

Iøvrigt er der brugt tid på indsamlingen af foreningsarkivalier og registrering m.v. Foreningen har flere gange deltaget med museumsgenstande i forskellige foreninger i »Hvad er det?«-spørgeaftner.

Landbrugsmuseet Hygum Hjemstavnsgård

Formand: Johannes Knudsen, Havmarkvej 3, Harreby, 6630 Rødding

Åbningstid: Medio maj-sept. lørdag og søndag kl. 14-17, og efter aftale.

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Ottosen, Jelsvej 39, Grønnebæk, 6630 Rødding, tlf. 74 55 22 45.

Foreningens arkiv:

Jels Skole, Krygersvej 2, Jels.

Åbningstid: i vinterhalvåret tirsdag og onsdag kl. 10-11, eller efter aftale.

Leder: Margit Ottosen (se ovenfor).

Foreningen har deltaget i en markering af 50-årsdagen for 9. april 1940, arrangeret sammen med Husholdningsforeningen, Hjemmeværnet og Menighedsrådet. Som taler var mødt Jørgen Grosen. Flere af mødedeltagerne fremkom med stærkt personlige indlæg om indtryk og oplevelser fra begivenheden. Jels Skoles elever havde samlet et stort materiale fra dagen, hvoraf en del blev udstillet ved mødet på Gæstgivergården.

En uge i maj havde foreningen en af de skiftende udstillinger på Jels Mølle. Det blev en samling af gamle landbrugsredskaber. Den 6. juni besøgte Kunstcentret i Hammelev, og den 5. sept. deltog 30 personer i en udflugt til Ehlers-samlingen i Haderslev. Turen sluttede med kaffe på Damende. Den 28. nov. fortalte Søren Mulvad fra Seem om bønder og retsvæsen før bondereformerne. I forbindelse med årets generalforsamling viste Aksel Bang Termansen lysbilleder fra Sønderjylland.

Registreringsarbejdet fortsætter, ud over håndværktøj er restaureret og registreret 115 genstande. Under foreningsregistreringen er bl. a. modtaget Jels Borger- og Håndværkerforeningsprotokol for årene 1933-55. Den giver et levende billede af byens udvikling.

Lintrup sogns lokalhistoriske udvalg

v/Mogens Lorentzen, Grænsevej 1, Foldingbro, 6660 Lintrup.

Den 11. december blev der valgt et nyt udvalg til at tage sig af det lokalhistoriske arbejde i Lintrup sogn. Det kom til at bestå af Else Wind, Egon Jørgensen og Mogens Lorentzen som arkivleder. Udvalget har søgt Rødding kommune om tilladelse til at indrette arkiv i en del af det gamle kommunekontor i Lintrup.

Når tilladelsen bliver givet, går vi for alvor i gang med arbejdet, og satser på at få faste åbningstider i arkivet.

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Helga Hørlück, Kirkevej 5, Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 74 84 81 33

Foreningens arkiv:

Skodborg bibliotek, 6600 Skodborg.

Åbningstid: Onsdag kl. 14-16 i vinterhalvåret, eller efter aftale.

Leder: Kristian Holmgaard, Mølletofte 16, Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 74 84 84 85.

Op til 50-årsdagen for foreningens start glæder vi os over at have fået hårdt tiltrængt eget lokale over biblioteket, hensigtsmæssigt og hyggeligt indrettet ved forskelliges assistance. Her arbejder Kr. Holmgaard m. fl. med arkiv og registrering. Hovedemnet i år var foreningsprotokoller, nu fyldigt tilendebragt. Huse og deres ejendomsforhold mellem 1870 og 1945 er afsluttet, nu fortsættes med huse bygget før 1870, ligesom landejendomme føres ajour.

Det udadvendte arbejde:

Den 11. juni indviede vi en raste- og udsigtsplads ved Kongeåen på 100-årsdagen for førstelærer K. M. Hermansens fødsel – han var foreningens utrættelige drivkraft og forfatter til Skodborg bogen; det blev en stor dag med mange gæster og interesserede. Den årlige sognevandring for store og små er altid en festlig oplevelse. Egnshistorie bliver fortalt, og der er medbragt kaffe i gæstfrie hjem undervejs, samt »belønning« ved sidste etape. Beretninger fra sognevandringer er nu samlede til glæde for interesserede. Senere på året var der vandretur ad Gendarmstien ved Flensborg Fjord.

Arkæolog Jørgen Holm fortalte om epokegørende udgravninger ved Lerte. Vi deltog for første, men ikke sidste gang i messe med udstillinger og film. Den tilbagevendende aften med lokale kræfter havde emnet »Gamle traditioner og festskikke«. Det blev ikke

kedeligt! Johan P. Noack berettede på afstemningsdagen om Sydslesvig 1940-55, og ved sæsonens sidste møde hørte vi det nyeste om Ribes fortid, ved museumsinspektør Stig Jensen, Ribe. – Øvelse i gotisk skriftlæsning fortsatte med stort hold.

Skrave Hjemstavnsforening

Formand: Hans J. Matthiesen, Skravevej 17, Københoved, 6600 Vejen.

Lokalhistorisk Forening for Øster-Lindet sogn

Formand: Helge Holst, Præsteløkke 14, 6630 Rødding, tlf 74 84 28 02.

Foreningens arkiv: Fælles med Skodborg.

Vi udsendte i 1990 nr. 4 af »Glimt fra Øster Lindet sogns historie«, og i januar 1990 til den ordinære generalforsamling holdt vi en »mejeriaften« i anledning af, at det i efteråret var 100 år siden Øster Lindet Andelsmejeri startede. Mejerikonsulent Marius Tofft, Aarhus, holdt foredrag om Sønderjysk mejeribrugs historie.

Bestyrelsen havde forinden gennemset mange papirer og 11 protokoller på landsarkivet i Aabenraa og derudfra blev der fortalt spredte træk fra mejeriets historie, og vi udstillede mejeriredskaber og billeder fra mejeriet.

Tirsdag d. 22. maj holdt foreningen aftenudflugt til Sønderkov Hovedgaard. Foreningen var repræsenteret med gamle kort og skrivelser ved landsbyfesten i Øster-Lindet den 5. og 6. maj 1990. Vi har i 1990 solgt 232 medlemskort.

Rødekro kommune

Lokalhistorisk forening for Rødekro kommune

Formand: Thomas Heisel, Horsbyggårdevej 1, 6230 Rødekro, tlf. 74 66 94 98.

Foreningens arkiv: Villa Catharina, Callesensvej 1a, 6230 Rødekro.

Åbningstider: Første og tredje mandag i måneden kl. 15-17.

Leder: Inger Danielsen, Skovvænget 11, 6230 Rødekro, tlf. 74 66 26 42.

Efter ti års venten oprandt endelig dagen, hvor vi på festlig vis kunne flytte ind i det lokale, som kommunen har stillet vederlagsfrit til rådighed for foreningen til værksted og arkiv. Året blev ligeledes præget af udgivelsen af vort første årsskrift i 500 eksemplarer, der alle blev solgt med fordobling af vort medlemstal til følge.

Vi har desuden foretaget en aftentur til Flensborg under ledelse af arkitekt Leckband. På »Mikkelsmærken« i Aabenraa havde vi en mindre udstilling om afstemningen i 1920. Et forsøg med en Hjemstavnsaften i Hjordkær havde god tilslutning. Ved vor generalforsamling havde vi fornøjelsen af at se Sparekassen Sønderjyllands film fra Tønder.

Skærbæk kommune

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: H. E. Sørensen, Melbyvej 27, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 17 04.

Foreningens arkiv: Skærbækegnens Museum, Storegade 47, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 20 52.

Åbningstid: Museets åbningstid (se nedenfor).

Ledere: H. E. Sørensen og H. Hofmand Nielsen.

Historisk Forening har 1990-91 afholdt følgende offentlige arrangementer: udflugt til Tønning, foredrag af Anne-Helene Michelsen, Aabenraa, om dagligt liv på den gamle

gård, af Inger Lauridsen, Tønder, om borge på Tønderegnet, af Birgitte Kragh, Aabenraa, om dagligt liv på søen i sejlskibenes tid. Der er endvidere afholdt afstemningsfest med Iver Møller som taler.

På generalforsamlingen blev Anders Anker og Bertel Ringmose indvalgt i bestyrelsen i stedet for Albert Stenger og Jacques Thierry. Arkivet har i årets løb kun modtaget få papirer, men en del billeder. Registreringsarbejdet pågår løbende.

Skærbækkegnens Museum

Storegade 47, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 20 52.

Åbningstid: Ca. 20. maj – ca. 20. oktober: tirsdag-fredag kl. 10-17, lørdag-søndag kl. 14-17.

Leder: H. E. Sørensen (se ovenfor).

Museet viste i sæsonen 1990 to særudstillinger: »Glimt af oldtidsdage» om arkæologi i Vestsønderjylland og «Fra Den hellige Frans' Assisi og fra mit Sønderjylland» med malerier m.v. af Jørn Bjerre, Haderslev. I alt har der været 3100 besøgende. Nete Revsbech er blevet fastansat på deltid. Museet har modtaget en del gaver i årets løb.

Sundeved kommune

Nybøl sogns Hjemstavnforening

Formand: Frederik Christensen, Vandmøllevej 1, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 77 25

Foreningens arkiv: Nybøl gamle skole, Nybøl.

Åbningstid: Første og tredje mandag fra kl. 19.30-21.30 og efter aftale.

Leder: Ellen Thaysen, Amtsvejen 48, Nybøl, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 79 18.

Lokalhistorisk forening for Sottrup sogn

Formand: Johan Lyck, Nydamvej 50B, Ø. Sottrup, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 72 80.

Foreningens arkiv: V. Sottrup gamle skole, Skolevej 8, 6400 Sønderborg.

Åbningstid: Første lørdag i hver måned kl. 10-12 og efter aftale.

Leder: Jørgen Hansen, Skolevej 13, V. Sottrup, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 72 11.

Den 17. juni var vi med 50 deltagere på udflugt til Alsingergaarden i Svenstrup, Østerholm slotsruin og Elstrup Mølle. Den 2. oktober afholdtes et godt besøgt arrangement i samarbejde med Forsamlingsgaarden og de andre lokalhistoriske foreninger i kommunen.

Der er god interesse for arkivet og flere besøg hver åbningsdag.

Historisk Forening for Ullerup

Formand: H. C. Clausen, Langbro 2A, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 12 86.

Foreningens arkiv: Bakkensbro 12, Ullerup, 6400 Sønderborg.

Åbningstid: Hveranden onsdag kl. 18.30-20 og efter aftale.

Leder: Ellen Margrethe Olsen, Bakkensbro 8, Ullerup, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 11 22.

Registreringen af arkivalier fortsætter, og der er nu kommet gang i billedregistreringen. Flere, også uden for bestyrelsen, tager nu del i dette arbejde.

I foreningen blev det besluttet at søge optagelse i SLA efter næste generalforsamling. I årets løb er der blevet afholdt en studiekreds i samarbejde med LOF. Vi arbejdede med gotisk skrift, forskellige materialetyper og deres brug. Vi vil forsøge at fortsætte arbejdet næste år.

Der er afholdt en udflugt fælles med de andre historiske foreninger i kommunen til

Østerholm og Elstrup mølle på Als, desuden et livligt og velbesøgt efterårsmøde, også fælles, på Forsamlingsgården i Vester Sottrup, med billedfremvisning og historisk gætteleg.

Selskabet for Nydamforskning

Formand: Vincent Jensen, Peberbjerg, Skovbyvej 14, 6470 Sydals, tlf. 74 41 57 47.

Foreningens arkiv: Nydamskolen, Skolevej 2, V. Sottrup.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: P. H. Lund, Sdr. Landevej 73, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 61 95.

Sydals kommune

Lokalhistorisk forening for Kegnæs sogn

Formand: Hans Bertelsen, Østerbyvej 50, Kegnæs, 6470 Sydals, tlf. 74 40 51 10.

Foreningens arkiv: På Kegnæs skole.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 18-20.

Leder: Hans Bertelsen (se ovenfor).

Ved vores generalforsamling den 2. marts 1990 i Kegnæs forsamlingshus var der mødt o. 35 medlemmer. Før generalforsamlingen fortalte formanden for Sydals møllelaug, ingeniør Hilbert Larsen, om de store nye vindmøller på Kegnæs, og efter generalforsamlingen fortalte Lokalhistorisk forenings formand om de fire gamle, nu nedbrudte møller og Dybbøl mølles historie.

Egnsvandringen i Vesterkobbel den 7. juni havde god tilslutning med 62 personer. Ved afslutningen i forsamlingshuset fortalte Chresten Wolf, Høruphav, minder fra Vesterkobbel.

Den 11. oktober afholdt vi en kulturel aften, hvor pensioneret politiassistent Christian Moos, København, der er Kegnæs-dreng, fortalte om sin tid som politivagt for kongefamilien under besættelsen. Der deltog 56 denne aften.

Foreningen har nu 326 medlemmer og kontingentet er 10 kr.

Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Formand: Chr. Wolf, Østerbakken 11, Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 74 41 53 06.

Foreningens arkiv: Hørup centralskole, Vestervej 42, Kirkehørup, 6470 Sydals.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Peter Hell, Havemose 4, Lambjerg, 6470 Sydals, tlf. 74 41 52 15.

I 1990 har vi oprettet 21 nye arkiver og suppleret 19; derudover har vi registreret ca. 40 foreningsarkiver. Til hjælp for arkivaren medvirker Gudrun Rasmussen, Høruphav. Vi har i årets løb fået lavet seks udstillingsmontrer, der blev indviet ved skolens 25 års jubilæum. Som tak for vor medvirken fik vi foræret fem store skifterammer, der bruges til udstilling af vore mange billeder og er anbragt på skolegangen; vi har nu ca. 1300 fotos.

Da enkelte årgange af vore årbøger var ved at være udgået, har vi fremstillet flere, så vi nu er leveringsdygtige igen, både i hele serier og enkeltvis; de fås ved henvendelse til arkivaren.

Lysabild sognehistoriske forening

Formand: Viggo Vandkær Thomsen, Lysabild Degnegård, Lysabild, 6470 Sydals, tlf. 74 40 42 84.

Foreningens arkiv: På Lysabild skole.

Åbningstid: Første torsdag i hver måned kl. 18-20, og efter aftale.

Leder: Nic. Hansen, Mommarkvej 395, Mommark, 6470 Sydals, tlf. 74 40 79 95.

I årets løb har kræfterne været samlet om en historisk udflugt til Frøslev og Bommerlund og arkivarbejdet, der er blevet stadig mere omfattende. Vi har fået mange gode ting og sager, og vi har deltaget i indsamling af foreningsoplysninger, men savner plads, særlig til større markredskaber.

Vi har fortsat vort bogsalg og har endnu eksemplarer af vores bog nr. 3. »Lysabild sogn – sådan set. Lysabild sogn i tekst og billeder» (kan købes hos vor kasserer Peter Jørgensen, tlf. 74 40 43 34), og vi er ved at arbejde med bog nr. 4 i anledning af Lysabild skoles 200 års jubilæum den 3. oktober 1993. Der har været holdt et sognemøde med Marie Michelsen, som interessant fortalte om »Kelstrupgård«. Endelig har vi fået optaget fotos fra sognet nu (ved Lasse Johansen), og der er optaget samtaler på bånd (af samme).

Foreningen har 731 medlemmer.

Lokalhistorisk arkiv for Tandslet sogn

Formand: Anders Andersen, Tandsbusk 16, 6470 Sydals, tlf. 74 40 76 17.

Foreningens arkiv: Tandslet skole, Ertebjergvej 2, 6470 Sydals.

Åbningstid: efter aftale.

Leder: Sven Iversen, Østkystvej 117, Ertebjerg, 6470 Sydals, tlf. 74 40 77 85.

I forbindelse med generalforsamlingen holdt museumsinspektør J. Slettebo, Sønderborg, foredrag om de slesvigske krige og deres forudsætninger. Desuden var der en flot udstilling af våben og uniformer fra den omtalte tid.

Den årlige udflugt gik til Tørring Mølle. Der var fin tilslutning, og det var en meget interessant tur.

Sønderborg kommune

Lokalhistorisk forening for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Peter L. Jacobsen, Sundsmarkvej 26, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 28 77.

Efter adskillelse af forening og arkiv i 1989, har foreningen påtaget sig de uadventede aktiviteter og i det forløbne år gennemført fire by- og egnsvandring: den 19. maj på Kær halvøen med beskrivelse af overgangen til Als, den 23. juni en tur gennem det tidligste Sønderborg, den 25. august gennem det gamle Mølby område og den 25. september besøg i byens yngste kirke, Christianskirken og den tilstødende kirkegård.

Der er udsendt to numre af medlemsbladet Arkivnyt. Foreningen har understøttet den selvejende institution, Lokalhistorisk Arkiv, økonomisk.

Lokalhistorisk arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Ester Fick, B. S. Ingemannsvej 8, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 68 84.

Arkivafdeling: Kirkegade 8, 6400 Sønderborg, tlf. 74 43 27 10.

Åbningstid: Mandag kl. 9-12, onsdag kl. 15-17, og efter aftale.

Arkivleder: Ruth Kümpel, Arnkilgade 62, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 70 31.

Arkivafdeling: Torvet 2, Ulkebøl, 6400 Sønderborg.

Åbningstid: Tirsdag kl. 10-12, onsdag kl. 19.30-21 og efter aftale.

Arkivleder: Sofie Rasmussen, Sneppevej 5, 6470 Sydals, tlf. 74 40 48 63.

Opdelingen i forening og arkiv har bevirket at der er blevet flere til at trække på samme hammel, og på arkiverne blev der yderligere uddelegeret opgaver, således at Sofie

Rasmussen er arkivleder i Ulkebøl og Ruth Kümpel i Sønderborg. Arkivlederne er medredaktører på Arkivnyt, som foreningen udgiver.

Årets største gave var restoplaget af Dybbølbogen, som pastor Storgård overrakte med et beløb på 10.000 kr. Salget af den 600 siders store velskrevne bog om Dybbøl sogn, fortsættes fra arkiverne til en pris af 150 kr.

Snedkerlauget, som er en trofast ven af arkivet, kom på besøg og så atter deres store udstilling. De medbragte en opmuntring på 10.000 kr. Dette sammen med et tilskud fra Kulturudvalget på 7.000 kr bragte os atter godt igang.

Samarbejdet med Historisk Samfund for Als og Sundeved medførte en udgivelse om huset, Kirkegade 8; det er en detaljeret beskrivelse af husets historie og renovering og af de righoldige glas og keramikfund, der blev gjort i husets skjulte kælder. Bogen sælges fra museum og de to arkiver til en pris af 120 kr. Udover samarbejdet om bogen har Historisk Samfund og arkivet sammen indkøbt en PC'er og printer, hvor varehuset A-Z gav et tilskud til kulturen med i købet. Arkivet har derudover investeret i EDB-programmet Arkibas, udviklet af landssammenslutningen af arkiver, SLA. Hermed er fremtiden også lagt ind på arkiverne i Sønderborg.

Vi har leveret foto til Gyldendals Danmarkshistorie, udstillet i anledning af bagernes 350 års jubilæum, og deltaget i indvielsen af banegård og IC-3 tog. Vi har opfordret til indsamling af foreningsarkivalier i Danmarks Radio o.m.m.

Fremtidsplaner er en scanner til foto og arkivaliere registrering; afleveringerne vokser og pladsen bliver trang. Der har været 925 besøgende, og alt i alt har det været et spændende og givtigt år, ikke mindst takket være de frivillige medarbejdere.

Tinglev Kommune

Lokalhistorisk Forening for Tinglev kommune

Formand: Ester Feddersen, Nørreagervej 6A, 6360 Tinglev, tlf. 74 64 40 62.

1990 var på flere måder præget af, at det var 70 år siden afstemningen og genforeningen. Også Lokalhistorisk forening markerede mindeåret ved at invitere lokalhistorisk konsulent Henrik Fangel med et lysbilledforedrag om H. P. Hanssen, en af de betydeligste mænd fra den tid.

Sommerturen gik til Sønderborg og Ulkebøl arkiver. I Sønderborg fortalte Ester Fick på kirkepladsen om Mariekirken. Derefter besøgte vi det gamle hus, Kirkegade 8, hvor arkivet har til huse. Der blev tid til en lille bytur, før vi kørte til Ulkebøl. Efterårsmødet blev en meget fin oplevelse. Det var en sangaften med Hans Schmidt, Sandet, der fortalte om vore danske sanges forfattere og sang med os og for os.

Lokalhistorisk Arkiv for Tinglev kommune

Bylderup Bov Bygade 17, 6372 Bylderup Bov.

Åbningstid: Onsdag kl. 17-19, og efter aftale.

Leder: Ester Feddersen (se ovenfor).

Revisionen af billedsamlingen og ordning af negativerne, der blev omtalt sidste år, er nu tilendebragt. Der er i det forløbne år registreret ca. 600 billeder, dels nye afleveringer, dels billeder, der kun forelå i fotokopi eller negativ. Arkivet rummer nu ca. 3000 billeder fra alle dele af kommunen.

Der er registreret 30 arkivfonds, deriblandt enkelte foreninger. Pladsproblemet i arkivet bliver stadig mere påtrængende. Der er rettet henvendelse herom til kommunen.

Arkivet har produceret flere udstillinger: Til festen i Slogs Herreds Hus i anledning af 70-året for afstemningen havde vi lavet en lille udstilling med billeder og andet fra

den tid, bl. a. plebiscitpenge og originale plakater. En ny teknik med farvefotokopi i naturtro farver gjorde det muligt at affotografere plebiscitpengene, så de kunne bruges til en planche til dyrskuet i Aabenraa. Planchen har senere været udstillet på Tinglev bibliotek og i Rebbølcentret.

Til navngivningen af IC-3 toget lavede vi en udstilling med billeder fra alle de fem gamle stationer i Tinglev kommune. Den blev vist på Tinglev station og var med til »Glantkomsammen« i Rebbøl.

I december havde skolen i Rebbøl, nu »Rebbølcentret«, 50-års jubilæum, og til den lejlighed blev der lavet en udstilling med billeder fra den tid, hvor der var skole i bygningen. Billeder fra arkivet indgår også i en udstilling med titlen: »Livet på landet i gamle dage«. Det er en dansk-tysk udstilling, som LASS har lavet sammen med en søsterkreds i Angel. Den bliver vist rundt i amtet og i Sydslesvig.

Tønder kommune

Lokalhistorisk forening for Tønder kommune

Formand: Thorbjørn Heick, Kirkepladsen 3, 6270 Tønder, tlf. 74 72 12 27.

Det efterhånden udvidede tilbud af historiske foredrag fra oplysningsforbundene, beslægtede foreninger m. fl. har betydet at foreningen bevidst har holdt sit antal arrangementer nede på et lidt lavere niveau end de tidligere år. Der har således i sæsonen været afholdt følgende foredrag og arrangementer: Dr. phil. Steffen Arndal om »Brorson: Dansk præst i Tønder – biskop i Ribe«, Dr. phil. Bjørn Poulsen om »Rige bønder i Vestslesvig i tiden 1400-1650«, Dr. phil. Henrik Becker-Christensen om »Mindretal og grænsekamp – Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-32« og arkivar Gerd Callesen om »Arbejderbevægelsen i Tønder fra 1870erne til afstemningstiden«; desuden har foreningen afholdt en »Medlemsaften« med bogudsalg og glimt og indlæg fra den lokalhistoriske arbejdsmark i kommunen.

Med en række planlagte nye bogudgivelser i forbindelse med byens kirke- og byjubilæum har vi i år sprunget den årlige bogudgivelse over for at koncentrere os om de ekstraordinært mange udgivelser i 1991-92.

Lokalhistorisk arkiv for Tønder kommune

Richtsensgade 10, 6270 Tønder, tlf. 74 72 33 26.

Åbningstid: Lørdag kl. 10-12, tirsdag kl. 14-17 eller efter aftale.

Leder: Ingolf Haase, Slotsgade 28, 6270 Tønder, tlf. 74 73 85 69.

Arkivet har i det forløbne år kunnet glæde sig over mange og store afleveringer. Alene ved en enkelt aflevering voksede samlingen med mere end ti betydelige foreningsarkiver. Også avisfusionen mellem Jydske Tidende og Vestkysten med en sammenlægning af de to lokalredaktioner som følge, har betydet en mærkbar vækst af arkivets samlede antal hyldemeter. Kun to år efter arkivets flytning til de nuværende lokaler, kan vi derfor allerede nu forudse pladsproblemer indenfor blot det kommende år.

Arkivets brugertal har i de sidste år holdt sig stabilt på ca. 350 fra ind- og udland. Der er en stadig stigende tendens i de personlige henvendelser på bekostning af de mere tidskrævende brevforespørgsler. Oven i brugertallet kommer et betydeligt antal gæstebesøg af foreninger o. lign. grupper til orientering om arkivet og den lokalhistoriske arbejdsmark.

Arkivets daglige arbejde er allerede nu præget af byens to kommende jubilæer – Kristkirkens (400 år) i 1992 og byens 750 års jubilæum i 1993, hvor arkivet vil være involveret i flere bogudgivelser og udstillinger. Sammen med Tønder Museum har

arkivet på opfordring fra Tønder kommune, arbejdet med planer for etablering af et »Grænsemuseum« i Tønder for den dansk-tyske grænse af 1920. Dette arbejde samt nogle praktiske problemer, som nu skulle være overstået, har desværre betydet at »kirkebogsprojektet« med kopiering af kirkebøgerne fra Sydtønder Provsti har ligget stille det meste af året.

Vojens kommune

Lokalhistorisk Forening for Vojens kommune

Formand: Kurt Jespersen, Ternevej 2, 6500 Vojens, tlf. 74 54 14 21.

Foreningen og arkivet deltog i kulturugen i begyndelsen af april med en udstilling om Genforeningen, i Kvicklys forhal. Den 7. april var vi på banen igen med en udstilling om Brødrene Gram A/S i forbindelse med navngivningen af et IC-3 tog på Vojens Banegård. Toget blev døbt af statsminister Poul Schlüter og fik navnet »Hans Gram«. Den 17. maj var foreningens medlemmer på besøg i Maugstrup Præstegård, hvor sognepræst Albin Kallenbach viste rundt og fortalte om præstegården og haven med det gamle voldsted. Pinsedag havde vi åbent hus i Herredsfoged Holms Hus og viste en diasserie om vor nye aktivitet, kirkegårdsregistreringer. Den 23. aug. deltog vi i optoget i forbindelse med byfesten (Vojens Høtte). Den 21. nov. havde vi et lysbilledforedrag om området vest for banen i Over Jerstal. Det var Gerhard Schødt, der på »Skausminde« i overværelse af ca. 100 tilhørere fortalte om dette emne. Den 1. og 2. dec. deltog vi i Julemessen på Tørning Mølle bl. a. med en udstilling om Genforeningen.

Foreningens arkiv:

Herredsfoged Holms Hus, Tørning Mølle, Tørningvej 6, Hammelev, 6500 Vojens.

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.30-21.30 (lukket i skoleferier) eller efter aftale.

Leder: Elva Hansen, Runebakken 45, 6500 Vojens, tlf. 74 54 00 83.

I 1990 er der indkommet 72 afleveringer, heriblandt flere store. Noget af det ældste materiale, som er tilgæet arkivet, er en aflevering af et stort privatarkiv fra tidl. gårdejer Kristen Schultz, Simmersted. En anden interessant aflevering er en privat bevveksling på 26 håndskrevne breve (incl. maskinskrevet oversættelse), skrevet i tiden fra 1855 til 1870 mellem et ægtepar. Vi har desuden lånt og kopieret et meget stort privatarkiv, indeholdende slægtstavler helt tilbage til 1598, over familien Frank m.v. fra Nustrup, fået kopi af Bergholtslægtsbogen og et stort billedalbum med over 100 billeder.

Af øvrige afleveringer skal specielt nævnes de mange arkivalier og billeder vi har modtaget i forbindelse med Genforeningen, samt fra 1. og 2. verdenskrig, herunder også et meget stort materiale om flygtningelejren på Skrydstrup Flyveplads, samt foreningsarkivalier fra bl. a. Jysk Andels Foderstofforenings Lokalfdeling i Over Jerstal, Folkedanserforeningen for Vojens og Omegn, Vojens Handels- og Industriforening, Slesvigsk Bondeforening, Vojens Julebelysning 1939, samt et meget stort materiale fra Over Jerstal Brugsforening.

Derudover har vi modtaget et meget stort materiale indeholdende hovedbøger, kassebøger, div. kladdebøger osv. fra Tovskov Esse i Sommersted, kopi af forhandlingsprotokol fra Arnitlund Kommune 1913-31 samt diverse materiale vedr. grundstensnedlæggelse, rejsegilde og indvielse af Vojens kirke, samt Skrydstrup Kirkes regnskab fra 1720. Vi har ligeledes modtaget en del jubilæumsskrifter samt modtager løbende foreningsblade fra eksisterende foreninger.

Lokalhistorisk Forening for Jegerup sogn

Formand: Mathias Nørgaard, Haderslevvej 2, 6500 Vojens, tlf. 74 50 61 84.

Foreningens arkiv:

Jegerup skole, Bygaden 16, Jegerup.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19-21, eller efter aftale.

Leder: Kaj Sandholdt, Kærager 8, Jegerup, 6500 Vojens, tlf. 74 54 29 80.

Foreningen har i årets løb haft flere arrangementer, bl. a. en aften sammen med Menighedsrådet, da kirkens orgel blev indviet efter restaurering.

Vi har udstillet billeder og skøder fra en slægtsgård i forbindelse med Kulturugen i Vojens og ved sommerfesten i Jegerup. Vi har udgivet årsskrift for anden gang. I løbet af året har vi fået alle vore afleveringer registreret på EDB, hvilket er en stor hjælp i arbejdet.

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Ernst K. Svennesen, Vadstedvej 10, Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf. 74 50 43 05.

Foreningens arkiv:

Ø. Lindetvej 5, Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf. 74 50 46 07.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Ernst K. Svennesen (se ovenfor).

Foreningen var på aftentur og så restaureringen af »Sønderskovgård«. Der har været vist lysbilleder, og vi har holdt fællesarrangementer med menighedsrådet med god tilslutning.

Vore problemer er af lokalemæssig art, idet lokalet, som kommunen stiller til rådighed, er for afhængigt af vejr og vind. Vore arkivalier må opbevares andre steder på skolen, og det går meget ud over arbejdet. Vi håber dog på, der snart kan gennemføres en bedre isolering af lokalet.

Aabenraa kommune*Løjt Lokalhistorisk forening*

Formand: Erling Madsen, Sandskærvej 582, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 78 04

Foreningens fotoarkiv:

Åbningstid: Efter aftale

Leder: Jørgen Lundby, Løjt Søndervang 21, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 73 76

Foreningen har i det forløbne år afholdt foredrag af museumsinspektør Hanne Poulsen med titlen: Nyt lys over Jes Jessen, 1700-tallets berømte Aabenraa maler.

For påny at gøre opmærksom på foreningens indsamling af billeder til fotoarkivet, har en lille del af billederne været udstillet i den lokale bank. Endvidere har fotoarkivet været taget i anvendelse i forbindelse med det af Aabenraa museum afholdte »Mikkelsmærken«. Henvendelser fra udenbys om lokale forhold er besvaret. Fotoarkivet omfatter nu 916 fotografier. Foreningens hovedvirke er fortsat udgivelsen af »Det Gamle Løjt«. Nr. 13 udsendes kort før jul.

Ensted sogns lokalhistoriske forening

Formand: Walborg Jessen, Søndermark 24, Røllum, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 35 21.

Foreningens arkiv: Skolegade 1, Stubbæk.

Leder: Walborg Jessen (se ovenfor).

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Tage Grodum, Slotsgade 30, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 79 16.

I forbindelse med foreningens generalforsamling i april holdt arkivar, dr. phil. Lars N. Henningsen foredrag om »Landskendte Aabenraa-håndværkere i 1700-årene, urmagerfamilien Green, snedker Lorenz Nielsen og maler Jes Jessen.«

I juni afholdtes en byvandring begyndende på Brundlund slot, hvor stiftamtmand Ole Perch Nielsen fortalte om bygningen og foreviste de ældste dele af slottet. Selve byvandringen fandt sted under kyndig ledelse af Franz Gregersen. I november holdt statsskovridder Erik B. Nielsen foredrag om »Skovene omkring Aabenraa.«

Årets medlemsbog var »Vestergade i Aabenraa« skrevet af lokalhistorikeren Svend Aage Faaborg og doneret foreningen af Michael Jebsen Fonden.

KOMITEEN TIL UDDELING AF CHRISTIAN PAULSEN-PRISEN

Roskilde, januar 1991

Prisopgave

Komiteen til uddeling af Christian Paulsen-prisen udskriver følgende prisopgave:

'Der ønskes en videnskabeligt underbygget biografi af Christian Flor (1792-1875).'

Besvarelser af opgaven sendes i tre maskinskrevne eksemplarer inden 1. august 1993 til prof. Lorenz Rerup, Dronning Sofies vej 35 B, 4000 Roskilde.

Besvarelser indsendes under mærke eller motto, mens forfatterens navn og adresse anføres på en seddel i en vedlagt lukket konvolut, der er forsynet med samme mærke eller motto som besvarelsen. Adgangen til at besvare opgaven står åben for enhver.

Besvarelserne vil blive bedømt af et sagkyndigt udvalg. Den, som prisen tilkendes, får på Christian Paulsens fødselsdag, den 10. januar 1994, overrakt en sølvmedalje samt kr. 15.000.

Lorenz Rerup

Oversigt over årsskrifter og periodica 1990

udgivet af de lokalhistoriske foreninger, museer og arkiver 1990/91.

Bedsted

Brudstykker af Bedsted Sogns Historie

Samlet, bearbejdet og udgivet af Henning Haugaard

Nr. 15. 1990. Indhold: Mergelbaneaktivitet 1929-36 – Betjeningsinstruks for sporskæring ved Sivkro 1933 – Sivkro – Naturnavne i Bedsted sogn – Sagnet om Brudevæle i Terp – Johannes Tonnesen: Balters på Sivkro – Helligkilde, offersted eller kirke i Terp? – Rentegården i Bedsted Nørrekær.

Tillæg til Nr. 15. 1990. Indhold: Navnet Bedsted videnskabeligt set – Stednavne rundt omkring Bedsted sogn – Sønderjyske stednavne.

Nr. 16. 1990. Indhold: Skulpturen i Solgårdens have – Solgårdens 30 års jubilæum 1990 – Skiftedag på plejehjemmet – Plejehjemmet Solgården – Solgårdens indvielse 21. nov. 1960 – Solgårdens 15 års dag – Beboere på Solgården fortæller – Fattigvæsenet gennem tiderne – Historie om Gamle Ingeborg – Fattiggården Sivborg – Fattigregnskab for 1850.

Ekspedition: Henning Haugaard, Enevold Sørensenvej 9, 6000 Kolding, tlf. 75 50 43 39.

Bov

Bov Museum

Udgivet af Historisk Forening for Vis Herred

Årgang 13. 1990. Indhold: H. H. Bang: Historisk Forening for Vis Herred – H. H. Bang: Den selvejende Institution Bov Museum – Jenny Nielsen: Lille Okseø som feriekoloni – Peter Andresen: Visitationsberetning fra Holbøl Kirkesogn 1888 – Lars N. Henningsen: Pastor Jessens beskrivelse af Bov sogn 1754 – Thorvald Larsen: Indvielsen af de nye museumsbygninger – Peter Andresen: Ligvognen i Holbøl – Uwe Dall: Mennesket og redskaberne på Bov museum – N. P. Johnsen: De Sønderjyske Piger – Poul Andersen: En gård og dens slægt – Fra redaktionen.

Ekspedition: Historisk Forening for Vis Herred, Møllegade 1, 6330 Padborg.

Broager

Broagerland VI

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Broagerland 1990. Indhold: Kristian Sibbesen: Skelde Andelsmejeri – A. Juul Petersen: Mellem to skoler – Lorenz Hansen: En håndværksvirksomhed i Østergade i Broager – Christen Krogh: Fra smedie til maskinfabrik – Margrethe Johanne Thiesen: Min barndom og ungdom – Peter A. Petersen: Broagerkirke – Peter A. Petersen: Broager kirkegård – F. S. Grove-Stephensen: Flygtninge – Fra bestyrelsen – Mindeord – Emma Krog: Set og sket på Broagerland – Fra arkivet. Ekspedition: Ihle grafisk produktion, Storegade 23, 6310 Broager, tlf. 74 44 11 00.

Ensted

Årsskrift 1989-90

Udgivet af Ensted sogns Lokalhistoriske Forening

1989-90. Indhold: Landpostens kår før 1950 – Præsteslægten Lautrup og deres tilknyt-

ning til Ensted Sogn – Oplevelser i en sønderjyds præstegaard februar til oktober 1864 (fortsættelse) – Årsberetning 1989 – Bestyrelsen. – For 50 år siden.

Ekspedition: Caroline Walborg Jessen, Søndermark 24, Røllum, 6200 Aabenraa, tlf. 74 66 35 21.

Felsted:

Historisk Årbog for Felsted Sogn

Udgivet af Historisk Forening for Felsted Sogn

Nr. 8. 1990. Indhold: Peter Petersen: Christian Mathias Clausen, Svejrup – Frida Jørgensen: Inge Clausen: Årets gang i min barndom i 30-erne og 40-erne i Svejrup – Frede Petersen: Modstandsbevægelsens Felsted-gruppe – Ib Andersen: Slyngsten – Peter Petersen: Hovbonden på Felsted mark – Ib Andersen: Slægten Lassen fra Tombøl – Peter Petersen: Den bedste jul i Strandhuset – Mette Lassen: En anden Felsted-sang – Peter Petersen: Svend A. Lauesgaard: Nazisme, besættelse, frihedskamp – Peter Petersen: Historisk Forening for Felsted Sogn 1989-90.

Ekspedition: Mette Lassen, Bygbjergvej 17, Felstedmark, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 51 19.

Gråsten

Historisk Forening for Graasten by og egn

Udgivet af Historisk Forening for Graasten by og egn

Nr. 16. 1990. Indhold: Kirkegården ved Rinkefølles gamle kirke – Bygningsbevaring – Årets gang 1989 – Historisk Forening 1989.

Ekspedition: Poul Andersen, Munkemøllevvej 6, Munkemølle, 6300 Gråsten.

Hørup

Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Årsskrift nr. 8. 1990. Indhold: Hans Th. Tækker: Forord til min skoletid – Husker du vor skoletid – Om konfirmationen – Det var trods alt en dejlig tid – Noter – Små og store hændelser – 1918-1988 – P. A. Christensen: Lebløgdgård Skole – Årets gang – Fra arkivet 1989.

Ekspedition: Peter Hell, Havemose 2, Lambjerg, 6470 Sydals, tlf. 74 41 52 15.

Jegerup

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

1990. Indhold: Afsked med skolen – Peder Mose: På kanten af højderyggen – Gotfred J. Petersen: Træk og minder fra en nordslesvigers eller sønderjydes liv – Mindsten for de faldne i 1. verdenskrig – Aage Gram: Et barns oplevelser mellem 1940-45 – Ole Nedergaard: Offerlysplader – Laurids Aalling: Jegerup, et sogn i forandring – Hundeprotokol – Skolebillede fra Jegerup Skole 1932 og 1964-65.

Ekspedition: Matthias Nørgaard, Haderslevvej 2, Simmersted, 6500 Vojens, tlf. 74 50 61 84.

Kliplev

Fra Kliplev Sogn

Udgivet af Lokalhistorisk Forening

1990. Indhold: P. M. Petersen: Foreningen 1990 – H. V. Gregersen: Pottemageriet i

Klipleve Sogn – J. K. Hansen: Drengeliv i Klipleve i radioens barndom – Peder A. Thomsen: Gade- og vejnavne i Søgaard-Lundtoft – K. Møller Sørensen: Historien bag to mindesten – For 50 år siden – J. Hansen: Bjerndrup gårde (nr. 19-24).

Ekspedition: Peter M. Petersen, Vestervang 3, Klipleve, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 76 88.

Løjt

Det gamle Løjt

Nr. 13. 1990. Indhold: Urban Schrøder: Løjt-Degnen Hans Mikkelsen – Jens Bruun: Indfald og Betænkninger – Karl Lildholdt: Den gamle gravsten fra Løjt Kloster – Petrea Schmidt: Skibsportrætter fra Løjt – Uddrag af Hans Bruhns Erindringer: Manden der red på en delfin – Fortsættelse af Dorotheas dagbøger, v/Petrea Schmidt og Sophie Berg – En rettelse – En gammel sømandsvisse, v/Petrea Schmidt og Sophie Berg – Hans Hansen Toft: Et Bryllup i Barsmark i 1718 – Marcor Paulsens skolebog fra 1871, v/Petrea Schmidt – Et af Sophie Nissens breve fra 1880-90erne v/ Petrea Schmidt og Sophie Berg – Petrea Schmidt: Mode i gamle dage – M. Thuesen: Fra gamle dage – Henry Iversen: Den 9. april 1940 – Jørgen Lundby: Flygtning fra Letland – Jørgen Lundby: Cyklerne, cyklerne, cyklernes kor – Petrea Schmidt: Johanne Madsen fortæller – Erling Madsen: Løjt frivillige brandværn gennem 110 år – Hans Hansen Toft: Bossensgård i Barsmark – Medlemskort.

Ekspedition: Aase Boysen, Hønborg 10, Løjt Kirkeby, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 76 72.

Rødekro

Fra Rødekro Kommune

Udgivet af Lokalhistorisk Forening

1990. Indhold: Forord – Foreningens bestyrelse og udvalg – Året 1989-90 – Torp Friis Møller: Kirken i Hjordkær sogn – Math. Lorenzen: Fra Hovslund og Nr. Hjarups fortid – H. H. Jensen: Livserindringer – Senius Tiedemann: Immervad Bro – For 100 år siden: Udpluk fra Hejmdal 4. kvartal 1893 – Torp Friis Møller: Hvordan boede og levede vore tipoldeforældre – Torp Friis Møller: Omkring statsbankerotten i 1813 – Math. Lorenzen: Genser Stationskros historie – Senius Tiedemann: Et ulvedrama i Øster Løgum sogn – Træk fra Øster Løgum sogn af P. Kjær, præst i Øster Løgum 1802-34, uddrag ved Erik Morthorst – For 50 år siden: Korte udpluk af Hejmdal årgang 1940 – Torp Friis Møller: Træk fra Årslevgaardsgård- og slægtshistorie – Fra Rugbjerg. Uddrag af beretning skrevet 1914 v/Math. Lorenzen – Torp Friis Møller: Om ottinge og plove – Torp Friis Møller: Fra ældre tiders kornavl – Johs. Nielsen: Fra Amalie Nielsens barndom – Torp Friis Møller: Sicherungsstellung Nord.

Ekspedition: Lokalhistorisk Forening for Rødekro kommune, Villa Catharina, Callesensvej 1a, 6230 Rødekro

Skærbæk

Fra Skærbækegnens fortid: Glimt af Oldtidsdage

Udgivet af Historisk Forening for Skærbæk og Omegn i samarbejde med Forlaget Melbyhus

Nr. 4. 1990. Indhold: Jægerne fra Hjemsted – Bondehøvding – Stendolken fra Dyssetorp – Tvillinghøj-kisten – Skålstenen fra Hjemsted Banke – Jernalderlandsbyen – Jernudvinning – Drenghøvdningens hjem – De døde på Hjemsted Banke – Vikingens pung – Stednavne. Tekst: H. E. Sørensen.

Ekspedition: Historisk Forening, tlf. 74 75 1704. Skærbækens Museum, tlf. 74 75 20 52.

Sottrup

Årsskrift for Sottrup Sogn 1990

Udgivet af Lokalthistorisk Forening for Sottrup Sogn

1990. Indhold: Jens Lampe: De faldnes minde i Sottrup 1914-18 – Jørgen Christensen: Erindringer og oplevelser fra 1. Verdenskrig 1914-18 – Maria Hansen: Baså – Olav Bonefeld: Diakon Frants Michelsen og hans kloge søn Andreas – Jens Lampe: Rids af Sottrupskovs Historie – Holger Hansen: Vester Sottrup Musikforening – Olav Bonefeld: Flæsk o' kjø i e sple'nstak – Jørgen Schmidt: Da æ mod gek a lej – Kirsten Dall: 1989 – året der gik.

Ekspedition: Ellen Møller, Legbjergvej 9, V. Sotterup, 6400 Sønderborg.

Vojens

Årbog 1990 for Lokalthistorisk Forening for Vojens Kommune

Udgivet af Lokalthistorisk Forening for Vojens Kommune

4. årgang. 1990. Indhold: Kim Sundbøll: Eders Konge kalder Eder – Solvej Olesen: En familieskæbne fra udlændighedstiden – Kim Sundbøll: At sætte sit liv ind. Historien om Mikael Steffensen – Skolegang i tiden op til Genforeningen. Erindringer fortalt af Marius Schneider, Vojens v/Elva Hansen – L. H. Hansen: Folkeafstemningen den 10. februar 1920 – Birgitte Mouritsen og Laurids Lund: Til minde om Genforeningen. Genforeningssten i Vojens Kommune – Kurt Jespersen: Sådan gik 1990 – Elva Hansen: Arkivet – Asmus Schmidt: Egnsmuseet – L. H. Hansen: Smånoter fra foreningen – Adresseliste.

Ekspedition: Elva Hansen, Runebakken 45, 6500 Vojens, tlf. 74 54 00 83.

Varnæs

Varnæs Birk

Udgivet af Varnæs Birks Borgerforening

Nr. 15. 1990. Indhold: Marius Mau: Købmandslærling i Varnæs 1936-1940 – Ib Andersen: Varnæs birks ældste delingskontrakt – Peter Petersen: Barndomserindringer fra Bovrup – Peter Petersen: Seværdigheder i Varnæs birk – Thomas Kaufmann: Afstemningstiden – Urban Schrøder: En gammel købmandsregning – Ib Andersen: Varnæs birks tingsted – Hejmdal 1917-18 – Thomas Kaufmann: Feltbreve til Hejmdal 1915 – Peter Petersen: Dialektord fra Bovrup – Thomas Kaufmann: I krigens vold – Svend Agertoft: Varnæs Birks Borgerforening – Mimi Jacobsen: En lille vise om Bovrup.

Ekspedition: Ib Andersen, Lindealle 7, Varnæs, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 04 93.

Regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland 1990

INDTÆGTER

Modtaget foreningstilskud og arv	113.450
Årbøger	237.535
Sønderjysk Månedsskrift	296.765
Skrifter	244.697
Medlemsaktiviteter	20.480
	<u>912.927</u>

UDGIFTER

Årbøger	- 197.924
Sønderjysk Månedsskrift	- 287.175
Skrifter (efter lagerregulering)	- 62.936
Medlemsaktiviteter	- 31.654
	<u>- 579.689</u>

DÆKNINGSBIDRAG	333.238
Sekretariatsudgifter	- 137.459

RESULTAT FØR RENTER OG EKSTERNE INDTÆGTER	195.779
Renteindtægter	22.640
Kursavance	2.249
Ekstraordinære indtægter	2.973
RESULTAT	<u>223.641</u>

Årets overskud foreslås anvendt til følgende formål:

Skrift om landbohistorie 1991	100.000
Udgivelse af andre skrifter 1991	50.000
Rest overførsel til egenkapital	73.641
	<u>223.641</u>

Balance pr. 31. December 1990

AKTIVER

Beholdning af bøger og skrifter	102.855
Debitorer	28.033
Tilgodehavende moms og ambi	56.871
Tilgodehavende tilskud mv.	23.293
Likvide beholdninger	182.991
OMSÆTNINGSAKTIVER	<u>394.043</u>

PASSIVER

EGENKAPITAL

Saldo pr. 1/1 1990	95.448
Overført fra årets resultat	73.641
Overførsel til kommende skrift om landbohistorie	100.000
Overførsel til kommende skrift	50.000
Egenkapital pr. 31/12 1990	<u>319.089</u>

GÆLD

Kreditorer	54.260
Skyldig A-skat	7.242
Skyldige feriepenge	6.408
Skyldige omkostninger	<u>7.044</u>
KORTFRISTET GÆLD IALT	<u>74.954</u>
PASSIVER IALT	<u><u>394.043</u></u>

Forretningsudvalgets erklæring

Nærværende årsregnskab indeholder efter vor opfattelse alle relevante oplysninger, herunder alle aktiver og passiver.

Aabenraa, den 16/4 1991.

Hans Worsøe

Knud Fanø

Jørn Buch

Rasmus Callesen

Erklæring fra kritisk revision

Foranstående årsregnskab har vi revideret.

Vor revision har ikke givet anledning til bemærkninger.

Aabenraa, den 18/4 1991

Frede Rudolph

Sven Andresen

Revisionspåtegning og revisionsberetning

Vi har revideret foranstående årsregnskab for året 1990 for Historisk Samfund.

Revisionen er udført i overensstemmelse med almindeligt anerkendte revisionsprincipper og har omfattet de revisionshandling, som vi har anset for nødvendige.

Årsregnskabet er aflagt i overensstemmelse med lovgivningens og vedtægternes krav til regnskabsaflægelse.

Årsregnskabet giver efter vor opfattelse et retvisende billede af selskabets aktiver og passiver, den økonomiske stilling samt resultatet.

Aabenraa, den 27. marts 1991

REVISIONSCENTRET A/S, AABENRAA

Julius Beier

registreret revisor F.R.R.

Medlemmer af Historisk Samfund for Sønderjylland indmeldt i året 1990

- H. Sander Andersen, Aabenraa
 Knud Aundorf, Århus
 Gerda Autzen, Aabenraa
 Per & Lise Bisgaard, Bredsted
 Karsten Bove, Sønderborg
 Albert Boysen, Husum
 E. M. Faaborg Clausen, Nykøbing F.
 Hans Chr. Clausen, Ullerup, Sønderborg
 Tove Dvinge, Herlev
 Lis Fahrendorff, Høruphav, Sydals
 Nis Erik Fallesen, Tønder
 Johannes Filskov, Grasten
 Niels Jacob Frank, Rødding
 Helge Hansen, Armitlund, Aabenraa
 Marianne Hellevøe, Sønderborg
 Lis Hermansen, Tønder
 Chr. Holm, Nærum
 Søren Holm-Rasmussen, Brabrand
 Hans P. Hybschmann, Uldal, Vojens
 Laurids Høi, Holm, Nordborg
 Karin Iwersen, Løjt Kirkeby, Aabenraa
 Gudrun Jacobsen, Bredebro
 Anni Juhl, Rønde
 Anna og Jørgen Jørgensen, Haderslev
 Jørgen Jørgensen, Aabenraa
 Leif R. Jørgensen, Sønderborg
 Preben Jørgensen, Søvind, Horsens
 Jens Laurids Knudsen, Ringkøbing
 Marie Knudsen, Sønderborg
 Erich Krichau, Aabenraa
 Johannes Krog, Hasselager
 Jørgen Kühl, Danevirkegården, Dannewerk
 Jens Kr. Larsen, Skive
 Reiner Larsen, Tønder
 Else Lauritzen, Blans, Sønderborg
 Ulle Lembke, Flensborg
 Lokalhistorisk samfund, Tønder
 Joan Lorenzen, Kruså
 Jytte Ludvigsen, Christiansfeld
 K. K. Maegaard, Tønder
 Adolf Matthiesen, Aabenraa
 Birthe & Jørgen Mikkelsen, Haderslev
 Preben Mogensen, Tønning
 Munksgaard, København
 Willi Nicolaisen, Aabenraa
 Anny Kjær Nielsen, Tune, Roskilde
 Viggo Kamp Nielsen, Århus
 Lisa Olesen, Møgeltønder
 Tage Kjær Olesen, Sønderborg
 Anne Lise Olsen, Virum
 Arne Olsen, Hørve
 Bodil og Jan Olsen, Bagsværd
 Ida Packness, Klampenborg
 Erik O. Pedersen, Gråsten
 Jens Chr. Pedersen, Nordborg
 Anne Katrine Pedersen, Haderslev
 Frederik Pers, Drage
 Emma Petersen og Hans Dethlefsen, Padborg
 Emma og Christian Petersen, Nordborg
 Hans Christian Petersen, Sønderborg
 Peter Petersen, Aabenraa
 Peter Jepsen Petersen, Rødekro
 Willy Petersen, Ullerup, Sønderborg
 Jens Randers, Nørresundby
 Edel Rasmussen, Aabenraa
 Peter Rastrup, Aabenraa
 Hans Ringmose, Tønder
 Hans Rühmann, Lyngby
 Erik Schrøder, Sønderborg
 H. C. Schmidt, Odense
 B. & C. Schneider, Tønder
 Dorthe Skov, Haderslev
 Knud Erik Stavnager, Vejen
 Søren Suhr, Fredericia
 Inger Sørensen, Nordborg
 Johannes Ulrich, Løgumkloster
 Vejerkontoret, Aabenraa
 Werner Nielsen Wittekind, Holte
 Anne Wolden-Ræthinge, Virum
 Ulla Wrang, Sønderborg

Historisk Samfund for Sønderjyllands amtsstyrelser

Haderslev amtskreds

Aksel Gyldenkærne (formand)
Hjerndrupvej 112, Hjerndrup,
6070 Christiansfeld
74 56 17 33

Karl Erik Olesen (sekretær)
Starup Kirkevej 25, Starup,
6100 Haderslev
74 52 54 20

Helge Holst (kasserer)
Præsteløkke 14,
6630 Rødding
74 84 61 72

Hilmer S. Madsen
Rolighedsvej 14, 6520 Toftlund
74 83 14 58

Svend Fink
Stubbum Landevej 60, Stubbum,
6070 Christiansfeld
74 56 11 93

Laurits Lund
Hovedgaden 104, Over Jerstal,
6500 Vojens
74 54 73 45

Kristian Holmgaard
Mølletofte 16, Skodborg,
6600 Vejen
74 84 84 85

Aabenraa amtskreds

Hans Henrik Bang (formand)
Padborgvej 27, 6330 Padborg,
Bov
74 67 16 18

Peter M. Petersen (kasserer)
Vestervang 3, Kliplev,
6200 Aabenraa
74 68 76 88

Jens Bruun (sekretær)
Nørregade 8, Løjt præstegård,
6200 Aabenraa
74 61 75 19

Ib Andersen
Lindeallé 7, Varnæs,
6200 Aabenraa
74 68 04 93

Inger Jørgensen
Nederbyvej 23, Hokkerup,
6340 Kruså
74 60 83 61

Sønderborg amtskreds

Henning Mathiesen (formand)
Rådyrvej 16, Sundsmark,
6400 Sønderborg
74 42 92 16

Paul Rathje (kasserer)
Midtkobbel 22,
6440 Augustenborg
74 47 21 69

Briks Iversen (sekretær)
 Snogbækvej 7, Baså,
 6400 Sønderborg
 74 48 76 51

Jørgen Wangel
 Mosevang 29, Ulkebøl,
 6400 Sønderborg
 74 42 75 33

Bent Bille
 Brovej 91,
 6310 Broager
 74 44 26 90

Tønder amtskreds
 Peter Madsen (formand)
 Vænget 17a,
 6240 Løgumkloster
 74 74 37 40

Ingolf Haase (næstformand)
 Slotsgraden 28, Møgeltønder,
 6270 Tønder
 74 73 85 69

Bertel Steffensen (kasserer)
 Nygade 20,
 6780 Skærbæk
 74 75 12 08

Ellen Jepsen
 Kærvej 6b, Jejsing,
 6270 Tønder
 74 73 42 22

Iver Kristensen
 Strandvej 27,
 6280 Højer
 74 78 23 25

Else Nissen
 Storegade 22,
 6261 Bredebro
 74 71 01 18

Sydslesvigs amtskreds
 Jesper Bolund Nielsen (formand)
 Hafengang 8,
 D-2380 Schleswig
 04621 25509

Marie Møller (kasserer)
 A. Kupfermühlenweg 39a,
 D-2390 Flensburg
 0461 45811

Carsten Reyhé (sekretær)
 Winningmay 5,
 D-2381 Fuesing
 04622 671

Anders Schaltz Andersen
 Osterwung 5,
 D-2251 Hattstedt
 04846 590

Alex Herz
 Dorfstr. 6,
 D-2381 Dannewerk
 04621 32603

Jørgen Kühl
 Danevirkegården
 Ochsenweg 5,
 D-2381 Dannewerk
 04621 37814

